

Biblioteka UJK Kielce

UJK

0506746

13.159

HISTORIA BODWI HERCEGOWINY
KLAJCZA.

HISTORIA NARODU SLOWENSKIEGO
TRDINA.

SZYBKA SLOWENSKA
Napisali ojcowie

WOJEWODZTWO
KORUTANSKIE
PRZEZ ERBENA

WOJEWODZTWO
KRATINSKIE
PRZEZ ERBENA
MISCELANEA

AMOR PATRIE NOSTRA LEX

Slovenski Štajer.
Dežela in ljudstvo.

Spisal

dr. Ivan Gršak.

13
III. snopič.

Izdala in založila

Slovenska Matica.

V LJUBLJANI.

Natisnil Jožef Blaznik.

1870.

Opomba.

Tretji snopič, začetek II. dela, daje se pred drugim snopičem na svetlo zato, ker vsi rokopisi za 2. snopič še niso došli Matici.

Tretji oddelek.

Národno gospodarstvo.

(Spisal dr. Ivan Gršak.)

Trethi eddelek.

Zárhado gosyudnistvo.

1860. évi évi évi.

6

Uvod.

Knjige, ktere sem rabil pri spisovanji tega oddelka, so med drugimi posebno te-le :

1. **E**in treues Bild des Herzogthums Steiermark, von Dr. Fr. X. Hlubek, Gratz 1860.
2. Berichte der Grazer Handels- und Gewerbe-Kammer, vom J. 1852 bis 1865.
3. Wochenblatt der steierm. k. k. Landwirthschafts-Gesellschaft vom J. 1863—1867, und der steierische Landbote.
4. Die Landesvertretung von Steiermark von Dr. Carl v. Stremayr.
5. Ausweis über den Bergwerksbesitz, das Personale der Bergwerks-Produktion und ihres Geldwerthes in Südsteiermark im Verwaltungsjahre 1868, izročeno mi od g. Ivana Žuža.
6. Odgovori na različna prašanja, poslani mi od rodoljubov vsakega slovenskega okraja.

„U pôtu svojega obraza
boš jel kruh“.

1. Mojs. 3, 19.

I. Človek. — Rojen otrok je brez vse moči; še nagiba nima, kakor divje živali, da bi si iskal živeža; le dobrotljiva roka njegovih staršev ga varuje pogibelji. — Pa brž ko je odraščen, prekosi naravo okoli sebe; ako nima dobrih oči, da pregledava daljine, si jih oboroži z očali in daljnogledi ter začne zvezde šteti; ako ne more dirjati ko zajec, leteti ko ptica, si napravi železne pote, po katerih naganja železnega konja, krmljenega z vodenim soparjem; ali se pa vsede na zračno ptico, ki si jo je sam naredil, in ki ga vzdigne v velike višine, od koder se mu ljudje po zemlji zdijo ko mravlje okoli mravljaka.

— To in drugo izvira iz duševnih moči človeških; duh je, ki ga posebno loči od živali. Ker se pa duh kaže posebej po jeziku, po govoru človeka, moramo tudi reči, da je jezik tista žlahna prikazen, ki loči človeka od neme živali. Jezik je najžlahnejši pripomoček naše omike, naše omikljivosti.

Važnost jezika se vidi pri večih družtvih in pri posameznem človeku, kakor tudi pri nemi živali. Stopimo v veliko glavno mesto, pa vidimo, kako tu mestnjanom jezik lepo in gladko teče; pa tudi različnih izrazov imajo, mnogotere pojme več kakor pa ljudje u manjših mesticah ali celó po deželi. Njih jezik postane tudi literaren, ter upliv dela na ostale prebivalce države. — Ravno tako kakor njih jezik, je tudi njih duh bolj omikan in olikan; u duhu namreč se rodijo misli; za vsako misel pa moramo imeti posebno besedo, da misel izrazimo; kjer je pa misel in duševnih podob, tam se nahajajo prilične besede; — in spet kjer so besede, tam se počasi razvija misel in podoba, ktero z besedo imenujemo. — Kdor postavim pozna le železo in cesto, še vendar ne vé, da je železnih cest na svetu, dokler jih ni videl ali pa saj slišal o njih. Beseda železnica pomnoži mahoma njegove misli, ter ga spet spravi na višo stopnjo omike.

Razloči nasproti temu človeka od drugih ljudi, daj ga v društvo samih žival, pa boš videl, kako bode njegov še tako zmožen duh zaostal v razvitku; malo se bo ta nesrečni človek razločil od živali, s kterimi občuje. Njegov jezik ne bode nikakor razvit in njegov duh ne bode sposoben poprijeti kakovo misel. Iz tega se vidi sila velika važnost jezika za človeško izobraženje; ker pa omika in izobraženje daje moč črez naravo, ki nas obdaja, in ki ima služiti našim potrebam, se tudi vidi, da je jezik važen za človeško gospodarstvo sploh, da je važen za njegov materijalni blagor.

O tej priliki moramo dalje sklepati ter omeniti, kar je že vsaki častiti bralec sam našel, namreč da so tisti naši pravi prijatelji, kteri nam pomagajo naš jezik razvijati, da smo potem v stanu si v svoj prid obrniti vse tiste nauke, po kterih se težka pot do materijalnega blagora

polajša in okrajša. Sledi pa tudi na drugi strani iz tega, da tisti nikakor niso naši pravi prijatelji, ki zaničujejo naš jezik, dasiravno nam na drobno tolmačijo, kako vendar-le skrbijo za naš hasek in napredek. Kdor pravi, da mu je ležeče na blagem našem stanju pa zato le zaničuje naš lepoglasni slovenski jezik, ta mož je lažnivec, hinavec. Jezik se pa tem bolj lika in pili, čem bolj je čislán in v vrednosti med narodom samim. Treba je toraj, da se naš jezik rabi ne le v šolah in uradnih, temuč tudi v vseh društvih, pri vsaki priliki. Omikanega človeka prepoznamo na njegovem omikanem jeziku. Zato mora vsakteri skrbeti za omikan jezik, ako sploh hoče omikan imenovan biti.

Omika, razum človeku pomaga k bogatstvu. Pajek že več ko tisoč in tisoč let sicer umetno, pa zmirom jednako prede svojo pajčino; ptica ravno tako že od nekinekda delá jednako svoje gnjezdo. — Lepa je pajčina, umetno je gnezdo; ali niti pajek, niti ptica nista za las zboljšala svojega dela, kar svet stoji in ga tudi ne bodeta. Človek pa svoje delo poprej od konca do kraja premisli, razvije svoje misli, osnuje podlage ter si prizadeva z najmanjšimi močmi v najkrajšem času dovršiti najlepše delo, napredovaje v svojih iznajdbah dalje in dalje od dne do dne. Tù mu kaže omika pravi pot do blagosti. Skoz omiko postaja gospodar zvananje, obdajoče ga neme narave.

Razum jezika je pa tudi društvo, združenje ljudi, veliko sredstvo do omike in blagosti. Pri nas društva niso dosti razvita, kakor se bere v posebnem oddelku o društvih.

Če pa je oseba človeška razvita, ako so društva razvita, tudi raste pri posamnem človeku odgovornost za njegova dela; omikan človek si je bolj svest in zaveden svojih dolžnosti, kakor pa neomikan. Koder je pa čút odgovornosti razvita, onod je tudi нравno življenje lepo in čedno; čini človeka se vjemajo eden z drugim; tako omika pomaga tudi v duševnem obziru dospeti na višjo stopnjo blagosti.

Pri narodnem gospodarstvu pa ne smemo pozabiti, da človek naravne stvari okoli sebe spreminja, bodi si

glede na njih mesto, ali glede na njih zvananje obliko ali znotranjo sestavo. Reči same ostanejo večne in so od tistega časa, kadar jih je Bog stvaril; le njih podobo človek spreminja. Ako sežgem poleno, dobim nekaj pepela, to so tisti deli drevesa, ktere je drevo iz zemlje posrkalo; drugi deli pa zgorijo, spremenijo se v zrak; to so spet tisti deli, ktere je drevo iz zraka posrkalo. Zračni pa zemeljski deli vkup so zgubili svojo prejšnjo podobo, ter se zedinili, da so učinili tako lepo drevo. — Človek torej ne more nič naravi dodati, nič jej proč vzeti, nobeden del narave ne more pokončati, le spremeniti ga za more. Človek sam se počasi, kolikor je telesen, spreobrne spet v to, kar je bil, v prah. — V gospodarstvu se sme torej reči, da je narava veliko bolj obstoječa, kakor pa človek, ter da se nam le zdi, kakor da bi človek mirno gledal, kako se vse okoli njega vrti.

II. Blago imenujemo vse naravne stvari in moči, ki ustrezajo kakovi človeški potrebi. Kar še danes blago ni, lahko postane jutri, ako ga človeško delo spreobrne tako, da obstoječi potrebi ustreže, ali pa ako se izcimi kakova nova potreba, kateri je ta dosehal prezirana stvar všeč. — Voda tako dolgo ni blago, dokler je ne potrebujemo, bodi si za mline, bodi si za žejo, kuho itd., ravno tako tudi zrak. — Pa tudi človeške duševne moči štejemo med blagó, kakor tudi njegove telesne moči. Krepka roka rokodelca je vredna vsaki dan po 1, 2, 3 forinte ali še več; njegovo delo se ravno tako kupuje, ko blago v štacuni; krasni glas prvega pevca na glediščnem odru ima tudi svojo visoko ceno; dražje se plačuje od poslušalcev, kakor pa marsiktera druga z žulom pripravljena stvar. Ravno tako je tudi prebrisana glava umetnika veliko blago, s katerim priskoči celemu človečanstvu.

Pa brž vidimo pri raznih blagih, da so nektera neobhodno potrebna, druga pa ne. Blaga prve vrste so posebno tiste stvari, ki nam zdržujejo naše življenje. To je živež, oblačila, stanovanja itd. — Brez nekterih stvari pa že tudi lahko živimo, dasiravno ne tako prijetno; tū sēm spada kinčanje, prstani, urice, zlatnine in srebernine vsake vrste razun denarja, ki ima spet poseben pomen.

Razloček med potrebnim in nepotrebnim blagom je jako važen. Potrebna blaga moramo imeti, naj veljajo kolikor hočejo; nepotrebna pa lahko brez škode opustimo in se jih odvadimo. Iz tega sledi, da se cena potrebnega blaga sila jako spreminja. Žito je v hudih letih po 5—, 10—, še večkrat dražje, kakor pa v dobrih letih, vagan pšenice se plačuje po 50 gld. namesto po 5 gld.; vsaki se namreč boji smrti od lakote; prodal bo vse svoje reči, posebno nepotrebna blaga, kakor zlatnine in srebrnine, prstane, medalje itd., ter si bo za to košček kruha kupil. — Kaj je pa takrat začeti, če človek v sili nima nobenih nepotrebnih reči, da bi jih oddal? Tu vidimo spet, da je dobro imeti tudi shranjene nekatere nepotrebne stvari. Dokler jih človek ne potrebuje, mu življenje skoz svoj blišč razvedrujejo; življenje mu delajo bolj prijetno; povzdigujejo ga pri sosedih. Kadar pa sila pride, mu ni treba iti od nemile do nedrage, ter zastavi ali proda svoje nepotrebne reči, dokler sila ne mine. — Iz tega sledi, kako lahko sodimo bogastvo celega naroda. Na višji stopnji blagosti je gotovo oni, ki ima zaslužek shranjen tudi v rečeh, ki niso neobhodno potrebne. V neobhodno potrebnih rečeh imaš, bi rekel, hranilnico, ki ti pomaga v sili iz zadrege.

Blaga se tudi še po drugih uzrokih lahko razdeljujejo; pa nam zadosti gornja razdelitev. Poprej pa ko se ločimo od blaga, pogledjmo tudi njegov namen in konec.

Vse blago je zato, da služi človeku; skoz to pa tudi mora zginiti iz sveta; storilo je svojo dolžnost, ako je ustreglo kakovi človeški potrebi. Pa kateri so nasledki tega, da blago porabimo, ali kakor ptujci pravijo: konsumiramo? — Nasledek je spet ta, da namesto porabljenega blaga nastopi drugo novo blago na njegovo mesto. To novo blago je prvemu jednako ali pa ne; vendar služi spet kakovi človeški potrebi. Vsakdanje življenje naj nam to razjasne. Kmet si pridela v gorici vina. Nekaj ga popije, nekaj pa proda. Kar ga je popil, to mu je dajalo novo moč pri delu v gorici ali na polji, ali pa na cesti. Skoz to je bil v stanu boljše in več delati, kakor pa pri goli vodi. Njegovo delo je bilo toliko več vredno, kolikor je vina pri njem popil. — Na drugi strani je pa dobil spet

stotake za vino. Njegovi žuli pri grobanji in kopi so se koj spremenili v stotake, potem pa v vole, ki jih je kupil za nje. Zdaj so mu voli novo blago, ki je nastopilo namesto vina. Z voli spet dela, jih mesarju proda; ljudje jih pojedó in si pridobivajo z njih mesom novo moč za novo delo. — Kar se toraj imenuje potroha, ali kakor drugi pravijo, konsumcija, to je le sprememba blaga. V naravi se nič ne potroši; stvari le spreminjajo svojo zvanjanjo obliko. Ali so v tej obliki pripravne za človeške potrebe ali ne, to je čisto drugo prašanje. Tako se spremeni seno, ki ga vol pojé, v rogove, kosti, kožo in meso itd., pa le v mali razmeri; največi del sena ne ostane v volovem truplu, temuč se spremeni v gnoj. Ako toraj zažgemo vola, najdemo z njegovim gnojem vred ravno tiste ostanke v pepelu, ktere daje pepel tistega sena, ki ga je pojel. Kar je prišlo iz zraka v seno ali v vola, to spet gre nazaj v zrak; kar je pa prišlo iz zemlje, to gre s pepelom ali gnojem spet nazaj v zemljo.

Kadar pa ktero reč zavoljo tega porabimo, da iz nje dobimo drugo novo reč z drugimi oblikami, pravimo tej prikazni prerojenje, ali reprodukcija, zavoljo tega ker se konsumcija le v ta namen dela, da se novi pridelki priradijo, da se stare oblike v nje preradijo. Tù na stropu imam 100 centov dobrega sena; pa kaj mi pomaga, ker moj želodec ni zmožen ga prebavati; mojemu želodcu je volovsko meso bolj všeč. Odločil bom toraj, da naj rajši vol to seno pojé, naj ga spremeni v meso; potem bom si rajši vola zaklal, ter njegovo meso povžil. V njegovem mesu pa vživam dele unega sena, ki v prvi obliki ni bilo za-me. Konsumcija sena je toraj nameravala reprodukcijo mesa. Meso pa spet človeka zmožnega stori k vsakteremu delu, ktereга se je privadil.

Reprodukcija je za národno gospodarstvo ali blagarnstvo sila važna. Skoz reprodukcijo človek spreminja mrtvo stvar narave, da mora spremeniti svojo obliko, celo svojo sestavo v one oblike in sestave, ktere se človeku ravno zdaj prilegajo. — Skoz reprodukcijo kaže človek, kaže narod, ali vé si v prid in hasen obračati naravne stvari okoli sebe; na voljo mu je dano jih tudi tako pustiti kakor

so; on jih tudi lahko konsumira brez vse reprodukcije; takim trošivcem pa pravimo, da so zapravljivci. Národni gospodar toraj jako pazi na to, da ne pijančuješ, da nobene reči ne potrošiš zastonj, temuč da vsaka reč skoz svojo premembo daje novo reč, ktera skoz svoje lastnosti prejšnje prekosi ter bolj zdatno služi človeškim potrebam, ko prva.

Žalibože pa moramo v tem obziru obstati, da naš narod slovenski ne troši le zato, da bi skoz potroho ustvarjal nove stvari; nima še naš narod tiste vednosti, pa tudi ne tiste krepke, trdne volje, ktera je k umnemu gospodarstvu neobhodno potrebna. Vednosti je treba, da mrtve reči spreminjamo po najkrajši poti v priličniše, ugodniše; volje, krepke volje je treba, da pridelkov ne zapravimo brez reprodukcije. Zato pa tudi národni gospodar večkrat povzdiguje svoj glas, ter kliče: dajte nam dobrih šol; povzdignite narod na višjo stopnjo omike; le takrat je mogoče pričakovati veči blagostan celega naroda.

III. Potreba. — Brž ko človek odraste, se pri njem začnejo različne potrebe razvijati, ktere si mora sam pomiriti. — Išče si blaga, da bi zadostil raznim potrebam; ako pa še kakove potrebe ne čuti v svojem srcu, pa se zbudi, brž ko vidi blago, ktero bi jej ustreglo. Česar človek še vidil ni, tega tudi ne želi in ne potrebuje; brž pa ko je prepoznal kakovo blago, ga koj poželi in ne miruje, dokler ga ni pridobil („ignoti nulla cupido“). — Se vé da si nekteri trdovratneži in starokopitneži to tudi tako razlagajo, da nimajo nobene želje do novih reči, da ostanejo pri starem, kakor dosehmal; da torej ne potrebujejo nobenega nauka, nobenega spodbujenja, za nove reči jim ni nič. — Pa v njih se ne odlikuje človeška narava; ta je drugače; misel teh ljudi je ravno nasprotna. „Komaj se je zbranal človek vetra in hudega vremena, pa že hoče imeti lepo stanovanje; komaj da se je oblekel, pa se hoče že tudi kinčiti; komaj je ustregel telesnim potrebam, pa že njegov duh poželuje po vednostih, umetnostih brez konca in kraja“ (Bastiat, Harmonies).

Videli smo, da je blago potrebno ali ne; pa moramo spet prašati, kaj je potreba, ako hočemo blaga razločiti.

Potrebe so, kakor smo slišali, neobhodne, katerim moramo ustreči; ali pa obhodne, ktere lahko zadušimo, katerim ni treba ustreči. Iz tega sledi, da človek ima lahko veliko potreb. Ako ima tudi s čim ustreči vsem potrebam, je srečen; ako pa nima s čim, je pa boljše, da takih potreb nima, da jih sploh ne pozna.

Divji Hunci, postavim, so razsajali po slovenskih krajih, jezdarili so, djali so sirovo meso na sedlo, se vsedli gori, jaharili in ob enem meso umečili in sparili. Kuhanega mesa, kakor ga mi zdaj imamo, še niso poznali; ker ga poznali niso, ga niso poželeli in ne potrebovali. Pred 1000 leti cesarji in kralji še niso imeli na mizi žlic, vilic, okrožnikov itd., ampak so jedli svoje proste jedi čisto naravno z roko, česar delavec dandanašnji v še tako borni bajtici ne stori. Njih oblačila so bila sila prosta. — Še pred 300 leti je angleški kralj imel le en par svilnatih nogovic, ktere je ob posebnih priložnostih posojeval svojemu ministru, ki takih imel ni.

Nasproti temu pa pogledjte, kako lepo, okusno se danes jedi pripravljajo, kako je miza celó prostega kmeta lepo snažna in pokrita, kako celó nevesta angleškega delavca ima po nektere pare svilnatih nogovic; kako sploh angleški delavci danes boljše živijo, kakor pa marsikteri kralj pred 500 leti. Ako še pristavim, da tiste reči, ki niso neobhodno potrebne, postajajo zmirom cenejše, se moramo čuditi človeškemu napredku v zadnjih stoletjih. Vsaki dan nam prinese novo iznajdbo, nova sredstva, kako si polajšamo svoje življenje. Pri takih okolnostih je jasno, da potrebe ne ostajajo zmirom jednake, ter da se spreminjajo od leta do leta, žlahtijo se zmirom bolj in človeka zmirom na višo stopnjo omike spravljajo.

Kako se potrebe spreminjujejo, nam kaže moda vsakega časa in kraja. Letos nosijo okrogle klobuke, drugo leto pa visoke, špičaste, nizke, z ozkimi ali širokimi krajci itd. Pa vsaki hoče le takov klobuk imeti, kakov je modin ali v nošnji, da si ravno še morebiti ima dober klobuk od lanskega leta.

Kakor pa napredujemo gledé na oblačila, jed in stanovanje, tako tudi zastran pijače, vina, piva, čaja itd.

Gospodarski pridelki se žlahtnejši pridelujejo, ker tudi imajo služiti žlahtnejšim potrebam.

Ni mi treba omeniti, da ima človek tudi škodljivih potreb. Slabe navade, ki so mu postale železna srajca, mora s časom vendar opustiti, škodljive potrebe iztrebiti, ter krepkovoljno vpeljati pameten red v svoje življenje. Tu je pa spet treba prijaznega poduka, temeljitega odgojenja, in trde, možate volje. Človek mora v stanu biti odreči se potrebi, ktera oskrunjava krasno človeško bitje.

IV. Kapital se ne razločuje precej od blaga sploh. Edini razloček je ta, da zvonajne stvari takrat postanejo kapital, kadar jih človek začne obračati v svoj hasen. Dokler mu nikakor ne služijo, še niso za njega kapital. — Vsi pripomočki toraj, s kterimi se našim potrebam ustreže, ali s kterimi druge stvari lahko tako spremenimo, da našim potrebam služijo, vsi ti zvonajni naravni pripomočki so kapital, naj si bodo naravine stvari ali naravine moči.

Med kapitale v obče toraj štejemo postavim zemljo, vinograd; hišo, živino, seme itd. Vinograd nam daje obresti skoz svoje vino; hišo rabimo za stanovanje, da nam ni treba po ptujih hišah stanovati in za stanovanje plačevati; živina nam daje zdaj delo, zdaj živež, pa tudi dobiček; seme spravimo v zemljo, da po 5—10krat več jednakega zrnja iz nje dobimo.

Da so nekteri kraji, nektere dežele od Boga še bolj obdarjene s kapitalom, tudi lahko spoznamo. Tù je lepe rude, ki živí celo deželo, tam so rodovitni hribi, na kterih se prideluje žlahtna vinska kapljica; tam so spet rodovite njive in dobri travniki, kteri pospešujejo važno živinorejo. Angležko kraljestvo zahvaluje svoj napredek in blagostan posebno premogu, kterega zemlja obilo krije; francozka dežela razvaža po celem svetu najžlahtnejša vina. — Pa tudi naša slovenska štajarska dežela ima veliko naravinega kapitala v sebi; tù vidimo gorice, ki se nam zdijo nalašč za vinograde stvarjene; tam ravna polja, velikanske loge; ondí med hribi za goro pa spet bogato rudo, katero vzdiguje stotina delavcev iz globočine zemlje; — celi lepi slov. Štajer pa prekriva krasno južno podnebje, v kterem

dozori vinska kapljica, kakor kjerkoli drugod na svetu; kjer tudi smokve rodijo, kakor na vroči laški zemlji.

To je pa le od Boga v naravo, v naturo položen kapital, kterega se mora človek s celo močjo, s prebrisano glavo polastiti; lenobnim ljudem narava nič noče prepustiti; tirja, da se človek začne ž njo poskušati, ter da jej zdaj skoz svojo naravno moč, zdaj skoz umetno moč, t. j. skoz mašine ali stroje vzame, česar dobrovoljno dati noče. Dobrovoljno pa narava nič ne daje razun ovseta, divjih jagod, sirovega listja. — Ako pa hočemo kraljevati nad naravo, t. j., ako naj nam koristi kapital, ki nam ga ponuja, ki ga ima v svojih nedrih, moramo biti pridni, moramo pa tudi napredovati v vednostih, da se lažje polastimo blaga, ki ga le vzdigniti imamo.

Ali žalibože moramo priznati, da pri nas ta naravni kapital še nima take vrednosti, kakor jo zasluži, kakor bi jo imel v bolj omikanih deželah. Zadržkov in vzrokov je temu dosti in nahajali jih bodemo v tem spisu dovolj. — Te besedice naj bodo dosti o naravnem blagu in kapitalu slov. Štajerja.

Natorni kapital je del tako imenovanega stalnega, obstoječega kapitala. Razun tega pa imamo tudi premakljivi, trošivni kapital. — To je tisti kapital, kterega moramo v roke vzeti in ga potrošiti, da si kaj pridelamo, da naravni kapital obračamo v svoj prid, da obstoječi kapital ne ostane mrtev. Kdor postavim ima 10 oralov goric, mora v roke vzeti okoli 600 glđ. za obdelovanje, za sajenje, branje, za posodo itd. — Ako tega trošivnega ali premakljivega kapitala nima, da bi ga v gorice vteknil, mu gorica ne bo toliko nesla, kakor bi mu drugače pri dobrem delu lahko nesla. Zastonj bo mu toraj ležal dober del naravnega kapitala. — Ako sem se izučil šivati, moram imeti tudi orodje za to; usnjar mora imeti priprave za svoje delo, drugače obrt ne bode spešno napredovala. — Premakljivi kapital je jako važen, bolj, kakor si naši slovenski kmetje mislijo. Treba je toraj gledati, da se precej denarja vtakne v njive, gorice, travnike, gnoj, živino itd., da potem vlečemo obile obresti od naravnega kapitala. — Dokler toraj nimamo dosti denarja,

da bi to zemljo dobro obdelovali, ki jo imamo, ne smemo misliti, da bi si druge še poleg kupili; premakljivi kapital, ki se nam kaže v obliki denarja, je duša ne le posameznemu gospodarstvu, temuč tudi gospodarstvu celih narodov.

Kako pa se stoječi ali pa tudi premakljivi kapital pripravlja?

Da zmirom bogatejši postajamo, je dvojno potrebno. Prvič moramo pri vsakem podvzetju nekaj pridobiti, to je, naše delo mora biti spešno, da nam zmirom nekaj priostaja čez stroške, ki nam jih je produkcija kakove reči vzela. Ako, postavim, kupim vole za 250 gld., pa jih eno leto redim, in jih potem prodam za 260 gld., sem malo spešno, bi rekel pod zgubo redil. Unih 250 gld. bi mi moralo dati že samih obresti najmanj 15 gld.; kje je potem moj trud, seno, hlapec itd.? Ako pa čez leto dobim 300 gld., sem že nekaj pridobil. Ako sem pazljiv, delaven in priden, ne bodem le pri volih spešno delal, temuč tudi na njivi, na travniku, v gorici. Vsako leto bo mi toraj priostajalo nekaj denarja, kterega potem lahko obrnem po svoji volji.

Zato pa je potrebna še druga, ako ima kapital rasti, ta pa je tako važna kakor prva; namreč: obračajmo naše dobičke tako, da iz njih spet dobivamo nove pridelke, nove kapitale. Akc unih 50 gld., ki sem jih pridobil pri voléh, počasi zaigram, ali zapijem, ne more rasti moj kapital; ako pa za nje kupim kravo ali ako v najem vzamem travnik itd., bom si pridobil spet novih pridelkov, novega kapitala; tako bo moje premoženje raslo od dne do dne; in kadar bo dolžnost od mene tirjala storiti kaj za družino, za narod, za državo, bom vendar imel kaj v roke vzeti. To pa je le mogoče, koder je varčnost razvita; varčni in pametni moramo biti ter nikakor ne smemo čez nedeljo zapraviti to, kar smo si s krvavimi žuli zaslužili čez teden. — Varčnost pa se spet mora navaditi in naučiti že od mladih let, že v šolah bi se morala učiti; ravno tako bi imela društva skrbeti za razvijanje varčnosti. Posebno koristne so tu hranilnice, ki močno vabijo k varčnosti skozi svoje stalne in hasljive naprave.

Ali naš slov. Štajer se v tem obziru ne more hvaliti. Kapital tu ne raste, kakor bi lahko rasel; tu pa tam je narod naš preveč lahkomišeln, rad brez vsake sile potroši svoje zaslužke; v zadregi pa mora ponižno prosit hoditi k svojim gospodom, to je, k tistim, ki so bolj varčni in pridni, ki toraj so v stanu tudi drugim v sili na pomoč priti s kakim posojilom, se vé da le za velike obresti. — Tako potem le nekteri bogatijo in se mastijo s ptujimi žuli.

V. Delo. — Skoz delo dajemo vrednost takim rečém, ki je še dosehmal za človeka imele niso; ali jo pa povišujemo, kader jo že nahajamo. Kamen leži v zemlji brez vse hasni; vzdignemo ga ter nam služi za zid. Tu pa je njegova vrednost še precej mala. Pride podobar, ter izreže iz tega kamena lepo podobo; njegovo umetnost občudujejo ogledalci ter hvalijo podobarja, ki je prostemu kamenu vlil tako življenje. Kamen ima pa zdaj sila veliko večo vrednost ko prej.

Delati se toraj pravi: zvananje naravne stvari tako spreobračati, da nam hasek dajejo.

To spreobračanje naravnih stvari pa tirja natančno vednost njih lastnosti. Kdor pozna lastnosti lesa, bo lažje kaj prida iz njega naredil, kakor pa tisti, ki jih ne pozna. Zato nas naravoslovje uči lastnosti naravnih stvari, da se jih lažje polastujemo. Sledi pa iz tega, da delavec mora tudi imeti nekaj potrebnih naravoslovnih vednosti, ako hoče spešno delati. — Kmet bi moral vedeti najpoglavitniše lastnosti zemlje, gnoja, rastlin itd.; vinčar bi moral na tenko vedeti lastnosti trsa, gleštanje grozda, upliv gnoja itd., ako hoče gorico umno obdelavati. Vidimo pa, kako tudi domače delo tirja vednosti in omike. — Kdor Vam toraj obeta vednosti in omike, Vam hoče polajšati težka dela, da brž in z manjšimi stroški pridelavate svoje pridelke, ter zmirom bogatejši postajate. Vaši prijatelji so toraj tisti, ki Vam skrbijo za dobre šole, za omiko Vašega lepega jezika, za razširanje lepih knjižic v domačem jeziku, ktere lahko prebira vsaki šolski otrok.

Delo žlahti človeka, ter ostri njegov razum in njegovo pamet. Pri delu mora vsaki delavec že za naprej

premisлити celo osnovo in razpeljavo, da pride do zaželenega konca. Skoz delo toraj vadi svoje telo, postaja trdnejši in zdravejši; skoz delo vadi svoj um; skoz delo postaja delavec ne samo bogatejši, temuč tudi pravniši.

Kaj pa je boljše za celi narod, da je delnina, dnina (Tagelohn) nizka ali visoka? Po drugih deželah imajo delavci vsaki dan včasih po trikrat več plačilo kakor pri nas. Posebno po angleških fužinah je delnina sila visoka proti naši. — Pa nasproti temu angležki delavec petkrat več opravi na dan, kakor pa naš. Zato pa tudi boljše živi, se boljše oblači, in si tudi nekaj od svojega zaslužka lahko prihrani za stare dni. Pri nas je res plačilo manjše, vendar je delo dražje, kakor na angležkem; zato, ker je slabo, ker naši delavci niso tako krepki, niti tako za delo omikani kakor tam. — Na slov. Štajerju je pravih delavcev, ki bi samo od delnine živeli, malo. Vsaki kmet je skoraj sam svoj gospod, sam svoj hlapec, pa tudi sam svoj delavec. Ako pa je vendar o večih delih treba delavca na polje ali v gorico, ali k popravljanju stanovanja itd., vidi vsaki, kako brezredno prihajajo na delo, kako le na videz delajo, samo da ura prejde, kako veselo motiko vržejo na stran, kadar zaželenena ura bije, ki jih ptujega dela reši, dasiravno še solnce visoko na nebu sije. Na svoje malo plačilo se izgovarjajo, na katero le takrat nekaj pozabijo, ako si žule precej z vinom lahko zalivajo. Pri takem delu trpi gospodar, ker se mu ne opravi o pravem času in le površno; trpijo pa tudi delavci, ki si ne zaslužijo toliko, kolikor bi si pri zvestem delu lahko zaslužili. Umni gospodarji toraj umnim delavcem plačujejo pošteno delnino, pa od njih tirjajo tudi pošteno in zvesto delo.

Pri delu pomaga človeku več reči; posebno pa orodje in stroji na eni strani; razdeljenje in zlaganje dela na uni strani.

Skoz orodje dosežemo povišanje naših telesnih moči. Namesto da bi koga ali kaj udaril s pestjo, si naredim kladvo; namesto da bi stvari moral grizti s svojimi zobmi, si jih razrežem z nožem, ki sem ga nalašč zato iznašel; namesto da bi juho jemal z roko iz sklede, sem si zmislil žlico, ki mi služi namesto roke. Orodje navadoma z rokami

vodimo, ga navadno v rokah držimo. — Stroji so že veči ko orodje; le onod se lahko vpeljujejo, koder je delo zmirom bolj eno merno, enolično, kakor, postavim, pri tkanji, žaganji, tiskanji itd. — Pri strojih iščemo enoličnega gibanja; koder to mogoče ni, tam se tudi stroji ali mašine ne morejo vpeljavati. Pri poljedelstvu je delo sila različno; zato se tu jako težko mašine rabijo. — Koder pa je drugod mogoče bilo, vpeljevati stroje, onod so zmirom bili sila velika dobrota celim národom. Kar se prideluje z mašino, je zmirom boljši kup, kakor pa rokodelsko delo. Delo na strojih je tudi veliko bolj lično, prijetno in lepo, kakor pa drugo. Nektera dela se sploh ne bi mogla narediti brez strojev. — Ker stroji ljudem jemljejo enolično delo in gibanje, oprostujejo zato človeški narod robstva; stroji so prevzeli to nalogo, da so postali robovi človeka. Le en primer pogledjmo. — Če se danas knjiga tiska skoz tiskalnico, ki jo vodi 5 mož, se z 10imi stavci na en dan toliko natiska, da bi pred 500 leti treba bilo najmanj 200.000 do 300.000 ljudi, da bi to knjigo bili v tem času spisali. Tu se vidi, koliko rok se je oprostilo jednoličnega, duhomornega spisavanja in prepisavanja. — Tudi zgodovina potrjuje resnice oprostilne lastnosti strojev. V zadnjih časih atinskih je 400.000 robov moralo služiti 20.000 mestjanom; vsaki mestjan je toraj imel okoli 20 sužnjev ali robov. — Ravno tako so pri Rimcih sužnji morali dela opravljati, ki jih dandanašnji pri nas opravljajo mašine. — Se vé da ravno takrat, kadar se kakova nova mašina vpelje, nekteri delavci postanejo sirote, ker zavoljo mašine ob delo pridejo; pa ta stan ne trpi dolgo; delavec brž najde drugega dela in mašina vendar začne širiti svoj blagoslov.

Pri nas žalibože ni precej strojev najti; pri večih mestih, okoli Celja, v Mariboru jih je še precej, vendar veliko premalo za naše kraje. Treba je podvzetnih mož, ki bodo povzdignili rokodelstvo, z rokodelstvom pa tudi poljedelstvo. Celó pa za poljedelstvo skoraj nikjer na slov. Štajerji nimajo pripravnih mašin.

Drugi pripomoček zdatnega dela je pa razdeljenje, pa združenje dela. — To se godi tako, da izmed več

delavcev vsaki le en del kakovega pridelka dovrši, drugi del spet svojemu tovaršu prepusti. Razdelijo se u delo; potem pa svoje posamezne pridelke spet združijo, da dobijo zaželeno stvar. Deset delavcev bi na dan napravilo 300 šivanjk, ko bi vsaki delavec za-se zvršil celo šivanjko od konca do kraja; ako pa se razdelijo u delo, pa jih na dan napravijo lahko 50.000 šivanjk. Vidite tu razložek. Pri razdeljenem delu pa mora en delavec 15.000 šivanjkam glavice nateknuti. Da napravijo karte za igro, se tako razdelijo u delo, da namesto enega imajo 70 različnih del. Pri takem razdeljenji dela pa je tudi mogoče, da 30 delavcev zdaj lahko naredi 16.000 kart. Ko bi vsaki za-se dovršil celo karto, bi komaj 200 kart za-se dovršil.

Zgodovina celih narodov tudi tukaj kaže, da se omika in svoboda širi z razdeljenjem dela.

U starih Homerovih pesmih beremo, da so kraljice zdaj kuhale, zdaj prale, tkale itd. Tu še delo ni bilo razdeljeno med gospôdo in dekle. — Nekaj pred Kristovim rojstvom še u Rimu ni bilo nobenih pekov; vsaki mestjan si je moral doma speči svoj kruh. Poglejmo pa zdaj, kako je vse razdeljeno; pri urah vsaki mali delec ima svojega posebnega delavca, več ko 100 del se mora zložiti, da se napravi ura.

Pri nas Slovencih še razdeljenje dela tudi ni precej razširjeno. Kmet si sam dela svoj voz, svoje škornje, svoje oblačilo, si sam peče svoj kruh, sam mele svoje zrnje itd. — To pa ima te nasledke, da u nobeni vrsti ne more kaj prida opraviti; ni dober kolar, niti vozar, niti pek, niti krojač itd. Časa zmirom zgubi, dokler eno delo odloži pa se spet drugemu privadi. Tako se u nobenem izuriti ne more.

Iz občnega oddelka narodnega gospodarstva bi še marsiktero lahko povedali; pa prostora tu ni za to. Le o jedni prikazni še moramo kaj omeniti, ki je dandanašnji tako važna, to je:

VI. Država.

Človek je sam za-se slaba stvar; v družbi z drugimi ljudni pa je sila močen. Njegov prirojen nagon ga sili k društvu; združiti se, je njegova prva potreba, potem je

kos ustreči tudi drugim potrebam. Naravni nagon k druženju cimi obitelji ali rodbine. Rodbine so podlage družtev, podlage države.

Dasiravno pa človek združenje in občenje z drugimi želi, vendar si sam dela veliko zaprek in si je sam kriv, ako slab ostaja, ali ako se sam slabi. Njegova kratka pamet mu ne da stopiti na pravi pot. Zato je pa neka druga oblast potrebna, ki sebičnežu pravi, da je združenje ljudi tudi njemu na hasen, in da toraj on ne sme zadržavati napredka. — Ljudje postavim najprej potrebujejo potov, da hodijo eden k drugemu. Dokler se sami domači poznajo, še hodijo peš do eden drugega. Kadar pa se občevanje širi tudi v druge, malo daljše kraje, je že treba konja, da nas tje zapelje, da nam od tistod blago prinese itd.

Zdaj pa se že tisti precej baha, ki ima konja; misli, da ga bo marsikdo moral naprositi, da mu kaj pripelje iz tuje dežele. Vsi veščani so zdaj odvisni od nekterih mož, ki blago prevažajo. To pride našim prebivalcem jako drago. Želijo si izboljšanje svojega stanú. Pridejo nekteri prijatelji teh kmetov, pa pravijo da bi za-nje bil velik hasek, ko bi se razpeljala železnica čez te kraje; rasel bi napredek, zemlja in zemeljski pridelki bi dobili večo ceno; blago bi boljši kup se še iz daljših krajev kupovalo, kakor dosihmal. Naštevajo jim še več dobičkov nove železnice. Ali vkanili so se ti prijatli; nimajo dobrih poslušalcev. Najprej pride uni, ki si je dosihmal marsikteri krajcar zaslužil s svojim konjem ter se železnici zoperstavlja, misleč, da bi potem ob zaslužek prišel. Za njim pa pridejo tudi celó kmetje, ki so dosihmal največ trpeli in blago najdražje kupovali ter se tudi zoperstavljajo železnici rekoč: da nočejo odstopiti zemlje, čez katero bi se imele šinje razpeljavati, ter da nikdo nima pravice brez njihovega dovoljenja voziti se čez njihovo zemljo. Tem se družijo tudi rokodelci, ki se bojijo zgubiti delo in tako mrmrajo vsi zoper novo naredbo, ki ima biti na korist celi deželi. Ko pa ne bi bilo neke jedine oblasti, ki bi stopila med to nezadovoljno drhal, ter ji rekla in zapovedala, da se tod železnica upeljati mora, se po prebivalcih samih tudi nikdar ne bi u te kraje upeljala. Ta najvišja

oblast odpravlja toraj skoz svojo moč vse zadržke, ki se ustavljajo občnemu napredku.

Tej najviši oblasti pravimo vlada. Vsi vladani ljudje skup pa so skoz to vlado, dasiravno posiloma, združeni, da mora eden kaj popustiti, ako prihaja v prid vsem ali saj mnogoterim drugim. Združeni ljudje delajo toraj družavo, ali državo.

Koder koli je toraj prašanje, kako je mogoče povzdigniti blagor in napredek vseh državljanov ali saj mnogih državljanov, mora se vlada gibati, ter vse zadržke posiloma odstraniti, ako z dobrega ne gre. — Ker je postavim to sila velika dobrot, da imamo denar, ki velja ne le u Mariboru, temuč tudi u Ptujem, u Brežicah, u Ljubljani celó zvnaj Avstrije u ptujih državah, je morala vlada si pridržati pravico denar delati, pa tudi pravico siliti vsakega, da ga spozna za pravi denar. Ko bi vsaki trg imel svoj denar, kam bi prišli za pet ran Božjih! — Ko bi treba bilo braniti svojo zemljo zoper zvnanjega sovražnika, bi tudi vsaki priganjal le svojega soseda, naj gre v boj se bojevat za svoj dom. Med tem preprirom pa bi že sovražnik prišel pred vrata. Tu spet stopi vlada na oder ter pravi, da vsaki mora nekako pomôči braniti dom svoj in tudi celo društvo, celo državo, eden s pestjo, drugi z mošnjo. — Veliko veliko je takih naprav, kjer mora vlada govoriti in delati za vse u imenu vseh, dasiravno zoper željo in voljo posameznih sebičnežev, katerih pogled ne sega dalje ko črez njih prag.

U tem pa je tudi obznamljevano celo delovanje državne vlade; ona stori svojo dolžnost do celega, ako le zadržke društvenega občevanja odpravlja in odstranjuje. Več ji ni treba storiti, več tudi ne sme storiti; ko bi se u druge stvari utikala, njeno delovanje ne hasne več, temuč le škodi.

Po tem razlaganji bi se skoraj zdelo, kakor da bi zagovarjali državno centralizacijo. Pa tega nočemo storiti in tudi ne moremo. Da pa bolj jasno vidimo razločke med centralizacijo in decentralizacijo, naj obojno na kratko razložimo.

Centralizacija spodbija vsako osebno razvijanje; jedna, najvišja glava hoče sama za vse misliti, za vse skrbeti, za

vse delati itd. Vsi drugi pa, ker vidijo da jim ni mogoče razvijati svojih moči, obnemorejo počasi, nimajo nobenega veselja se truditi ter zaostajajo v svojem duševnem in blagornem razvitku. — Zgodovina nam kaže, da so države propadle, brž ko so vladarji začeli celo národno moč centralizirati ter le v eno roko spravljati.

Decentralizacija pa nasproti temu krepi posamezne ljudi, posamezne narode; sicer nič pozitivnega ne dela; le samo dovoljuje, da si posamezni ljudje, kakor tudi celi narodi sami postiljajo, misleč si, kakor si bodo postlali, tako bodejo ležali. In ravno skoz to daje ljudem in narodom priložnost, da razvijajo svoje moči, da se napenjajo, kolikor je koli mogoče, da pridejo na višjo stopinjo blagostanja. Ker je vsakemu človeku in narodu na voljo dano, ravnati in skrbeti si po svoji previdnosti in pameti, je zavoljo tega tudi odgovornost posameznih večja; nobeden se ne more izgovarjati, da je po zapovedi vlade tako ravnal, ampak ravno vladi mora odgovor dati, ako je zoper blagor svojega bližnjega kaj počel.

Državna centralizacija je smrt národnega blagostanja; državna decentralizacija pa kliče vse spijoče národne moči in kreposti na dan, da se naravno razvijajo v prid in hasen posamezne osebe in celih narodov. Skoz centralizacijo raste eno mesto, glavno mesto, ki vleče vse najvišje oblasti, vse bogatstvo itd. na-se; vsa druga mesta pa morajo hirati. Skoz decentralizacijo pa rastejo mesta po deželi; vsaka kronovina ima svoje lepo, dasiravno ne jedino glavno mesto, iz kterega se omika širi po kronovini. U centralizirani francozki državi je pregovor: Vsi francozi so v Parizu. Nasproti temu se v angleški, belgiški, švajcarski državi razvijajo kronovine in posamezna mesta v blagor cele države.

Tako tudi učijo učitelji národnega gospodarstva na najvišjih učilnicah v Beču,*) pa žalibože, da se sami ne držijo svojih nauk v njihovih nasledkih ter vendar za-

*) Dr. A. E. Fr. Schäffle, ki ga je naša vlada iz nemškega na Dunaj poklicala, pravi v svoji „Nationalökonomie“ stran 269:

Staatliche Centralisation im volkswirtschaftlichen Leben ist vom Uebel und ertödtet den innersten Quell der Nationalkraft,

govarjajo pri drugih prilikah dualizem, ki ni druga ko dvojni centralizem. U politiki pravimo mi decentralizaciji tudi federalizem, to je, prosto, naravno združenje narodov pod eno vlado. Centralist podira narode in njih blagostanje; federalist podpira narode in njih blagostanje. Zatrle so Kserksovo armado grške države, dokler so še bile federalno zjedinjene; zatrila je pa peščica domačih sovražnikov vse te grške države, ko so bile centralizirane. Koder namreč raste blagor, bogatstvo, onod se ljudje ne dajo tako podjarmiti; koder pa doma v borni bajtici vlada revščina, nevednost, nemarnost, nesnaga, nepravličnost, onod so žalostne politične zadeve; država ne more se obraniti sovražnika, ker med narodi nima nobene moči. — Omika in vednost daje več blagor, več blagor daje več družtveno važnost in več politiško prostost in svobodo; več politiška svoboda pa spet daje več priliko omikati se, učiti se, ter skrbeti si za pozvišenje blagostanja. — Državno, ali družtveno življenje je namreč organično, kakor življenje pojedinega človeka, pojedinega drevesa.

Iz občnih naukov bi še marsikaj bilo povedati; pa za ta uvod naj bo dosti; prestopimo k posebnim oddelkom. — Ne zabimo pa namena „Slov. Štajer-a“, da ima podučevati. — Ako toraj nekteri oddelki ne bi že zdaj bili do konca udelani, je pomisliti, da je ziskavanje jako težavno, in da nove sestavke lahko priobčujemo u „nadaljevanji“ Slov. Štajera. — Preiskavati ima namreč vsaki izmed nas še dosti; vsako leto, vsaki den kaže nove prikazni, ki se imajo opazovati, zapisovati, ter priobčevati narodu. Iz vsake prikazni se moramo mi, se mora tudi naš narod kaj učiti. Tako bodemo spoznavali našo lepo slovensko deželco, ter tim bolj ljubili našo milo domovino, ktero je Stvarnik tako obilno obdaril z raznimi darovi.

den Geist der Unternehmung und der Selbsthilfe, sie belastet den Staat mit einer Aufgabe und Verantwortlichkeit, welcher er nicht gewachsen ist. Die wirthschaftliche Centralisation sammelt die ganze Kraft in ein Organ, und entkräftet alle anderen. Die ggentheilige Richtung ist die Decentralisation, das Selfgovernment, wie es in England und in den vereinigten Staaten herrscht.

IX. Statistične razmere prebivalcev.

Nekteri bralci so navajeni, številke le sumljivo pregledovati; nič jim kaj ne upajo; vendar številke kažejo, kakov je svet, ne pak kakov bi imel biti. Kadar je svet pokvarjen, nas števila strašijo; ali zmirom nahajamo v številih tudi tolažbo, da človeško društvo zmirom napreduje, da se okolnosti človeškega življenja zmirom boljšajo. Zato pogledjmo bistro le vsako prikazen, naj nam kaže dobro ali hudo; navadimo se uzrokov iskati vsakej prikazni, da hude nasledke odvrnemo in si dober napredek zagotovimo. — Od začetka tega oddelka pa moram postaviti štiri številke, ki zadevajo razmere cele avstrijske države. — Ko bi namreč kdo k meni stopil in me prašal: Povej mi dar, koliko ljudi bo letos obešenih ali saj vsploh k smrti obsojenih? mu sicer ne bi lahko na tenko odgovoril, pa rekel bi mu:

Leta 1856	ega	je	bilo	k	smrti	obsojenih	122,
„	1857	„	„	„	„	„	123,
„	1858	„	„	„	„	„	122,
„	1859	„	„	„	„	„	119,

Iz tega bi pa sklepal, da jih bo gotovo 121 ali 122 tudi letos obsojenih, in lahko bi kaj stavil, da se za tri obešence zmotil nisem.

Tako se števila ponavljajo pri tistih prikaznih, ktere ne odvisijo od človeške volje, postavim, da se vsako leto skoraj jednako število pisem vrže v nabirnico pri pošti, ki nimajo nobenega napisa; ponavljajo se pa tudi onod, koder človek sam po svoji volji ravna, kjer se čisto prosto odloči, postavim, pri ženitvi.

Zaupljivo pogledjmo toraj številke, ktere nam bodo kazale ne le gibanje človeškega življenja na Štajarskem, temuč tudi napredek gospodarstva na Slovenskem, kolikor je vsploh mogoče bilo ziskati in sestaviti statistične obrazce.

Po sodnijskih okrogih se prebivalci na slovenskem Štajeru tako-le razdelijo po številu leta 1857:

Število	Sodnijski okrogi.	Število prebivalcev	Stanujejo na □ mil.	Jih stanuje na 1 □ mil.
1	Brežca	15.839	3·4	4.658
2	Celje	32.868	7·4	4.441
3	Gornjigrad	13.762	8·8	1.563
4	Konjice	22.003	6·9	3.181
5	Kozje	18.554	4·5	4.123
6	Laško	15.718	5·1	3.081
7	Lutmerk	11.861	3·0	3.953
8	Marbeg	13.968	5·9	2.367
9	Maribor	45.835	12·0	3.819
10	Ormuž	17.735	4·0	4.433
11	Ptuj	44.462	10·6	4.194
12	Radgona (gornja)	12.299	2·5	4.918
13	Rogatec	11.851	2·7	4.389
14	Selnica	9.080	2·4	3.783
15	Slovenska Bistrica	17.581	5·0	3.516
16	Slovenski Gradec	12.936	4·7	2.752
17	Št. Lenart	17.007	3·6	4.724
18	Š-Marje	18.168	3·4	5.343
19	Šoštanj	10.732	3·7	2.900
20	Vransko	10.039	3·2	3.137
Vkup na Slov. Štajeru .		372.296	102.8	3.621
Vkup na celem Štajeru .		1,010.076	390.0	2.589

Ker se letos prebivalci avstrijske države spet štejejo, bomo imeli priliko v nadaljevanji Slov. Štajerja priobčiti nas zadevajoče številkke. Tu se moramo še starega soštevjanja držati.

Dostavimo še tu spregled prebivalcev lavantinske kneževine po šematizmu l. 1870.

Spregled prebivalcev po

Dekanije	Zupanije	Lokalije		Kaplanije	
		namestjene	nena- mestjene	namestjene	nena- mestjene
1. Maribor	10	1	—	13	—
2. Stari trg	9	4	—	5	1
3. Sv. Barbara v Holozah	5	—	—	7	—
4. Celje	8	—	—	7	1
5. Kozje	9	5	—	6	—
6. Braslovče	6	2	—	7	—
7. Sv. Jurij v Ščavi .	7	1	—	11	1
8. Konjice	8	6	—	8	1
9. Velika Nedelja . .	6	3	—	6	—
10. Jarenina	4	2	—	4	1
11. Hoče	4	1	—	4	3
12. Šent-Lenart	8	—	—	9	—
13. Marbeg	5	3	—	3	—
14. Š-Marje	10	—	—	12	1
15. Š-Martin	5	3	—	5	—
16. Nova cerkva	7	1	—	9	—
17. Gornji grad	8	3	—	8	—
18. Ptuj	9	—	—	12	—
19. Rogatec	8	1	—	6	3
20. Vuzenica	4	2	—	2	1
21. Laško	7	5	—	7	3
22. Videm	12	1	—	12	2
23. Slovenska Bistrica .	9	1	—	10	—
24. Cirkovce	6	—	—	5	2
Duhovni zvonaj škofije .	—	—	—	—	—
Vkup .	174	45	—	178	20

dekanijah lavantinske škofije.

Beneficije		Provizorji	Število aktivnih duhovnov	sekularni	regularni	Penzionisti in deficiente	Število vseh duhovnov	Število cerkev in kapel	Število prebivalcev
namestjene	nena- mestjene								
—	—	—	24	21	1	6	52	29	30.299
—	1	—	18	—	—	—	18	36	15.782
—	—	—	12	—	—	—	12	23	14.563
—	—	—	15	3	10	3	31	29	20.576
—	—	—	20	—	—	3	23	43	20.206
—	1	—	15	—	—	2	17	24	13.267
—	—	—	19	—	1	—	20	19	26.632
—	—	—	22	—	—	—	22	34	21.502
—	—	—	15	—	—	1	16	11	18.506
—	—	—	10	—	2	3	15	9	13.304
—	—	—	9	—	—	2	11	19	11.761
—	—	1	18	—	—	5	23	11	17.010
—	—	—	11	—	—	1	12	20	9.765
—	—	—	22	—	—	2	24	39	23.629
—	1	—	13	—	—	1	14	24	10.322
—	—	—	17	—	—	1	18	18	15.480
—	1	—	19	—	4	2	25	35	15.082
2	—	—	23	—	1	3	27	16	25.480
—	—	—	15	1	—	—	16	27	17.716
—	—	—	8	—	—	—	8	17	7.330
—	—	—	19	—	—	2	21	38	21.460
—	—	—	25	—	5	2	32	66	29.700
—	—	1	21	—	—	1	22	28	20.359
—	—	—	11	—	—	1	12	14	12.690
—	—	—	—	3	—	12	15	—	—
2	4	2	401	28	24	53	506	629	432.421

Iz tega pregleda sledi, da pri nas ni dosti podžupnikov, ker je dvajset mest praznih. Skoraj moremo tožiti, da je premalo duhovnikov v naši kneževini. — Pride namreč poprek 1 duhoven na 854 prebivalcev.

Primerimo s tem druge dežele. Najgostejši so duhovni v papeževi deželi; tam je že med 33 prebivalci 1 duhoven. — U celi Italiji poprek pa pride na 151 prebivalcev 1 duhoven, na Španjskem stoji poleg 1 duhovnega 301 posvetnih, v Avstriji 498, na Angležkem 853, na jutrnem Pruskem pa 1971 ljudi. Slovenski Štajer toraj pride koj poleg Angležkega, kar se tiče razmerja dušnih pastirjev s prebivalci. To razmerje toraj pri nas ni dosti ugodno; po celi Evropi vsploh pride 1 duhovnik na 382 prebivalcev.

Gostost prebivalcev je jako važna. Društva se veliko lažje izcimijo, skoz društva raste moč, in kjer je moč velika, se tudi v národnogospodarskem obziru, postavim zastran cest, šol itd. lahko veliko stori. Izobraženost je tam veliko večja, kjer so gosti ljudje, kakor pa onod, koder so le redki; pa še te redke ljudi ločijo večkrat visoke gore, neprehodne planine.

Gostost prebivalcev je pa jako različna ne le v isti deželi, temuč tudi pri različnih državah. U Evropi vidimo, da je gostost proti zahodu največja, in proti jutru najmanjša. Na Angležkem, Belgiškem je ljudstvo jako gosto; je pa tudi bolj omikano, kakor na Poljskem ali Ruskem, kjer je še precej redko. — Na slovenskem Štajeru je ljudstvo veliko bolj gosto, kakor pa na nemškem Štajeru; celó na celem Štajerskem pride le 2589 prebivalcev na 1 štirjaško miljo (10.000 oralov), na slovenskem Štajeru pa že 3621 prebivalcev.

Pojedini okraji med seboj so jako različni. Bregati in planinasti gornjegraški okraj je najslabeje obljuden; tam na 1 štir. miljo pridejo le 1503 prebivalci; brž za tem okrajem pride tudi planinasti okraj marbeški, v katerem je 2376 prebivalcev na vsaki milji; Slovenski Gradec in Šoštanj potem sledita; vsploh zapadni Štajer ima malo prebivalcev.

Najbolj gosti so pa prebivalci v šmarskem okraju, kjer jih je 5343 na 1 štir. milji, tu so še bolj gosti kakor

pa na Angležkem, kjer jih je 5149 poprek na 1 milji. Za šmarskim okrajem pride potem brž gornja Radgona (4918), Šent Lenart (4742) in Brežca (4658). Na slovenskem Štajeru so ljudje vsploh tako gosti, kakor postavim na Francoskem, kjer jih pride na 1 štir. miljo 3750; v avstrijski državi poprek pa jih pride nekaj več kakor na Štajerskem, namreč 2964 na vsako miljo; po celi Avstriji so ljudje na priliko tako redki kakor v šoštanjanskem okraju.

Ko bi Štajersko bilo samo za-se, bila bi to toliko država, kakor je na priliko grška ali badenska država; ko bi pa pogledali vse Slovence, jih moremo primeriti virtemberški kraljevini, ker vsi Slovenci na Štajarskem in Kranjskem in drugod so v številu veči kakor pa vsi Štajarci. — Ako toraj premišljavamo, ali je ta ali uni zavod primeren za nas Slovence, ne smemo misliti, da nas je premalo za to, ampak moremo zmirom pred očmi imeti, da skoz združevanje moči rastejo.

Leta 1857ega so bili ti prebivalci na celem Štajarskem v 20 mestih, 96 trgih, 3419 vaseh in 177.601 hišah; vseh obitelj, rodbin (familj) bilo je 204.811, tako da na vsako obitelj pride okoli pet duš. — Leta 1810 so bile te razmere drugače; bilo je le 791.513 prebivalcev in živeli so v 157.623 obiteljah ali familijah, takrat so pojedine obitelji več duš štele, kakor pa dandanašnji. — Na slov. Štajeru pa je bilo l. 1855 vkup 7 mest, 9 predmestij, 33 trgov, 1598 vasi, 73.795 hiš in 80.567 obitelj. Te števila kažejo, da na slov. Štajeru ne živi toliko ljudi pod eno streho, kakor pa na nemškem Štajeru, ker ne pride pet duš na eno obitelj.

Vsako leto se več ljudi narodi, kakor jih pa pomrje; zavoljo tega mora število prebivalcev zmirom rasti; le v nekterih neugodnih, lakotnih letih se število prebivalcev zmanjša; pa prihodnje leto si spet tako pomore, da sploh število raste kakor po navadi. Leta 1848. se je število zmanjšalo za 16.382 duš; leta 1857. se je pa pomnožilo za 4132 duš. Spremembe prebivalcev so jako različne, zanimive in važne; zdaj je hudo leto krivo, da se jih v prihodnjem letu manj porodi in da jih več pomrje; potem pride vojska, koja jemlje najkrepkeje junake v

boj, kjer jih na tisoče pokosi nemili meč; potem pa tudi obiskujejo marsiktere bolezní naše kraje, kakor iz g. dr. Vošnjakovega spisa vidimo. Ali uzrokov premikavanja števila prebivalcev ne moremo s številkami dokazati, ker tu je treba velikih števil, postavim od cele avstrijske države, treba je tudi natenčnih vsestranskih podatkov, da se uzroki pretehtajo, kakor eden odvisi od drugega; zastran okolščin slov. Štajera pa to zanimivo preiskavanje ni bilo mogoče, ker se dosihmal od kojih 20—40 let sèm niso na tenko pobirala števila, dotikajoča se prebivalcev in drugih gospodarskih prikazni.

Na slovenskem Štajeru so le 3 mesta, Maribor, Celje in Ptuj, ki imajo črez 2000 prebivalcev; koliko ljudi pa živi vsploh v mestah, koliko v trgih in koliko v posameznih hišah, ni bilo mogoče izvedeti. Pa že iz tega kar vemo o mestah, sledi da žalibože nimamo nič velikih središč na slovenskem Štajerju; v zadnjih letih si je Maribor pomogel skoz svojo lego in pa trgovino ter skoz to, da je ondi ravno razpotje železnic, tako da šteje zdaj nad 13.000 duš. Nam štajarskim Slovencem mora res Maribor u duševnem in národno-gospodarskem obziru veljati za središče našega gibanja.

Na Laškem nahajamo sila veliko mest, na Ruskem pa sila malo; celó na soseškem Ogerskem je malo ljudi v mestih; raztrošeni so po poljih; na slovenskem Štajarskem je pa ta razmera skoraj taka, kakor v nemških državah; imamo primerno število prebivalcev v mestih, trgih in vaseh; le želeti bi bilo, da bi mesta sama se bolj krepčala skoz národ, da bi namreč bogateji slovenski korenjaki šli v poznejih letih v mesta, ter tako zabranili tujcem naseljevanje v naša mesta, ter njih potujčevanje. — Mestjansko življenje namreč veliko bolj olikuje človeka, kakor pa življenje na kmetih; človek pride večkrat v dotiko s človekom, združenje posameznih moči je lažje mogoče ko na deželi, in vsploh navadoma le mesta korakajo naprej, za njimi včasi sopiha kmetovalec, včasi pa jih čisto zgubi iz oči. — Pri nas je toraj razmera med deželo in mesti še kaj prilična, le tesnejša še mora zveza med obema postati; rekel bi celó, da mesta sama morajo za pomnoženje

mestjanov skoz deželane skrbeti. Se vé da ne smemo gledati na Angležko. Tam je polovica ljudi v mestih, polovica pa na deželi; na Slovenskem pa je še le vsaki 15ti človek v mestu. O tej priliki se ne morem zdržati že tu povedati, da je le skoz večo obrtnost in trgovino mogoče, ljudstvo v mestih pomnožiti. Ako pa nimamo mestjanov, je tudi zastonj misliti na prilične večje zavode, postavim večje šole, obrtniška, produktivna društva itd.

Leta 1857. je bilo ljudstvo na slovenskem Štajerju tako med različne stanove razdeleno, bilo je:

544 duhovnov, 1214 uradnikov, 2044 vojakov, 522 učenjakov, 83 pravnikov, 199 zdravnikov, 56.282 kmetovalcev, 1886 hišnih posestnikov, 3512 obrtnikov in fužinarjev, 219 trgovcev, 304 brodarjev in ribarjev, 115.325 pomagačev pri poljedelstvu, 7825 pomagačev pri obrtništvu, 511 pomagačev pri trgovini, 5206 drugih služabnikov, 15.806 prostih delavcev.

Primerimo s temi številkami tudi graške razmere, pa bomo videli, kako nenaravno je ljudstvo razdeljeno. Mesto Gradec ima več uradnikov, ko celi slovenski Štajar, namreč 1693, več pravnikov (88), ravno toliko zdravnikov, več hišnih posestnikov (2189) in več trgovcev (252).

Namesto da bi uradniki bili bliže ljudstva, kteremu imajo streči, so koncentrirani in zbrani v glavnem mestu; namesto, da bi trgovci bili razširjeni po deželi, so zbrani v Gradcu; tam je tudi pol toliko obrtnikov, kakor na slovenskem Štajerju in pol toliko učenjakov. — Ako je toraj za Gradec hasljivo, da tako raste, da ima toliko obrtnikov, toliko inteligencije, pa za druge kraje to ni dobro, kteri od Gradca ne dobivajo druga kakor različne postave, in kteri niso v nobeni dotiki z glavnim štajarskim mestom. — Zato je treba iz národno-gospodarskega stališča gledati, da mi Slovenci si sčasoma tu na slovenskem Štajerju napravimo središče zmirom večje in večje, da ne bo zaostalo za nemškim središčem, kar se tiče obrtnosti, inteligencije, vspluh národno-gospodarskega življenja; to središče pa bode v Mariboru, kakor nam že zdaj okolnosti slovenskega občenja kažejo. — O Gradcu pa še to pristanim, da je tam bilo l. 1855 le 643 vojakov, toraj 3krat

manj ko na slovenskem Štajerju. — Te razmere, ta števila kažejo vendar nekatere uzroke slabega napredovanja pri nas.

Koliko je pa otrok, ali mladenčev, ali starčkov na slov. Štajarju? Tudi na to prašanje se dá precej na tenko odgovoriti, ker tudi te razmere si stalne ostanejo; le posebne okolnosti jih premaknejo, katerih pa navadoma ni.

Leta 1855 so bile te-le razmere:

Starost ljudi.	Na slov. Štajerju		Na nemškem Štajerju	
	možki	ženske	možki	ženske
Med porodom in 14. letom	58854	55446	90703	85959
„ 14. „ 24. „	33367	40255	53923	66174
„ 24. „ 40. „	40975	48607	68552	80066
„ 40. „ 60. „	38484	41545	68674	69050
nad 60 let	11426	11743	23059	23214
Vkup .	183106	197596	304911	324463

Neoženjenih možkih je na slov. Štajarju 119415, oženjenih 56416, vdovcev pa 7275. — Žensk je neomoženih 129318, omoženih 56546, vdov pa 12333.

Med statistične razmere spada tudi število hudodelcev. V obče moremo reči, da se nekterih hudodelstev pri nas skoraj celó nič ne pripeti, ali saj jako redko. Tako ni nobenega izdajstva, upora (ali punta), izdelavanja papirnatega denarja ali javnih obveznic itd. ali denarja sploh, dvoboja, dvojnega zakona; in sicer od leta 1845. do 1849. ne. — Največ hudodelstev se zgodi skoz umor, razbojništvo, kradenje, ropanje in goljufijo. — Vsploh pa pride 132 hudodelstev manj na Štajarskem, kakor pa v celi Avstriji na isto število ljudi. — Število hudodelstev spričuje stopinjo omike národa in njegovo blagost.

Poročenih je navadno na celem Štajerju vsako leto 6810 parov, tako da na 146 prebivalcev že pride 1 poroka. Največ možkih, dober tretji del, se oženi med 30. in 40.

letom, in najmanj po 50. letu, namreč komaj blizo 20. del, nad 60. letom pa izmed 100 ženinov le eden.

Vsaka petdeseta poroka je bila z nevestami, ki so bile več ko 50 let stare, tretji del ženihov teh starih nevest je tudi že bil star črez 50 let; 19 ženihov pa je bilo že črez 60 let starih; te poroke so toraj večidel le zato sklenjene, da eden drugemu na starost pomaga.

Pri vsaki peti poroki je bil ženih še le 24 let star ali pa še manj. Polovica teh mladih ženihov pa je vzela neveste, ki so bile črez 24 let stare. Uzrok temu je posebno ta, ker so kmečki fantje želeli se kmalu oženiti, da so se potem lažje oprostili vojaškega stanú.

Skoraj tretji del vseh nevest je bilo 24 do 30 let starih; v najlepšem času pa, namreč med 20. in 40. letom, se jih je omožilo več ko trije deli; vsaka deseta nevesta je bila spod 20 let stara, in skoraj ravno toliko jih je bilo med 40. in 50. letom; vsaka petdeseta nevesta je pa bila črez 50 let stara; možila se je toraj le zato, da se mož in žena na starost eden drugega podpirata.

Na celem Štajarskem se vsako leto poprek narodi 34.653 otrok; 858 se jih pa mrtvih porodi.

Na 29 ali 30 ljudi že pride vsako leto en porod, porodi so pri nas redkeji, kakor na izhodnih krajih, pa gosteji kakor na zapadnih in nemških krajih.

Kakor po celi Avstriji, tako se tudi na Štajarskem narodi vsako leto 5% več dečkov, kakor deklic; 100 deklic ima že 105 dečkov na strani. Pa potem se kmalu ta prikazen spreobrne; od tih 105 dečkov jih do 30. ali 40. leta več pomrje, ko deklic, tako da vendar najdemo v vsaki deželi več oseb ženskega spola, ko možkega. — Uzroki teh prikazni so jako zanimivi, ali ne spadajo sem.

Pri vsakem 83. porodu so bili dvojčki rojeni, vsaki 3850. porod pa so bili trojčki.

Vsaki tretji otrok je bil nezakonski; ta razmera je tudi skoraj jednaka v celi Avstriji. U nekterih deželah pa je več nezakonskih otrok kakor zakonskih, po drugod pa manj. V Gradcu je vsaki drugi otrok že nezakonski; proti izhodu na Hrvaškem, Srbskem, pa so nezakonski otroci redkejši, ker so tam ženitve gostejše.

Razmere umrljivosti nam kažejo, koliko let bo vsaki izmed nas še živel, to je prav za prav verjetnost življenja.

Izmed 100 novorojenih:				
Do konca	jih pomrje	jih ostane živih	kteri bodo stari postali let	ki toraj še imajo pričakovati let življenja
1. mesca	12.39	87.61	37.60	37.48
3. „	5.29	82.32	39.60	39.76
6. „	3.92	78.40	42.42	41.92
1. leta	4.63	73.77	44.60	43.60
2. „	4.95	68.82	47.75	45.75
5. „	5.44	63.38	51.65	46.65
10. „	3.61	59.77	54.39	44.39
15. „	1.90	57.87	55.57	40.57
20. „	2.21	55.66	57.39	37.39
25. „	2.41	53.25	58.94	33.94
30. „	2.36	50.89	60.44	30.44
35. „	2.59	48.30	61.27	26.27
40. „	2.97	45.33	63.61	23.61
45. „	3.56	41.77	65.11	20.11
50. „	3.63	37.94	66.93	16.93
55. „	5.40	32.54	69.36	14.36
60. „	5.45	27.09	71.74	11.74
65. „	6.54	20.55	74.87	9.87
70. „	6.35	14.20	76.23	6.23
75. „	6.22	7.98	79.60	4.60
80. „	4.432	3.547	83.15	3.15
85. „	2.240	1.307	88.51	3.51
90. „	0.928	0.379	93.38	3.38
95. „	0.253	0.126	97.28	2.28
100. „	0.104	0.022	101.00	1.00
črez 100 let	0.022	0.000	—	—

Dragi čitatelj, ki si še le 20 let star, imaš še pred seboj 37 let, 4 mesce in 20 dni življenja; ti pa, ki si že 40krat pozdravljal pomladansko solnce, boš še živel 23 let, 7 mesecev in 9 dni. Tako vsaki bralec lahko po štajarskih razmerah izbere, koliko še ima časa delati, dokler pride noč.

Se vé da te številke niso tako stalne in zanesljive, ko drugi račun na tabli; ta račun gre namreč tako-le:

Seštejem vse tiste ljudi enega kraja, ki so ravno 75 let stari; takih je 10. Potem pogledam, kedaj so pomrli in vidim, da je eden živel še 10 let, drugi 8, uni po 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1, 1 leto; vsi skupej so še živeli 46 let; ako razdelim teh 46 let med une 75letne starčke, pridejo na vsakega še 4·6 leta; $\frac{6}{10}$ leta je pa $\frac{6 \times 12}{10}$ ali 7·2 mesecev, $\frac{2}{10}$ mescev pa je $\frac{2 \times 30}{10} = \frac{60}{10} = 6$ dni. Po tem računu bo vsaki 75letni poprek star 79 let, 7 mesecev in 6 dni.

Še drugi račun pa kaže verjetnost dolgosti življenja; ondi prerajtam, kedaj bo polovica vseh 75letnih že odmrila; 5 jih že odmrje po 4tem letu; toraj tudi ta račun kaže, da je verjetno, da bo 75letni Slovenec 79 let star.

Ta tablica je jako važna še v drugih obzirih. Vidimo namreč, da vsaki osmi otrok že v prvem mesecu svojega življenja umrje; več ko 4ti del (26.₂₃%) jih pa umrje že v prvem letu. Po petih letih se jih je že preselila več ko tretjina v boljši svet (36.₆₂%). — Najmanj pomirajo med 10. in 15. letom.

V 31. letu je že polovica vseh rojencev pomrila; od une polovice pa do 50. leta počasi, potem pa naglo pomirajo. V 62em letu je še le 4ti del vseh na svetu; izmed 1000 rojenih postanejo blizo 4 osebe 90 let stare. — Vidimo tudi, da v prvem mesecu toliko ljudi umrje, ko v sledečih 11 mescih vkup; in v prvem letu toliko, kolikor v sledečih 38 letih.

Kdor je 45 do 50 let star, se mora ravno tako na smrt pripraviti, ko otrok med 2. in 5. letom; umrljivost je pri obojih skoraj enaka. Hujša pa postane od 50 do 55 leta; tu pomirajo ravno tako, kakor otroci v prvem mesecu.

Srednja dolgost življenja na Štajarskem, tako preračunjena, kakor smo gori kazali, znaša za vsakega prebivalca 32 let, 11 mesecev in 8 dni.

Kar se tiče prevaganja porodov nad mrličmi, kažejo zapiski, da namesto sto mrličev nastopi koj 109 novorojencev, tako da se ljudstvo vsako leto množi; kakor pa smo gori videli, so tudi leta, kadar mrličmi prevagajo porode, posebno v kužnih in lakotnih letih; zato vsplah število, gledé na mnoga leta, le po malem raste, morebiti le za 1 do 2°/_o poprek.

Gori smo videli, da se več dečkov narodi, kakor pa deklic, da pa je vendar več oseb ženskega spola na svetu, kakor pa možkega. Pri umrljivosti si moremo to prikazen razložiti; ko namreč do 5. leta umrje 100 deklic, ob enem tudi umrje 123 dečkov; toraj pomrje v prvih letih štrti del več fantov ko deklic. Od 5. do 8. leta umrje le 10, od 8. do 12. leta pa 7 dečkov več kakor deklic. Od 13. leta do 18. pa dekleta gostejše pomirajo ko dečki, od 19. do 21. pa spet spet dečki za 29°/_o; ženske še le začnejo bolj pogosto ko možje umirati od 59. do 71. leta; tu pride na 100 možkih mrličev že 125 do 137 ženskih.

Tudi tu bi bilo znamenito, uzroke teh čudapolnih stalnih prikazni pretehtavati; pa ta preiskava spada drugam; veselimo se, ki smo nevarna leta prešli, in pazimo na naše zdravje, ki smo v nevarnih letih.

Po letnih časih se umrljivost tako razdeli, da jih v letnih mescih juniju, juliju in avgustu, najmanj, namreč le peti del (20°/_o) vseh mrličev umrje; največ jih pa umrje v spomladi v marcu, aprilu in majniku, blizo tretji del (30°/_o), v septembru, oktobru in novembru jih pomrje 23 od sto, v decembru, januariju in februariju pa 27 od sto.

Števila o človeških zadevah so najbolj zanesljiva, ker jih vlada po krstnih in smrtnih knjigah zbira in sestavlja. Zato tudi z njimi lahko računimo. Kar pa smo zastran Štajera vsplah našli, to velja tudi za slov. Štajer, ker razmere niso precej različne. V teh številih pa se tudi vidi, da je Stvarnik človeškemu kôscu, smrti, odmeril določne pote, po katerih ima obiskati zdaj otroka v zibelji, zdaj nade-polnega mladenča, zdaj sivobradatega starčka!

X. Produkcija.

Stopi z menoj, častiti bralec, na krasno donačko goro. Ogle davamo si laže milo našo slovensko domovino.

Pa vedi, da se ista reč lahko od več strani pregleduje in pretehtava. Iz lepega spisa g. prof. Šumana si izvedel, kako visoko nad morjem stojimo, in kako se ta gora obnaša proti drugim goram; g. Ivan Žuža so te peljali noter u zemljo, u globoke jame, in so ti pokazali kosti naše lepe zemlje, na kterih se ta gora veličastno vzdiguje proti nebesom; g. prof. Majciger so ti povedali, da razgled od tod ni zmirom tako jasen, kakor zdaj; da se ta gora večkrat pokriva z nevarnim belim klobukom, ter straši mirne prebivalce po dolinah; obračali so tvoje oko na modro nebo, razprostirajoče se nad našo domovino; g. dr. Ipavec so pa utrgali nježno rožico, in kazali, kako rodovitna je naša zemlja, ki tako mnogoličnim cveticam in različnim živalicam daje veselo življenje. — Jaz te pa spomnim na to, da je naš Stvarnik vse te lepote vstvaril za človeka, da pomiri svoje potrebe; slovenski Štajer je stvarjen za Slovenca, kakor Amerika za Amerikanca, da si tukaj pošteno kruh služi, ter napreduje u svoji omiki, in u svojem blagostanji. — Prašam toraj: Kaj je donačka gora vredna za življenje človeško, kaj dopri naša, da zadostimo vsakdanjim našim potrebam, kaj pomeni u národnem gospodarstvu una lepa ravnica, kaj una voda, ki se po njej vije, ko srebrni pas?

Ker so pa vinogradi rodovitniši, ko travnik, travniki pa rodovitniši, ko njive, njive pa spet bolj ko spašniki, zato nam je treba vedeti, kako je zemlja razdeljena med prebivalce, koliko je vseh njiv, travnikov itd. — Dasiravno se te razmere zmirom spreminjajo z napredkom gospodarstva, vendar je podučljiva ta-le tablica:

Orali rodovitne

Okraji	njive	travniki	vinogradi
1. Brežca	8.611	5.053	2.346
2. Celje	14.443	12.760	2.184
3. Gornjigrad	5.191	5.048	112
4. Konjice	10.341	7.479	1.404
5. Kozje	8.627	7.580	1.671
6. Laško	8.424	5.756	1.096
7. Lutmerk	11.392	5.262	1.125
8. Marbeg	7.365	4.336	—
9. Maribor	24.076	12.609	8.359
10. Ormuž	12.263	4.837	3.230
11. Ptuj	30.822	15.183	5.281
12. Radgona gornja	6.758	4.834	2.668
13. Rogatec	4.053	3.724	1.318
14. Selnica	3.975	3.419	834
15. Slov. Bistrica	7.925	8.259	1.272
16. Slov. Gradec	7.782	5.288	—
17. Št. Lenart	9.217	7.097	2.174
18. Šmarje	7.269	6.171	2.123
19. Šoštanj	5.494	4.087	704
20. Vrnsko	5.513	3.680	285
Slov. Štajer	199.541	132.462	38.186
Nemški Štajer	333.211	294.314	16.469

zemlje, in sicer:

sp pašniki	hoste	druge zemlje	nerodo- vitna zemlja	vkup
4.167	7.519	6.093	1.860	35.649
5.716	31.357	5.510	2.086	74.101
19.734	38.495	11.883	7.997	88.458
6.269	12.635	26.340	1.152	65.620
4.537	16.606	6.028	962	46.011
4.905	21.104	10.465	1.761	53.511
2.308	6.726	2.019	1.183	30.016
13.314	30.209	3.017	1.761	60.002
11.688	50.570	11.680	3.648	122.630
3.131	10.581	2.632	2.076	38.750
11.158	25.348	13.813	4.928	106.533
1.762	6.244	1.829	817	24.912
2.238	12.635	2.105	360	26.433
2.328	8.217	5.424	837	25.034
3.354	22.242	4.918	858	48.828
8.788	22.358	2.696	944	47.756
4.949	10.499	1.476	692	36.114
2.670	12.220	3.350	657	34.460
3.589	18.962	3.756	736	37.328
6.421	13.926	1.368	1.127	32.320
123.071	401.602	103.164	36.440	1.034.466
119.077	1.150.195	725.378	265.140	2.863.784

Na enega kmetovalca

V okrajih	njive	vinogradi	travniki
1. Brežca	1 ² / ₁₆	5/ ₁₆	1 ¹¹ / ₁₆
2. Celje	1 ¹⁴ / _.	5/ _.	1 ¹⁴ / _.
3. Gornjigrad	2 ⁷ / _.	1/ _.	2 ¹⁰ / _.
4. Konjice	2 ⁶ / _.	5/ _.	1 ¹³ / _.
5. Kozje	1 ¹³ / _.	6/ _.	1 ⁹ / _.
6. Laško	2 ¹³ / _.	6/ _.	2 ² / _.
7. Lutmerk	3 ⁵ / _.	4/ _.	1 ⁵ / _.
8. Marbeg	4 ¹⁵ / _.	—	2 ⁹ / _.
9. Maribor	2 ¹² / _.	13/ _.	1 ⁵ / _.
10. Ormuž	2 ² / _.	6/ _.	1 ² / _.
11. Ptuj	2 ⁷ / _.	5/ _.	1
12. Radgona	2 ² / _.	1 ² / _.	1 ⁸ / _.
13. Rogatec	1 ⁵ / _.	7/ _.	1 ⁴ / _.
14. Selnica	1 ¹¹ / _.	5/ _.	1 ⁷ / _.
15. Slovenska Bistrica	1 ¹¹ / _.	4/ _.	1 ¹⁴ / _.
16. Slovenski Gradec	4 ¹ / _.	—	3
17. Št. Lenart	1 ¹³ / _.	6/ _.	1 ⁷ / _.
18. Šmarje	2 ⁴ / _.	9/ _.	2 ¹ / _.
19. Šoštanj	2 ³ / _.	—	2 ¹ / _.
20. Vransko	2 ⁵ / _.	1/ _.	1 ¹² / _.
21. Sv. Lovrenc *)	4 ⁶ / _.	—	4
22. Podčetrtek *)	1 ¹ / _.	6/ _.	1
Slovenski Štejar	2 ⁶ / _.	5/ _.	1 ¹² / _.
Nemški Štejar	2 ⁶ / _.	1/ _.	2 ¹² / _.

*) Ta okraj ni več zdaj za-se, temuč je razdeljen med sosedne okraje.

pride oralov:

spasniki	hoste	druge zemlje	rodovitnih	nerodovitnih	vkup
$\frac{6}{16}$	$\frac{12}{16}$	—	$\frac{3^{10}}{16}$	$\frac{2}{16}$	$\frac{3^{12}}{16}$
9/.	4 ¹ /.	—	8 ¹⁴ /.	5/.	9 ³ /.
8 ¹⁴ /.	12 ¹⁰ /.	4 ² /.	28 ¹⁴ /.	27/.	31 ⁵ /.
16/.	6 ⁸ /.	—	12 ⁶ /.	4/.	12 ¹⁰ /.
1	$\frac{3^5}{10}$	—	8 ¹ /.	4/.	8 ⁵ /.
1 ¹² /.	9	—	16 ² /.	9/.	16 ¹⁰ /.
7/.	1 ⁸ /.	10/.	6 ¹³ /.	2/.	6 ¹⁵ /.
7 ⁷ /.	15 ⁴ /.	—	30 ¹³ /.	13/.	32
1 ⁸ /.	4 ¹¹ /.	—	11 ¹ /.	5/.	11 ⁶ /.
7/.	16/.	—	5 ¹ /.	1/.	5 ² /.
11/.	17/.	—	5 ¹⁴ /.	1/.	5 ¹⁵ /.
8/.	1 ¹⁴ /.	—	6 ¹² /.	1/.	6 ¹³ /.
12/.	3 ² /.	—	6 ¹⁴ /.	1/.	6 ¹⁵ /.
15/.	5 ² /.	—	9 ⁸ /.	3/.	9 ¹¹ /.
10/.	3 ¹¹ /.	—	8 ² /.	3/.	8 ⁵ /.
5 ¹⁰ /.	11 ⁴ /.	—	23 ¹⁵ /.	8/.	24 ⁷ /.
1	2 ² /.	—	6 ¹² /.	1/.	6 ¹³ /.
14/.	4 ¹² /.	—	10 ⁸ /.	3/.	10 ¹¹ /.
1 ⁸ /.	7 ¹² /.	—	13 ¹² /.	2/.	13 ¹⁴ /.
17/.	5 ¹⁴ /.	1/.	11 ¹⁰ /.	1/.	11 ¹¹ /.
11 ⁸ /.	36 ⁸ /.	—	56 ⁶ /.	1 ¹¹ /.	58 ¹ /.
6/.	1 ⁵ /.	—	4 ² /.	1/.	4 ³ /.
2 ⁴ /.	6 ⁹ /.	1/.	13 ⁵ /.	7/.	13 ¹² /.
2 ⁶ /.	7 ⁸ /.	7	22 ¹ /.	1 ¹⁵ /.	24

Kaj neki kažejo te številke? — Druga tablica nam kaže, kako je zemljišče razkosano. Najmanjše kosce imajo kmetovalci brežkega okraja, koder na vsakega pridejo le 3 orali in 1200 □ sežnjev. — To je res sila malo zemlje za eno rodbino; 4 do 5 duš se mora rediti le od pridelka dobrih 3 oralov. Če pa pogledamo, kako obdelujejo te 3 orale, vidimo, da imajo poprek vsaki po 500 □ sežnj. vinogradov; to je proti drugim okrajem precej veliko. Ali njiv ima vsaki le 1 oral in 200 □ sež., travnikov pa celó malo, namreč le 1100 □ sež. — V tem okraju se delo, kakor številke kažejo, vrti le večidel po vinogradih; le vinska kapljica je v stanu zdržati ondašnje prebivalce, žita si niso kos toliko pripraviti na 1 oralu, da bi vsa rodbina lahko živela; pri malih travničkih je živinoreja nemogoča; njih blagor ali nesreča visi le na obilem vinskem pridelku. Pa kako lahko mraz popali mladi trs, kako pogostoma nemila toča oklesti zoreče grozdje! V tako razkosanih okrajih je toraj tudi brž najti revšina, kakor pa blagor.

Za brežkim okrajem stoji nekdanji podčeteretečki okraj, kateri je zdaj v sosednje okraje razdeljen. Za tem pridejo kmetovalci ormuškega in ptujskega okraja, potem Radgona, Šent-Lenart, Lutmerk, koder že ima vsaki kmetovalec okoli 6 oralov raznolične zemlje.

Največi posestniki so pa v nekdanjem Šent-Lovrenskem okraju, kjer imajo poprek po 58 oralov zemlje; za njim stoji Marbeg, potem pride Gornjigrad, Slov. Gradec. — Bolj gorati okraji imajo toraj teže kmetovalce; tam je sicer malo vinogradov, kakor tablica kaže; pa precej lesa, s katerim si marsikteri groš pripravijo.

Med nerodovitno zemljo spadajo: gole pečine, ceste, železnice, pokopališča, jezera, ribnjaki, potoki in na površju tudi planine.

Planin imamo na slovenskem Štajeru prav za prav le v gornjigraškem okraju okoli 7917 oralov; na nemškem Štajeru pa jih je 207.265 or. — Med 130 orali je pri nas 1 oral planin, na nemškem pa že med 13 orali; zato je nemški Štajer 10krat bolj planinast, kakor slovenski;

zato je pa tudi rodovitnost pri nas najmanj 10krat večja, kakor pa na nemškem Štajeru. — Ker pa planine vendar niso čisto nerodovitne, ter redoma davajo precej lesa in paše za živino, zato se ne morejo šteti med nerodovitno zemljo v pravi misli. Zato jih vendar med rodovitno zemljo štejemo. Vidimo pa, da je izmed 100 oralov vse zemlje na Slovenskem rodovitne zemlje $96\frac{1}{2}$ oral.,

na Nemškem pa le	$90\frac{4}{5}$ „
zato je pri nas nerodovitne le	$3\frac{1}{2}$ „
pri naših nemških sosedih pa	$9\frac{1}{5}$ „

Poprek pride na slov. Štajeru na enega kmetovalca 13 oralov in 1200 □ sež. zemlje; na nemškem Štajeru pa so zemljišča večja, tam ima vsaki poprek skoraj še dvakrat toliko zemlje, namreč 24 oralov. Njiv ima nemški in slovenski Štajarec enako veliko, namreč 6 oralov in 600 □ sežnjejev, spašnikov skoraj tudi; pa mi imamo več vinogradov, in manj travnikov, host in druge zemlje. Zato pa bomo pozneje pri živinoreji videli, da je na Nemškem bolj razvita, kakor pa pri nas.

Kakor vidimo, zemeljske razmere so boljši na naši strani; to se tudi kaže pri razdelitvi ravnin in planin. Gori smo planine opazovali, pogledjmo še ravnine.

Ptujsko polje meri od Maribora do

Ormuža okoli	65.400 □ oralov,
Pesniška dolina ima	18.800 „ „
Savinska „ „	15.100 „ „
Savina dolina pri Brežcih	12.500 „ „
Dravina „ nad Mariborom	5.900 „ „
Dravinska dolina	3.900 „ „

Vkup na slovenskem Štajeru	121.300 □ oralov,
na nemškem Štajeru pa	159.800 „ „

Ravnine so za Slovence dobro razdeljene; skoraj vsaki okraj ima del ravnine, ki jo hladi kakova priljubljena voda ali vodica. Večidel so te ravnine tudi vse rodovitne; le od ptujskega polja tega ne moremo trditi. — Nasproti pa stojite dve ravnini na Nemškem, to je graško in lipniško polje, oboje prav rodovitna zemlja, ki obsega že nad 100.000 oralov. Ker pa na nemškem Štajeru že te dve ravnini

toliko prostora vzamete, ostaja le malo ravnin za druge okraje. Obilnost in razdeljenje ravnin je toraj nam Slovencem veliko ugodniše, kakor našim nemškim sosedom.

Kako je naša zemlja med ljudstvo razdeljena?

1. Država ima še le eno grajščino (Gajrah), ki je del verozakonskega zavoda; meri kojih 3276 oralov. Pred 50 leti se je 908 oralov razdelilo med kmete kozjanskega okraja.

2. Cerkva ima na slov. Štajeru 11.689¹⁵/₁₀₀ oralov zemlje; katero toraj imajo različne župnije ali fare, klostri itd. — Izmed 100 oralov ima cerkva vsploh 5¹/₂ oralov, toraj več ko vsaki dvajseti oral rodovitne zemlje. Izmed host pa ji gre pri nas že deseti del.

3. Grajščinske zemlje je vse vkup 102.341 oralov. Izmed host so si grajščaki pridržali lepši del, tako da je blizo polovica njihovega posestva skoraj sama hosta. Vkup imajo izmed 100 oralov slovenske zemlje poprek 7¹/₂ oralov, toraj več, kakor cerkva.

Vsploh so pa grajščinska zemljišča precej mala, tako da gospodom ni mogoče podjemati velike obrti, kakor na Českem; pri nas niso v stanu rediti izvrstne živine posebno lepega plemena, da bi se iz grajščine razširala bolj žlahtna živina po kmetih; niso v stanu pridelavati si toliko pese, da bi lahko žganjico žgali iz nje, kakor po drugod, da bi toraj prostemu kmetu mogli kakov zaslužek dati. Po pravici toraj lahko rečemo, da naši nekdanji gospodje niso nič storili za povzdigo narodnega gospodarstva, le zavirali so skoz stoletja narodno-gospodarski napredek skoz desetino in druge davke.

4. Občine imajo vkup 29.236¹²/₁₀₀ oralov; poprek pripada izmed 100 oralov rodovitne zemlje 2¹/₂ or. občinam. — Proti cerkvi in grajščinam imajo sicer občine malo nepremakljivega premoženja; pa še to bi se imelo med kmetovalce razdeliti, ker v občinskih rokah ne obrodi tak obilo, kakor pa v kmečkih.

5. Kmečki stan ima ostanek rodovitne zemlje. — Izmed 100 oralov zemlje je ima 78¹/₂ oralov.

Ako pomislimo, da so izvorni pridelki podlaga obrtniškim pridelkom, da brez kož ni usnja, brez živine ni kož, brez živinorejcev pa živine ni, vidimo koj, kdo so naši živinorejci: ne grajščaki, niti ne društva, p. občine, temuč prosti kmet. On ima okoli štiri dele vse zemlje v svoji posesti, na njegovih ramah sloni blagor vse države. Ta razmera zemlje med gospode in med kmete mora posebno znana biti tistim, kateri so poklicani zagovarjati kmečki stan; kazali bodo lahko, koliko mora državi in vladi ležeče biti na njegovem blagoru. Ako kmet hira, ako je pšenica draga, hira tudi obrtnik. Kazali bodo toraj tudi, kako potrebno je njegove zahteve uslišati in upeljavati v djansko življenje tiste naprave, skoz ktere naš močni kmečki stan še močnejši postane.

Velikost hoste daje kmetovalcu posebno važnost; hosta kaže moža, kteremu ni na tem ležeče, da bi svoj kapital koj hitro v roke vzel, ter ga preobračal, da mu stoteri sad obrodi. Posestnik hoste lahko čaka, dokler bode mlado telo postalo široko, košato, debelo, da bo še vnuk njegov veselje imel počivati v njegovi senci. Zato tu omenim tudi tiste okraje, v kterih so hoste posameznega kmeta velike. — V mariborskem, slovenjegraškem, šoštanjskem, marbežkem in gornjegraškem okraju znaša poprek velikost hoste 51 do 172 oralov. Se vé da so nekatere manjše, nekatere pa še večje; najdejo se kmečka posestva tu, ki imajo črez 400 oralov hoste, in ki so vsploh okoli 10.000 glđ. vredna. — Tod je še kaj bogastva najti.

Kako pa je zemlja zadolžena?

Ker smo pregledali, kako je zemlja razdeljena med ljudmi, zanimivo je tudi ozreti se v zemljiščne knjige, ali gruntne bukve, in prešteti, koliko je nek dolga na slovenski zemlji. To se vé da ni zmirom jednako, ker se vsako leto stan dolgov spreminja; pa večidel se dolgovi množijo, mesto da bi se zmanjševali. Pa to ni tako važno vedeti, ali je za neke goldinarje tu več dolga ali ne; hočemo le vsploh premeriti, v kterih okrajih je zemlja bolj zadolžena, in koliko dolgov pride o priliki na en oral zemlje.

Ta obrazek nas bo o tem podučil:

Zemeljska oblast	Velikost rodovitne zemlje	Vknjiženi dolgovi		Pride na 1 oral	
		orali	gld.	kr	gld.
1. Brežca	33.789	876.458	—	25	56
2. Celje, okraj . . .	72.015	1,765.071	40	24	30
„ okrog	—	1,061.402	12	—	—
3. Gornjigrad	80.463	108.231	28	1	21
4. Konjice	64.458	675.121	47	10	28
5. Kozje	45.049	1,635.312	16	36	18
6. Laško	51.750	678.322	53	13	6
7. Lutmerk	28.833	950.400	—	32	58
8. Marbeg	58.241	2,111.946	59	36	16
9. Maribor	118.982	6,307.312	—	53	1
10. Ormuž	36.674	391.533	34	10	40
11. Ptuj	101.605	3,190.111	34	31	23
12. Radgona	24.095	864.223	14	35	54
13. Rogatec	26.073	767.657	—	29	26
14. Selnica	24.197	242.004	59	10	—
15. Slov. Bistrica . .	47.970	1,083.823	30	22	36
16. Slov. Gradec . . .	46.812	703.099	19	15	1
17. Št. Lenart	35.422	1,390.122	49	39	15
18. Šmarje	33.803	1,337.958	58	39	34
19. Šoštanj	36.592	396.981	47	10	51
20. Vrnsko	31.193	355.968	49	11	24
Slov. Štajer	998.026	26,893.064	48	26	56
Nemški Štajer	2,595.269	80,730.530	16	31	12

Vidimo iz te tablice, da na Slovenskem pride poprek 26 gld. 56 kr. dolga na vsak oral rodovitne zemlje; na Nemškem pa je zemlja še bolj zadolžena; ondi pride 31 gld. 12 kr. na oral.

Zadolženost v pojedinih okrajih je pa tudi jako različna; brežki okraj je posrednje zadolžen; najhujše so Maribor, potem pa Šmarje, Št. Lenart, Marbeg, Kozje,

Radgona, Lutmerk in Ptuj zadolženi; najmanj pa Gornji-grad, Konjice, Šoštanj, Selnica, Ormuž in Vransko.

Ako te številke primerimo s prejšnjimi o velikosti zemlje pojedinega kmetovalca, spet vidimo važno resnico, da je onod zemlja manj zadolžena, koder imajo kmetje več zemlje. Koder je pa zemlja bolj razdrobljena, je tudi bolj zadolžena. — Vsploh pa moremo reči, da naša zemlja še ni preveč zadolžena, in da bi že še znosila nekaj dolgov. Le kje denarja dobiti? — To je že od nekinekdaj večna tožba, da denarja ni dobiti na posojilo. Učeni kmetovalci so že tudi sami preračunili, da je to eden izmed največjih vzrokov hiranja našega poljedelstva, ker kmet nima denarja v roke vzeti, da bi korakal naprej, kakor mu vednost in izgled sosedov kaže. Naši nemški sosedje so sicer bolj zadolženi, kakor mi; tam pride na vsaki oral črez 31 gold. dolgá; ali gotovo je, da v razumnem poljedelstvu in v živinoreji bolj napredujejo, kakor mi. Treba je toraj se ozirati po denarju, ter razumno gospodariti.

Po tem občnem pregledu pogledjmo zdaj posamezne oddelke národnega gospodarstva, in ozrimo se tudi na posamezne okraje slov. Štajera, da bolj na tenko vemo pre-ceniti izvirno pridelovanje ali produkcijo.

Hoste.

Videli smo, da naši kraji nimajo velikih host; le nekteri okraji so tako srečni, da jim drv ne pomanjkuje, marveč še le prodavajo drva in les, ter jih izvažajo. Ali odkar železnice tudi ceno lesa nižavajo, ni barantija z lesom zdaj tako zdatna, kakor poprej.

Hoste še prinašajo nekatere druge pridelke pri nas. Posebno je omeniti stelje za živino in pa vejnik za vinograde. Res je, da ni zmirom zdravo za hosto, ako se ji listje pograbi, s katerim si je sama postlala, katero je njen živež; pa kmetje, posebno pa vinorejci pravijo, da jim hosta skoz to največ hasne, ako jim dá dosti gnoja za vinsko trto. — Stelja je pri nas tudi 3krat draža, ko pa pri naših nemških sosedih.

V nekterih krajih, posebno na Pohorji, pridelujejo

tudi čreslo iz skornje različnih dreves, katero zmelejo in usnarjem prodajajo.

V obče je omeniti, da je v zadnjih 30 letih cena lesa za kurjavo najmanj 3krat višja postala. Da vidimo, kakova je v zadnjih letih bila poprek v nekterih krajih, pristavim ceno teh-le mest:

Važniša mesta	Seženj 30" dolgih drv.							
	mehka				trda			
	dobra		slaba		dobra		slaba	
	gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.
Gradec, nemški	5	30	2	—	7	—	3	—
Maribor . . .	4	15	1	30	6	—	2	—
Celje	1	40	1	—	2	20	1	20
Ptuj	2	30	—	—	4	50	2	30
Radgona . . .	3	40	3	12	4	—	3	30
Slov. Gradec .	1	20	1	—	2	30	1	30
Brežca	1	40	1	20	2	30	1	—
Lutomer . . .	2	10	—	—	4	30	2	10

Za najzadnja leta pa ta cena ne velja; tu je cena drv še enkrat tolika, tako da je postavim v Ptujem l. 1868 seženj trdih drv veljal 12—13 gld., l. 1869 pa 10—12 gld. To so zares hudo visoke cene, posebno ako pomislimo, da n. pr. premoga cent 48 kr. velja; v nemškem Gradcu so sicer drva nekaj draža, zato pa je premog dobiti za 32 kr. cent.

Poljedelstvo.

V obče lahko rečemo, da je poljedelstvo na Štajarskem vsplah na precej visoki stopinji, bolj kakor v vshodnih zalitavskih krajih avstrijsko-ogerske carevine. Posebno je obdelovanje koruze ali turšice prav razširjeno, kar še po drugod ni tako. Ali proti nemškemu Štajeru zaostajamo v tem, da ne rabimo toliko poljedelskih strojev ali mašin, kakor naši sosedje. Mi še zmirom obdelujemo zemljo

tako, kakor smo se učili od naših starih, in se bojimo vsake novarije. Skoz to pa zaostajamo. Vendar je tu pa tam že tudi med Slovenci najti kak boljši plug, nova sevnica, ali brana itd.; to pa spet kaže, da bi se Slovenci že tudi lotili poljedeljskih strojev ali mašin, ko bi imeli dosti penězov, da bi si jih kupili. — Kdor si je pa enkrat omislil tako mašino, kmalu je spoznal, da si je pri semenu in obdelovanji toliko prihranil v kratkih letih, da je že skoz to strošek za stroj povrnjen.

Poglejmo pojedine okraje:

V Celjskem okraju so posestva premajhna in zato stroji niso navadni; tudi v Gornjegraškem okraju ni skoraj nič mašin; le dve rezavnici (Häckselmaschine), eno koruzoružnico (Maisriffler) imajo v vsem okraju. V Kozjanskem okraju ni nič mašin, tudi v Laškem ne, ker so za kmeta predrage, le tu pa tam se redko vidijo pri grajščinah.

V marbežkem okraju, kjer je tudi trgovina z lesom precej razvita, se v ravninah koruza seje, okopava in ruži z mašinami, tudi živinsko klajo režejo na strojih; pa po hribih je vse po stari navadi, ker se mašina v hribih tudi rabiti ne dá. — Ravno take razmere so tudi v mariborskem okraju. — Okraj Ormuž nima skoraj nič mašin; tudi Ptuj ne. — V Gornji Radgoni imajo nekaj strojev, pa le za koruzo; predrage so tudi tod; veliki zadržek je pa ta, ker ne vedó ceniti dobrote takih mašin. — V Rogatcu in Slov. Bistrici ni mašin, v Slov. Gradcu pa imajo že spet precej mašin za koruzino pridelovanje, kakor tudi za krompir. — V Št. Lenarškem okraju so nekteri kmetje skusili obdelovati svoja polja z mašinami, pa opustili so te stroje spet, veló da zemlja bolj plodi, ako se po stari šegi obdeluje. (V. Knez.)

Šmarski kraj je prehomčast in kamenit, tudi viseče je tam polje, tako da vsplah ni za mašine; zemlja je tudi prav razdrobljena med pojedine posestnike, ki niso v stanu si omisliti mašin; le redke se najdejo za rezanico delati; železnih plugov je tudi malo. — Šoštanj nima zavoljo naravnih razmer, zavoljo lege itd. nobenih mašin za poljedelstvo.

Pšenica se povsod prideluje; navadna pšenica je najbolj razširjena. Poskušali so kmetje tu pa tam upeljati tudi druge, ptuje sorte pšenice v naše kraje, post. helensko pšenico (*triticum turgidum*), pa se ni dobro obnesla, zato so jo spet opustili.

Važno je vedeti, koliko se potrebuje pšeničnega semena za 1 oral zemlje; vidi se namreč, da je onod ljudstvo bolj varčno, in toraj na večji stopinji gospodarske izobraženosti, koder se manj semena potrebuje.

V celjskem okraju potrebujejo poldrugi vagan semena na oral, tu pa tam 2 vagana, le malokje 3 vagane; v Šent Lenarskem, Ptujskem in Ormužkem okraju je pa treba nekaj več semena; gosto morajo sejati posebno onod, koder je zemlja slabeja, ker marsiktero zrnce v jako peščenati zemlji ne vsklije; računijo se po navadi 3 vagani na oral. — Pridelki od enega orala so tudi različni; računi se 12—15 tudi do 20 ali 25 vaganov pšenice, to se ravná po dobri zemlji in po dobrem obdelovanji, semenu itd. Ptujski kraj se deloma šteje med rodovitniše, ormužki pa že med slabeje zemlje. — Dasiravno naši kmetje precej pšenice pridelujejo, vendar je malo uživajo; večidel jo prodajo in le za večje praznike in za seme si je obdržijo. Rž, (tudi žito *κατ' ἐξοχήν* imenovano,) se skoraj ravno tako obilo prideluje, kakor pšenica. Cenijo rž zavoljo lepega šopa, ki ga daje slama; tudi se iz nje, koruze in pšenice dela zmes, ki daje izvrsten kruh. Vendar ržena polja pri nas Slovencih niso tako široka, kakor po sosednjem Nemškem.

Poseje se rži, ozimine, navadoma 3 do 3½ vag. in se je pridelala 12 do 18 vaganov na enem oralu, tako da se zrno petero- ali šesterokrat povrne; jare rži pa se vseje nekaj več, 3½ do 4 vagane, pa se je dobi le 10 do 15 vag. od orala.

Ječmen, jari in zimski, se v vsakem okraju seje, pa ne obilo. Revnišim posestnikom je zato ljub, ker jim v spomladi daje precej rano živeža, kadar jim je že drugi živež črez zimo pošel. — Ječmen se navadoma za prodajo ne seje, dasiravno bi se pivarnicam v večih mestih, v Celju, Mariboru in Ptujju lahko prodajal.

Oves se v naših slovenskih krajih ne prideluje tako obilo, kakor po nemških. Ima pa precej lepih lastnosti, ki so pri živinoreji posebno važne. Oves daje namreč več in boljše slame, kakor rž ali ječmen, med oves se dá tudi sejati detelja, oves sam je živini kaj tečen. Na Nemškem toraj tudi živinoreja veliko bolj cvete, kakor pa pri nas. — Res pa je že tudi, da oves pri naših sosedih zato rajši obrodi, ker mu je vsploh breg in planina všeč. —

Koruza je za poljedelstvo sila važna rastlina. Dáje veliko zrnja, dáje lepe koruznice za klajo in dopušča, da se smejo med njo vsejati zdaj tikve, zdaj fažolj, bob itd. Cenijo, da 1 oral koruze daje po 30 do 50 vaganov zrnja. Iz Šmarskega okraja piše naš vrli kmet Franc Zdolsek: „Sočivje se pri nas nikoli samo ne sadi, ampak vselej med turšico ali koruzo. Koder so ozki ogoni, sadimo nizko sočivje po razgonih, na širokih slogih pa kolnato sočivje po vrhu. Tako priraste še zraven turšice na 1 oralu zemlje od 10 do 15 mernikov (vaganov) sočive“. Razvun tega pa še tu pa tam med koruzo sadijo tikve, ter jih dobijo na oralu po 40 do 50 centov. — Koruznice se dobi 60 do 80 centov. Iz tega se vidi, kako hasljivo je pridelovanje koruze; ona še daje drugi dobiček, namreč za živinsko klajo se da izvrstno rabiti, dokler je mlada, sladka. Te dobičke je naš kmetovalec že zdavnej sprevidel in zato se rad loti koruzinega obdelovanja.

Sirk se pri nas po navadi le med koruzo po razgonih seje; iz njega se metle pridelujejo; zrnje se rabi večidel le za svinje; siromašniši ljudje morajo tudi sirk mešati med koruzo ali drugo zrnje za kruh. Sladek sirk (*Sorghum saccharatum*) je kaj dober za živinsko klajo; raste rad, dá se 3krat kositi in je zadovoljen tudi s slabjšo zemljo.

Proso je pri nas precej obdelovano, veliko bolj kakor pa u nemških krajih, posebno je pa u brežkem in celjskem okraju proso razširjeno; u ptujskem okraju pa pridelujejo srakonogo, ktera je s peščnatim in kamenitim zemljiščem tudi zadovoljna. — Proso in srakonoga dajete izvrstno klajo za živino, pa tudi jako dober živež za ljudi.

Ajdna se le seje po rži ali po kaki drugi strni; toraj le ko drugi sad. Priljubljena je našim Slovencem, katerim daje dobre žgance in okusen močnik. Ako dobro urodi, se ni treba lakote bati. Pa jako je občutljiva. Lahko ji škoduje jesenski mraz, veter, megla itd. Zato jo u mrzlejših nemških krajih ne sejejo. Oral zemlje dá komaj 7 do 10 vaganov zrnja, pa okoli 10 do 12 centov slame.

Sočivje, kakor smo že videli, se seje le večidel med koruzo; le malokje se posebno obdeluje; pa tudi med koruzo se pridela dosti sočivja, katero je človeku jako tečna jed in skoz katero se tudi živina hitro masti. Fižol in bob sta najbolj u navadi. Redkejši je že leča in grah. Ker ima sočivje veliko tečnih delov u sebi in toraj človeka skoraj tako redi kakor meso, bi res bilo dobro, ko bi se pri nas še bolj obdelovalo, kakor se dosihmal obdeluje. —

Dosihmal je bil govor o pridelovanju zrnja, ki daje živež človeku. Stopimo zdaj dalje po polji in zagledamo rastline, ki večidel služijo le živini, nekatere izmed njih pa tudi še ljudem. Gori smo že slišali, da je koruza izvrstna za ljudi, pa tudi, dokler je mlada, za živino. Imela bi se toraj sejati za strnjo posebno onod, koder je malo travnikov, toraj malo naravne klaje za goved; koder je vinoreja bolj razvita, ponavadoma nimajo precej lepих travnikov za živinorejo; tam bi toraj mlada koruznica prav dobro storila.

Repa je res tudi razžirjena u naših krajih, pa rabi ravno tako ljudem ko živini; ljudje jo skišejo ko zelje, kisle repa je potem dobra jed, dasiravno nima precej redivnih delov u sebi. — Kar je ostane, se daje bolj svinjam ko živini; zavaljo sladkornih delov u repi dajejo krave več mleka, ako se jim zasekane repe polaga.

Korenje ima tudi jednake lastnosti. Pri Slovencih je toraj pregovor navaden:

„Repa, korenje
„Slabo življenje“.

Krompir je pri nas precej cenjen; le bolezen njegova je kriva, da se tako jako ne obdeluje več, kakor nekda. Daje okusen živež, kateri je pa tako voden, da

nima veliko redivnih delov u sebi. Zato tu pa tam krompir sadijo le bolj za silo, nekteri večidel za svinje. Da se iz krompirja žganjica prideluje, to je našim kmetom sicer znano, pa ne pečajo se s takim žganjem, ker je treba velika polja posaditi krompirja, da se potem izplača delati žganjico, kakor to na Českem delajo veliki posestniki. Velikih posestev pa pri nas ni. — Revniši ljudje vsploh živijo večidel od krompirja; zmladleta ga že komaj pričakujejo; tako imenovani „rani“ krompir precej zgodaj priskoči praznemu skednju. — Razumni kmetovalec se poprime bolj sočivja, kakor pa krompirja. Posebno za voljo krompirjeve bolezni je toraj želeti, da bi se namesto krompirja sočivje bolj obdelovalo. — Krompir naj ostane večidel le za svinje.

Tikve se sadijo, kakor smo že gori slišali, med koruzo, le malokje na posebne njive; pridelava se jih med koruzo okoli 50 centov. Tikvino meso je jako dobro za svinje; pa tudi ljudem daje dobro prikuho, ako ga vedó dobro pripraviti. Tikvino zrnje se izlušči in zmelje za olje. Jeden vagan neizluščenega tikvinega semena dá 10 pintov izluščenega; ti pa dajo 3 do 3½ pinte olja. Zelenkasto olje je precej okusno; v ptujskem okraju se ga pint prodaja po 80 kr. do 1 gld. — Pridelovanje tikev je tudi onod mogoče, koder zemlja ni tako dobra, koder je bolj peščnata in kamenita; le gnojiti je treba. Žalibože naši ljudje le malokje vedó dobro ceniti tikvine koščice in makovo seme. Naši rojaki tožijo iz kozjanskega, celjskega, gornjegraškega, laškega, rogaškega, bistriškega in šmarskega okraja, da še toliko olja ne pridelujejo, kolikor bi ga doma potrebovali. Kupovati si ga morajo za dragi penez. Vsaki izobraženi kraj gleda si to sam pripraviti, česar potrebuje; ali naši kmetje po imenovanih okrajih se nočejo tega lotiti. Rajši denar za-nj dajejo; kadar pa je treba plačati davek ali upnika, pa tožijo da denarja nimajo. Zato je treba našim kmetom se varčnosti učiti; treba je gledati, da se gotovi stroški zmanjšajo in gotovi dohodki pomnožijo. To se pa more zgoditi vse skoz razumno delo. Shraniti si moram krajcar, ako hočem imeti goldinar. Pa se vé da je žalibože lenoba velik

zadržek delu, varčnosti, in zato tudi narodno-gospodarskemu napredovanju.

Z veseljem pa omenimo nekatere druge okraje, koder se tikvino olje ne prideluje samo za domačo rabo, temuč tudi za prodajo; to je okraj marbežki, šoštanjski, slovenjegraški, mariborski, ptujski, radgonski in šent-lenarski. Mariborski okraj ima prešo, na kateri se izpreša v srednjem letu po 16 polovnjakov različnega olja, namreč: orehovega, makovega, bučnega in lanenega (Grizold). Kar pa je v enem kraju slovenskega Štajera mogoče, zakaj se ne bi tudi izpeljevalo po drugih krajih?

Zelje se precej povsod prideluje in je prav gosta jed pri naših Slovencih; vendar lepše glave zrastejo pri Nemcih na gornjem Štajeru, kakor pri nas.

Detelja, izvrstna živinska klaja, se pri nas vsplah prideluje; štajarska detelja je precej imenitna in slovi tudi v drugih krajih evropskih. Rdeča detelja je posebno v celjskem okrogu navadna. Tako imenovana nemška detelja (lucerna) pa pri nas žalibože še ni tako razširjena, kakor bi imela biti; urodi posebno tudi onod, koder zemlja ni tako izvrstna. Le globoko se ji mora izorati in zemlja pognojiti; potem raste več let in se lahko po 3krat na leto kosí. Viničarji in bolj ubožni ljudje, ki nimajo travnikov dovolj, naj si nasejejo nemške detelje okoli vinogradov in imeli bodo dobro klajo. — Brez klaje ni mogoče misliti na živinorejo, brez živinoreje ne na poljedelstvo; jedno se ujema z drugim.

Lan je silo važna rastlina; pa pri nas se ne prideluje tako umno, kakor postavim v Belgiji; vendar je produkcija lanú precej imenitna, dasiravno ne pridelava slov. Štajar toliko prediva, kolikor ga sam potrebuje. Razun prediva pa nam lan tudi daje dobro olje, ki se dela iz lanenega semena. Ker se pridelovanje lanu dobro obnaša; ker se lahko prodá predivo in seme po visoki ceni, zato bi se lahko privabil marsikteri krajcar v naše kraje, ko bi imeli lanenih pridelkov na prodaj.

Prodaja pa zato ni živa, ker so stroški produkcije precej visoki in ker kupci drago nočejo plačevati lanenih

pridelkov; po drugod se laneni pridelki 3krat draže prodajajo, kakor pri nas. — V obče lahko rečemo, da se pri nas toliko prediva pridelava, da potem iz lanenega platna pride na vsakega prebivalca 12 pračev platna. — To pa se vé da ni dosti za domače potrebe. — Poleg lanu se precej obdelujejo tudi konoplje.

Glavizen (Weberkarde) se pri nas celó nič ne obdeluje, dasiravno stroški obdelovanja niso visoki, in pridelovanje na oralu zemlje velik dobiček daje.

Hmelj bi tudi prinašal marsikteri krajcar od kupcev; pa njegovo pridelovanje je sila težavno in tirja mnogo pazljivosti, dobro zemljo, dober kraj itd. Zato ga pri nas nikdo precej ne prideluje. Le nekteri okraji se pečajo s hmelorejo; tako je pridelal l. 1865 okraj slov. graški 35 centov, šent-lenarski 19 c., gornje radgonski 5 c., šmarški 5 c., in celjski (v Žavcu) 1½ c.; vkup 65½ centov. — To še polovico tega ne doseže, kar se ga je v tem letu za pridelovanje piva potrebovalo.

Je še nekterih drugih rastlin, ki so za poljedelstvo važne; pa tu ni prostora, da bi se vse natenko pregledale.

Vážnih prikazni smo že dosihmal našli za poljedelstvo. Poprej pa ko se ločimo od tega oddelka, moramo še nekatere številke pogledati, da vidimo, kaj se je od ene ali druge stvari pridelalo v enem letu.

Poljski pridelki

Okraj	Grah	fižol	leča	pšenica
	v a g a n i			
1. Brežca	240	400	96	6200
2. Celje	319	1900	223	24700
3. Gornjigrad	33	49	1	4880
4. Konjice	105	561	115	19000
5. Kozje	36	205	45	2840
6. Laško	62	444	88	22100
7. Lutmerk	169	338	118	5380
8. Marbeg	290	810	30	6030
9. Maribor	415	3878	116	11760
10. Ormuž	89	313	110	3200
11. Ptuj	193	1611	119	14500
12. Radgona gornja	66	387	36	6180
13. Rogatec	386	963	62	3580
14. Selnica	8	172	10	3000
15. Slov. Bistrica	38	1340	23	11810
16. Slov. Gradec	75	375	—	6130
17. Št. Lenart	200	1480	95	9210
18. Šmarje	293	420	31	6200
19. Šoštanj	54	40	60	7300
20. Vransko	8	274	7	7500

leta 1865.

rž	ječmen	oves	koruza	ajda	proso
v a g a n i					
3800	1800	1700	7200	2300	940
11700	7200	13570	41600	11600	6300
3400	1080	4200	1800	2870	330
8400	7359	11600	10700	5160	570
3150	1440	1480	3580	1090	420
4300	2400	17500	4900	10000	13400
720	960	5160	4600	7270	1420
8850	1150	8880	5400	5800	290
12580	6860	29890	27280	15700	5680
2350	1280	3670	6120	5120	633
9390	2760	8110	18720	9840	1960
1660	1110	4770	3460	3060	2170
1600	1390	1230	5780	2340	763
940	1240	2060	3700	1210	980
5460	3420	12080	9050	4980	750
6420	1990	13740	3620	5600	1290
3460	6480	15950	9660	6750	3840
2000	1370	3400	6800	2340	570
5600	2100	6900	2900	5900	1520
2200	1600	600	4100	1600	1700

V i n o r e j a.

Ena prejšnjih tablic nam je kazala, da je na slov. Štajeru 38.186 oralov vinogradov. To število je pa pre nizko, ker se od leta do leta zasajajo novi zasadi in se gorice zmirom množijo in širijo. Lahko toraj zdaj cenimo, da vsi vinogradi na slov. Štajeru obsegajo najmanj 42000 oralov.

Leta 1865. se je pridelalo vina, kakor izvestje občin kaže, toliko-le:

Okraj	vedra vina	Okraj	vedra vina
1. Brežca . .	9.160	11. Ptuj . . .	11.810
2. Celje . .	17.680	12. Radgona .	2.980
3. Gornjigrad	744	13. Rogatec .	10.280
4. Konjice .	10.280	14. Selnica . .	5.750
5. Kozje . .	1.880	15. Sl. Bistrica	12.384
6. Laško . .	4.800	16. Sl. Gradec	—
7. Lutmerk .	5.060	17. Št. Lenart.	10.640
8. Marbeg . .	—	18. Šmarje . .	10.340
9. Maribor .	93.520	19. Šoštanj . .	5.657
10. Ormuž . .	7.060	20. Vransko .	2.720

Te številke pa so jako nezanesljive; prvič se ne vé, koliko je v novejem času postalo novih vinogradov; ali so se morebiti kateri stari opustili; drugič pa občine niso zmirom odkritosrečno pobirale in priobčevale dotična števila, tako da v nekterih okrajih priraste gotovo 2krat, v nekterih celó 5krat več vina, kakor je v tej tablici omenjeno. Naši ljudje se bojijo novega davka, zavoljo tega zatajujejo tu pa tam svoje pridelke. Pa davki le vedno rastejo, če bi tudi v gorici rozgica ne rasla.

Poprek se pridelata na vsakem oralu 2 štartinjaka, ali 20 veder vina; cena mu je jako različna; od 3 do 50 gold. vedro; v srednjem letu pa se poprek prodava po 5 goldinarjev.

Na 42.000 oralih vinogradov se toraj pridelala 840.000 veder vina, ki je vredno poprek 4 milijone in 200.000 gold.

Najnavadniši trsi so :

Belina, šipon (moslavec), lipovšina, črnina, modrina, pelesovna, pa tudi zelenika. Žlahtnejši grozd še se ni udomačil pri nas; grašica (rivček, Riesling), traminec, žlahna mušica itd. še pri nas Slovencih celó po imenu niso znani trsi. Dokler se pa ne bomo lotili boljših sadežev, ne bomo pridelovali dobre vinske kapljice.

Koder so zasadili boljši trs, tudi vino draže prodajajo. Tako se je na Bizeljški grajščini zasadilo mnogo žlahne mušice in grašice; pridelali so pa tam že vina, od kterega se je vedro po 50 gld. prodalo na Nemško. Drugo vino, katero se brez zbiranja pripravi poprek, se tudi po dvakrat ali trikrat draže prodaja, kakor vino sosedov iz beline in lipovšine; oddava se namreč lahko po 10 — 12 — tudi včasih po 15 gld. vedro. — Zakaj to tudi ne bi bilo mogoče malim posestnikom? Vsaki mora gledati, da pridelava iz svoje zemlje, kolikor se koli dá. — Žlahtiti pa moramo vino, ako hočemo v gospodarskem obziru napredovati.

V tem obziru pa moram živo priporočati „Vinorejca“ Fr. Jančar-ovega in „Vinorejo“ Vertovec-ovo.

Cena vinogradov je pri nas različna; dobivajo se po 500 do 1000 gold. oral; novi zasadi tirjajo stroškov za vsaki oral okoli 700 do 900 gld. Stroški obdelovanja gorice dosežejo za vsaki oral najmanj 50 gold. Za obnovljenje vinograda pa je tudi treba skrbeti, to tirja vsako leto za 1 oral okoli 50 gld. Za vsak oral bi toraj treba bilo okoli sto goldinarjev tekočega kapitala. Kdor ima 10 oralov gorice, mora že vsako leto 1000 gld. v roke vzeti, da jih dobro obdeluje. — To pa pri nas ravno jako zadržuje vsako napredovanje, ker vinogradniki nimajo dosti tekočega kapitala v rokah; gorice zato ne morejo žlahtiti, jih ne dobro obdelovati, pa tudi ne dobro gnojiti.

Zato pa morajo mali vinogradniki večidel prepuščati svoje gorice drugim, posebno mestjanom iz daljnih krajev; tako se nam žalibože že sila jako Nemci urivajo v Haloze, silijo Slovenca, da rajši naj postane njih vinčar, namesto njih producent.

V narodno-gospodarskem obziru je pa ta prikazen sila nevarna za Slovence; taki ptuji vinogradniki so naj-

hujši ponemčevalci našega ljudstva, čegar jezika ne razumejo; njihov absentizem je škodljiv za produkcijo vsega okraja. Po navadi tudi nimajo dosti kapitala v rokah, da bi gorico dobro obdelovali in tako pride, da dobijo po 1 do 2 štartinjaka od orala; njih kmečki sosed pa po 6 do 8 štartinjakov.

Pomagati je pa le mogoče skoz družtva. Taka družtva pa so lahko dvojna. Na eni strani je namreč treba malemu vinogradniku priskočiti s penezi, da ne propade oderuhom v roke. Na drugi strani je pa treba skrbeti, da vinogradnik svoje vinske pridelke tudi lahko in drago proda. — Tu je pa pred vsem treba spraviti žlahnejšega trsa v gorice, potem pa umnega obdelovanja ne samo gorice, temuč tudi vina v pivnici ali kleti. — Naj tu omenim neko posebno družtvo na Virtemberžkem, ki ima nalogo priskočiti revnišim posestnikom pri produkciji vina. Pod vodstvom tehtnih in zvedenih mož je l. 1868. vkup stopilo 203 vinogradnikov. Pobirali so posebej v svojih goricah modro žlahno mušico, grašico, traminca, trolingerja itd. Vse to grozdje se je posebej stiskavalo in pridelali so različna vina od samega traminca, same grašice, same žlahne mušice itd. Posestniki so po funtih grozdje odrajtovali družtvu, po razmeri svojega doprineska so se delili potem tudi v dobičku. Družtvu je namreč bilo mogoče skrbeti za dobre tiskalnice, dobre pivnice, dobro vrenje vina, vsploh za umno pripravljanje vina, kar posameznemu vinogradniku ni bilo mogoče. Ta vina pa so tudi dobili naenkrat najvišjo ceno v vsem kraju, in vsaki družtvenik je dobil svoj dobiček. Zavaljo dobrega obnašanja tega družtva se je koj že lani, 1869, utemljilo v Weinsbergu drugo tako produktivno družtvo. Tudi pri nas bi taka družtva bila potrebna, pa dokler nimamo žlahnejšega trsa v vinogradu, nam tudi družtva ne bi mogla pomoči, da bi dobro prodali vino, pridelano iz sila rodovitne a ravno tako kisle zelenike.

Brez vednosti vinoreja ne bode napredovala; po starem kopitu se tu ne sme dalje ravnati; zavaljo tega lotite se poduka, poskušajte, kaj je primerno za vašo zemljo, za vaš kraj in potem še le vam bo gorica dala dvojno veselje.

Poprek lahko po dopisih naših narodnjakov trdimo, da se vinski pridelki večidel doma popijejo; le v nekterih okrajih se vino prodaja ptujcem, posebno v slovenskih goricah, v Halozah in v kozjanskem okraju. Za ptujski okraj lahko stavimo, da se dobra polovica vina doma popije. — Iz kozjanskega okraja, posebno od Št. Petra, kjer je imeniten vinski kraj, se vino prodaja na Koroško, na nemški Štajer, posebno pa tudi na Kranjsko; celó v Trst se oddava.

Za butelje se le tu pa tam prav malo vina prideluje, nekaj v slov. goricah, nekaj pa na Janini v rogaškem okraju; tudi bizeljsko grajščinsko vino je pripravno za butelje, ker tam imajo žlahtnega trsa dosti. — Pa kmetje okoli le neko rdečkasto in ne posebno trpežno vino pridelujejo, katero nima nobene visoke cene.

Razvun omenjenih zadržkov naj še k koncu omenimo tudi slabi stan delavcev in viničarjev; vinogradniki imajo križ ž njimi. Delavci so po malih krajih zadovoljni; večidel ob času največega dela nimajo nikdar dosti ni plačila, ni pitja od gospodarja. Po nekterih krajih jih ni dobiti, ako ne pričakujejo po kratkem delu obilo pitja zvečer, tako, da pijani domu pojejo; drugače jih na leto ne bi bilo.

Pri vseh teh razmerah ne zapopade niti delavec, niti gospodar, posebno nasproti vinčarjem, svojega dobička; tu je treba veliko še podučevati, ker le omikan gospodar bo na eni strani dobro ravnal s svojimi delavci, na drugi strani bo pa tudi le omikan delavec spoznal, da je hasek gospodarja posredoma tudi njegov hasek.

Sadjereja.

Slovenci so že zdavnej spoznali haslivost sadnega drevja; zato se pri vsaki hiši nahajajo sadna drevesa, tu pa tam pri bogatejših posestnikih tudi sadni vrtovi. Sadja se toraj na slov. Štajeru prav obilo prideluje; vsaki okraj ga ima dosti za svojo rabo; mnogo okrajev pa še sad prodajajo ptujcem.

Tako se v Savinski dolini sad prodaja doloma na Koroško, deloma tudi na Kranjsko; mariborski, ptujski in ormuški okraj prodaja posebno jabelka na izhodno stran;

cele ladije jabelk jadrajo na Ogersko v Osek, ali tudi celó v Beligrad.

Šartinjak sirovih jabelk se prodá po 8, 12 do 14 gld. Je pa v ptujskem okraji posestnikov, ki prodajajo v dobrem letu po 15, 20 do 30 šartinjakov jabelk; to daje lep dobiček, posebno ako pomislimo, da pod drevesi raste lepa trava, in toraj sadunosnik kmetu ne jemlje nobene zemlje; razvun tega pa še imajo dosti sadja za domačo potrebo.

Razvun jabelk so razširjene tudi hruške, pa veliko manj, kakor pa jabelka; še manj pa kostanj, breske itd. Vendar se veliko sliv prideluje, ktere se sušijo in suhe prodajajo; v št. lenarškem okraji pa se dela iz sliv tudi precej slivovice; v drugih okrajih pa malo ali celó nič.

Iz jabelk in hrušek delajo skoraj po vseh okrajih jabelkovec (jabelčnik) in hruškovec (tepkovec), kateri daje dobro pijačo pri delu; jabelkovec pa se večidel doma popije ter se ga le malo prodá. Leta 1865. se ga je pridelalo:

O k r a j	vedra jabelčnika	O k r a j	vedra jabelčnika
1. Brežca . .	30	11. Ptuj . . .	4078
2. Celje . .	2752	12. Radgona . .	380
3. Gornjigrad	350	13. Rogatec . .	693
4. Konjice . .	920	14. Selnica . .	150
5. Kozje . .	280	15. Sl. Bistrica	456
6. Laško . .	960	16. Sl. Gradec	1130
7. Lutmerk . .	2000	17. Št. Lenart	?
8. Marbeg . .	1560	18. Šmarje . .	110
9. Maribor . .	21310	19. Šoštanj . .	650
10. Ormuž . .	1150	20. Vransko . .	140

Ravno tako kakor pri vinu, tudi tukaj ne smemo do jedinke ta števila za resnična imeti; povsod se ne dá izvedeti resnica iz gori omenjenih uzrokov; pa za 4ti del lahko zvikšamo pojedina števila. — Vendar vidimo iz te tablice, kako se v primeri prideluje jabelkovec in hruškovec,

ter lahko presodimo, koder je sadjereja bolj razvita. V ta namen dostavimo še to-le tablico:

Pridelalo se je leta 1865.:

O k r a j	hruške	jabelka	orehi	kostanj
	v a g a n i			
1. Brežca . . .	280	1310	201	110
2. Celje . . .	1280	4000	560	1760
3. Gornjigrad .	377	2338	168	4
4. Konjice . . .	856	1950	395	250
5. Kozje . . .	280	950	382	236
6. Laško . . .	1010	860	180	420
7. Lutmerk . . .	448	3850	42	10
8. Marbeg . . .	990	4610	407	—
9. Maribor . . .	2260	34576	5510	640
10. Ormuž . . .	540	3150	182	38
11. Ptuj	370	4960	682	1780
12. Radgona . .	300	1480	240	34
13. Rogatec . .	790	3040	495	795
14. Selnica . . .	135	2810	325	222
15. Slov. Bistrica.	991	3983	232	611
16. Slov. Gradec .	620	2980	670	—
17. Št. Lenart . .	1490	11480	1244	240
18. Šmarje . . .	73	321	113	50
19. Šoštanj . . .	975	2150	550	133
20. Vransko . . .	1300	1860	500	410

Naš vrli kmet France Zdolšek toraj po pravici toži, da je v šmarskem okraji zelo malo sadnega drevja; temu se je zato še bolj čuditi, ker je tam zemlja jako razkošena in drugače dober kraj za sadjerejo.

Živinoreja.

Letošnje soštevanje živine nam bo kazalo zdajšnji stan živinoreje, posebno ali se je proti letu 1857. pomnožilo število živine, ali se je pa zmanjšalo. Poglejmo zato stan živine leta 1857.

Okraj	konji	goved
1. Brežca	926	6.572
2. Celje	2.131	11.526
3. Gornjigrad	464	4.480
4. Konjice	560	10.439
5. Kozje	354	5.213
6. Laško	371	7.104
7. Lutmerk	2.149	7.972
8. Marbeg	235	8.362
9. Maribor	2.225	16.983
10. Ormuž	1.785	8.686
11. Ptuj	4.123	19.695
12. Radgona (gornja)	1.319	7.001
13. Rogatec	235	3.308
14. Selnica	160	4.520
15. Slovenska Bistrica	744	8.328
16. Slovenski Gradec	277	8.951
17. Št. Lenart	1.754	10.137
18. Š-Marje	782	5.943
19. Šoštanj	504	4.656
20. Vrankso	805	3.914
Vkup na Slov. Štajeru .	21.903	163.791
Vkup na celem Štajeru .	62.290	576.097

ovce	koze	svinje	vkup
72	15	9.072	16.657
745	17	12.163	26.582
4.641	877	2.612	13.074
4.303	583	9.774	25.659
778	10	4.241	10.596
2.916	499	4.754	15.644
3	5	9.447	19.576
5.668	1.145	6.576	21.986
3.199	1.957	31.348	55.712
2	28	12.152	22.653
784	88	23.718	48.408
5	49	9.035	17.409
189	44	3.952	7.729
1.818	134	3.687	10.319
2.216	143	11.024	22.455
5.943	1.019	7.501	23.691
48	300	15.774	28.013
28	26	7.319	14.098
2.769	342	3.954	12.225
947	207	2.912	8.785
37.074	7.488	191.015	421.271
193.735	33.500	545.901	1,411.523

Poprek ima 11 prebivalcev pri nas 10 glav živine, na nemškem Štajeru pa 10 prebivalcev ima 15 glav živine; poprek je živina pri nas redkejša, kakor na Nemškem. Rogački, šmarski in kozjanski okraj so precej živinorevni.

Konjereja se pri nas slabo obnaša. Okoli dvajseti del vse živine so konji. Pa slabi so, brez vsega lepega plemena, v nekterih okrajih komaj spomina vredni. — Uzrok slabemu napredovanju je pomanjkovanje klaje. Dobrih travnikov je pri nas premalo. — Vendar se nekteri okraji odlikujejo od drugih, katerim konjereja daje lepega dobička, posebno po slov. goricah in savinski dolini v celjskem okraji.

Ako poprek konje cenimo po 150 gld., so vsi konji na slov. Štajeru vredni 3,235.450 gld. Na nemškem Štajeru pa so pri enaki ceni 6,108.050 gld., toraj skoraj še enkrat toliko vredni, kakor pri nas.

Govejoreja je pri nas nekaj bolj razvita, kakor pa konjereja; vendar se ne more nikakor pohvaliti. Zadržek je preveliko razkosanje zemljišč; mali posestniki imajo komaj po eno, dve kravici; volov nobenih.

Plemena ni posebnega, kakor na nemškem Štajeru; siva živina se skoraj najbolj dopada in je tudi, posebno v kozjanskem okraji precej razširjena. — Lepih bikov je malo. Vsploh je bilo l. 1857ega 1.306 bikov, 71.782 krav, 39.633 volov, in 51.070 še ne tri leta starih telet.

Ako primerimo število bikov s kravami, vidimo, da na 54 krav pride 1 bik. To pa ni prava razmera, pri umni živinoreji bi komaj 30, k večemu do 40 krav smelo priti poleg enega bika. Zato pa se kaže tudi tolikokrat jalovost krav; uzrok je večidel le pri biku iskati. — V nekterih okrajih je razmera še hujša; v marbežkem okraji je le 3krat več krav ko bikov; v selniškem pa že 205, v šmarskem celó 508krat več; večina okrajev v tem obziru hira.

Na dva para volov pride 7 krav; iz tega sledí, da je naš kraj bolj reven, da marsikteri posestnik ni v stanu rediti si vole, temuč, da si mora pomoči s kravami, kakor vé in zna.

Ker pa je klaja uzrok slabemu napredovanju, naj pristavim, kako se seno nadomesti s drugimi rečmi. 100 funtov sladkega sena ima toliko redivno moč, ko 100 funtov suhe detelje, ali 440 funtov sirove klaje (ovsa, detelje itd.) ali 400 funtov mlade koruze, ali 180 ft. ječmenove slame, ali 320 ft. zrezane in oparjene pšenične in ržene slame, ali 200 ft. krompirja, ali 400 ft. bele repe, ali 49 ft., to je, poldrugi vagan ovs, ali 36 ft., to je, blizo pol vagana rži ali 30 do 33 ft. koruze ali fažola.

Kaj je vredna vsa govejska živina na slov. Štajeru?
 Krav je 71.782; po 50 gld. so vredne 3,589.100 gld.
 Bikov je 1.306; „ 40 „ „ vredni 52.240 „
 Volov je 39.633; „ 60 „ „ „ 2,377.980 „
 Telet je 51.070; „ 20 „ „ vredna 1,021.400 „

Cela vrednost govejske živine . . . 7.040.720 gld.
 Na nemškem Štajeru pa 16,994.870 „

Iz tega pregleda sledi, da ima vsak nemški Štajerec v živini 26 gld. 60 kr. vrednosti, Slovenec pa samo 18 gld. in 90 kr. — To sledi od zgoraj omenjene prikazni, da je v primeri s prebivalci pri nas živina redkejša, kakor pa na gornjem Štajeru.

Živinski pridelki, posebno mleko, se večidel domá pri delu in gospodarstvu porabijo; le v krajih blizo mest, kakor v mariborskem, celjskem, ptujskem in radgonskem okraji se nekaj sirovega mleka in masla v mestih prodá. — Pa pravih gospodarstev za mleko nimamo.

V nekterih krajih je navada, da vole in tudi krave v rejo dajejo; krave iz telet, vole pa iz polovice dobička.

V kozjanskem okraji je ta navada zeló razširjena, ker majhni posestnik nima s čim si živine kupiti. Navadno se voli dajejo v rejo z določeno ceno, za katero je sme redivec prodati. Kar se črez to ceno dobí, razdeli se med lastnikom in redivcem. Bogatin ima po 6 parov in več v reji. Napake te navade so: Čas se ne določuje, do kterega reja trpi; in pravdajo se včasi, če lastnik prerano nazaj vzeme svojo živino, ali če jo redivec predolgo obdrži. Tudi zastran zgube, če se namreč živina prodá pod določeno ceno, malokdaj se kaj določuje. (Dr. J. Serneck.)

V rogačkem okraji je čez 600 parov volov v taki reji; v drugih okrajih pa malo, ali nič, kakor v gornjegraškem, šoštanjskem in marbežkem. Tukaj je tudi navada druga ko v kozjanskem in rogačkem kraji; tam se od reje v penezih plačuje, okoli 2 gold. od para. — Pa vsplah bi se tako rejenje moralo odpraviti in skrbeti za boljše travnike, da je tudi revniši potem v stanu preživiti si saj lastno kravo, ter se rešiti pogodeb rejenja, ktere lastniku živine zmirom veči dobiček dajejo, kakor pa redivcu. — Te razmere so znamenje velike revnosti ljudstva.

Ovcereja, kozjereja in svinoreja pri nas ni nič razvita. Večidel se vsi pridelki te vrste porabijo za domače potrebe; tudi perutina se bliže mest in večih kopališč prodaja v mesta ali kopeli, post. v Celje, na Slatino po letu, v Maribor ob tržnih dneh. Drugače se vse domá porabi. — Slabi stan ovec, ktere bi vtegnile s svojo volno dober dobiček dajati, sledi že iz zgornje tablice. — V zapadnih, planinastih okrajih se še precej redijo, pa so majhnega plemena. Volna se večidel porabi za domačo okleko; izdeluje se iz nje loden in raševina, ki se zavoljo izvrstnega izdelka na vse kraje lahko prodaja. Méri se na palico, ki ima 57 palcev; palica lodna veljá 2 gld. 10 kr., raševina pa 1 gld. 60 kr. (Pribošić.)

V šmarskem okraji se pri svinjah dosti pridobí; prodá se veliko mladih prascev na spomlad in tudi na leto; so lepega večega plemena in se večidel prodavajo na Kranjsko; na jesen pa domačim krčmarjem. Velika dobrota je svinjska zabela pri kmetih; svinjsko mesó je najveljavniša jed pri tukajšnjih kmetih. — Od perutine se tu malo pridobi in je bolj žensko gospodarstvo. (Zdolšek.)

Bčeloreja ni precej razvita; pridelki strdi in voska se prodajajo po prenizki ceni in zato nimajo kmetje veselja do bčeloreje; tu pa tam pa nimajo tudi dosti vednosti, kako bi ravnali z bčelami. V vsakem okraji je nekaj bčel, dasiravno le malo. Večidel se pridelki doma porabijo; strd se tudi sosedom in prijatlom razdeli. Le v nekterih krajih je ta oddelek gospodarstva malo bolj razvit. V Pohorji imajo nekteri kmetje po 150 do 200 panjev (ulov ali košev)

in dobijo za strd po 100 do 200 gld. (Stepišnik.) — Vsploh se pa strd prodaja po 10 do 15 kr., vosek pa po 80 kr. do 1 gld.

Leta 1865. se je pridelalo:

Okraj	funtov		Okraj	funtov	
	strdi	voska		strdi	voska
1. Brežca .	940	170	11. Ptuj . . .	9770	790
2. Celje . .	11030	890	12. Radgona .	4980	130
3. Gornjigrad	4500	600	13. Rogatec .	1640	130
4. Konjice .	3570	210	14. Selnica .	810	—
5. Kozje . .	1500	140	15. Sl. Bistrica	4090	200
6. Laško . .	900	120	16. Sl. Gradec	2570	720
7. Lutmerk .	3900	110	17. Št. Lenart	6020	970
8. Marbeg .	1520	490	18. Šmarje .	1020	80
9. Maribor .	12300	2590	19. Šoštanj .	4950	1900
10. Ormuž .	3370	380	20. Vransko .	11900	280

Iz tega pregleda se vidi, kako so nekteri okraji zaostali v bčeloreji in kako lepi denar si nekteri pridobijo s temi pridnimi živalicami, katerih ni treba nikdar opominjati na delo. Treba je toraj se tega gospodarskega oddelka krepkejšo poprijeti.

Cena je pa bila strdi med 18 do 25 gld., vosku pa 100 do 136 gld. cent. — Ako strd računimo po 20 kr., vosek pa po 1 gld. funt, je pridelek bčel na slov. Štajeru 1865. l. vreden bil 29.396 gld. — To je lep pridelek, ki se pa dá lahko nategniti na 50 tisoč gld.

Sviloreja je pri nas tudi jako zaostala. Ker so naši kraji v dobri legi, lahko bi precej kokonov pridelali ter si marsikteri groš pridobili; pa premalo se zgodi na tej strani za povzdigo narodnega gospodarstva. Nekteri učitelji so res jako marljivi svilorejci, razlagajo tudi otrokom in sosedom dobroto sviloreje, pa le malokdaj pade njih beseda na plodno zemljo. — Dobro bi pa bilo ne le za tistega, ki se peča s svilorejo, temuč tudi za vso državo,

ako bi sviloreja cvela v naši državi; s tem bi mi postali neodvisni od ptujca, ki nam dosihmal ponuja za dragi denar svoje pridelke. Poprijeti se je toraj treba tudi sviloreje in sicer na vso moč. — Vrednosti pridelka zadnjih let nisem mogel preračunati.

Divjačine. — Divja živad pri nas nima nikakovega posebnega pomena. Zajci, lisice, dihurji itd. narodnemu gospodarstvu več škode delajo, kakor hasna; zato bi dobro bilo, dotične postavbe spremeniti in sicer tako, da vsakteri sme po svoji zemlji loviti divjačino.

Leta 1865. se je ulovilo:

O k r a j	zajcev	srn	lisic	dihurjev	jazbecev	vider
1. Brežca . . .	219	48	56	2	5	6
2. Celje . . .	648	21	91	26	7	12
3. Gornjigrad .	366	24	46	12	1	2
4. Konjice . .	487	11	88	4	2	—
5. Kozje . . .	187	28	23	4	6	—
6. Laško . . .	470	46	40	2	1	—
7. Lutmerk . .	133	—	11	8	—	—
8. Marbeg . .	433	38	146	18	8	3
9. Maribor . .	1396	59	154	5	3	—
10. Ormuž . . .	183	22	52	15	5	3
11. Ptuj	1294	3	60	10	4	—
12. Radgona . .	192	4	20	7	4	4
13. Rogatec . .	257	7	19	4	—	—
14. Selnica . . .	177	2	20	—	1	—
15. Slov. Bistrica.	532	14	54	3	2	2
16. Slov. Gradec .	226	18	85	—	—	—
17. Št. Lenart . .	331	1	57	9	—	2
18. Šmarje . . .	438	—	25	—	—	—
19. Šoštanj . . .	394	8	61	5	—	—
20. Vransko . . .	190	9	36	—	—	2

Največ se je nalovilo zajcev; ako se vsaki vzame po 70 kr., je vrednost tega lova 5.987 gld. 20 kr. — Ako se pa s tem primeri škoda, ki jo zajci delajo mladim drevesom in poljskim pridelkom, moramo le pri tem ostati, da se naj stan divjačine vsplah zmanjša.

Ribljenje je pri nas tudi ni imenitno; ribnjakov ni posebnih; kar se pa po Dravi, Savi, Sotli itd. rib nalová, ni na tenko znano. To je pa gotovo, da v novejih časih ni v potokih in rekah toliko rib, kakor nekda; to izvira od tod, ker ni nobenega reda pri ribljenji; eden želi drugega prehiteti in tako obadva pokvarita ribarstvo, ktero bi pri bolj določenih razmerah lahko precej pripomoglo k napredku v narodnem gospodarstvu. Ribe dajejo za domačo rabo dobro okusno meso in bi po prodaji tudi marsikteri groš lastniku prinesle.

Rudarstvo.

Notranjsko je v celem cesarstvu najvažniša dežela na rude. Na vsakega prebivalca namreč pride tu 3 gl. 63 kr. do 4 gl. 67 kr. in na vsako □ miljo 9.348 gl. do 10.354 gl.; nasproti temu pa po drugih kronovinah poprek pride na 1 prebivalca rudne vrednosti le 18 kr. do 2 gld. in na vsako □ miljo samo 335 do 5.614 gld.

Izmed teh rud pa so skoraj 3 štrtine (73%) rude na premog, blizo peti del (18%) rude na železo, in blizo deseti del (9%) druge rude. Četrty del štajerskega rudnega polja je na Slovenskem. Pa prideluje se pri nas okoli 4 krat toliko premoga, kakor pa drugih tvorin.

Na slov. Štajeru je le premogova produkcija imenitna; razun premoga se prideluje tudi železa in nekaj svinca, in cinka. Premog je pa dvojni, črni ali eocenski premog (Schwarzkohle) in rjavi ali neogenski premog, (Braunkohle).

Leta 1868. se je v 8 okrajih toliko-le sledeče rude pridelalo:

Okrasji	Jamne mere v dun. ☐ sežnj.	število			Družbin- sko premo- ženje	P r o d u k c i j a								vrednost produkcije v av. velj.		
		moških	ženskih	otročjih		delavcev	gld. kr	v d u n a j s k i h c e n t i h							gld. kr	
								Mineralni svinec	Mineralni cink	Mineralno železo	Methalno železo	Methalno stirovo železo	Methalno vilito železo			Locenski ali črni premog
1. Celje	1789444	374	36	1	637770	—	—	—	—	2759	—	—	—	—	635843	740117
2. Konjice	413952	179	42	8	72640	—	—	—	—	—	104428	—	—	—	—	3519129
3. Kozje	525488	34	5	—	165566	—	—	—	—	11735	—	—	—	—	—	4079771
4. Laško	2199981	1350	171	13	3643719	—	—	—	—	—	—	—	—	2341512*	—	38099074
5. Ormuž	100352	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Ptuj	125440	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Rogatec	62720	3	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Selnica	100352	60	25	—	300374	—	—	—	166	4197	—	—	—	—	99837	2089289
9. Slov. Bistrica	213248	23	—	—	67076	—	—	—	—	—	—	23168	—	—	—	5608
10. Slov. Gradec	163072	19	—	—	2928877	—	—	—	—	7800	—	—	37	—	—	2931038
11. Šmarje	50176	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12. Šoštanj	175616	12	—	—	—	—	—	—	—	—	4800	—	—	—	—	1440
Vkup	5919842	2055	279	22	7822222	166	4197	37663	37	22296	127596	3077192*	588272	8		

Rударstvo je, kakor vidimo, v laškem okraji najbolj razvito; ondi se največ rjavega premoga pideluje; za njim pride pa celjski okraj. V celjskem okraji pa ga spet največ pideluje naš znani rojak g. Iv. Žuža. Leta 1868. je imel 129 delavcev, in je pridelal 180.000 centov debelega, 24.000 ct. srednjega in 30.000 ct. drobnega rjavega premoga, ki je bil vreden 24.720 gold. — Imel je toraj okoli tretji del delavcev, in je pridelal tretji del vse produkcije celjskega okraja.

V Ormužu, Ptuju, Rogatcu in Šmarji se je rudarstvo skoraj čisto opustilo, kar je za te okraje žalostna prikazen. — Rjavega premoga se vsplloh največ pideluje.

„Rjavi premog je temelj obrtniškim podvzetjem, ktera se bodo čedalje bolj razširila po naši domovini. Poglavitno ga rabi južna železnica, v veči obilnosti tudi tvornica na železo v Štorah, steklotvornice v Libojah, Hrastniku, oljenica pri Zidanem mostu, predilnica v Preboldu, kakor tudi mnogobrojne apnenice, ktere se blizo premogokopov nahajajo. Izvažajo se tudi obilo premoga v Beč, v Trst in na Ogersko.

„Iz črnega premoga se tvori v plinotvornicah v Gradcu, Mariboru, Ljubljani, Zagrebu, Trstu itd. svetilni plin; tudi tvornice na železo ga potrebujejo kot izvrstno gorivo.

„Rudarski delavci so z malimi izjemki sami domačini. Da so Slovenci izvrstni rudarji, gotov je dokaz to, ker jih je veliko število, nad 1000 mož, na gornjem Štajeru, na Ogerskem in Hrvatskem pri rudnikih v službi, kjer tudi slujejo kot strpljivi in pogumni delavci.“ (Iv. Žuža.)

XI. Obrtništvo.

Razvito rokodelstvo ima za narodni napredek in narodno blagostanje veliko važnost; ima tudi poseben upliv na razvitek poljedelstva in na produkcijo izvirmih pridelkov. Več ko se lahko pri nas prediva sprede in stkè, več se bo sejalo turšeka in konopelj. Tkalci, barvarji, usnjarji, čevljarji bodo imeli dosti stvari za obdelovanje, kmetovalci, poljedelci in živinorejci bodo pa lahko pridelke tem rokodelcem prodajali. Tako bo na obe strani se pridelovanje povzdignilo; rokodelstvo povzdiguje izvirno pridelovanje, to pa spet pospešuje rokodelski napredek; tako se izvirna in rokodelska pridelovanja ujemajo kakor kolesca v kaki uri.

Pa lahko bi kdo rekel, da tudi brez rokodelstva lahko dobimo vse rokodelske izdelke od zvonaj, iz Angležkega ali Francozkega; da nam rokodelstva treba ni; da je boljše, mi se pečamo samo s poljedelstvom, drugi pa z rokodelstvom, da potem mi zmenjamo našo pšenico, vino, živino itd. ter dobimo za njo sukna, usnja, vozove, železa itd. To celó trdijo možje, ki se jako prebrisane imajo, rekoč, da je Avstrijska itak samo poljedelska država. (Agriculturstaat).

Pa nihar ne poslušajmo takih prerokov, ki nam svetujejo: Le ostani zmirom pri motiki in plugu; prodaj svoje vino in žito na Nemško ali še dalj, in kupi potem svoje sukno in železo iz Nemškega ali še od dalje; saj nisi kos si tega sam pridelati. — S tem nasvetom nam pripravljajo veliko škodo.

Prvič mora kmetovalec potem svoje izvirne pridelke dalje na široko ponujati in prodavati. Njegovo vino nima doma nobene cene, ker si ga skoraj vsaki sam prideluje, tako tudi njegova živina ne. V daljnih krajih pa ne pozna

kupca in če ga najde, mora vino toliko ceneje oddati, kolikor kupca stojijo stroški prevažanja iz našega kraja v ptuj kraj, in kolikor izvožnina ali col znesse. Izvirni pridelki se morajo toraj bolj ceno oddati.

Drugič pa tudi moramo rokodelske pridelke dražje kupovati, kakor takrat, ko bi se v našem kraji izdelovali. Stroški izdelovanja so jednaki, ako se platno ali železo na Slovenskem ali na Francoskem izdela. Kar namreč Francoz ali Anglež premore storiti, temu je tudi Slovenec kos, kateremu je Bog dal bister um in zdravo pamet. Samo čutiti moramo svoje moči in reči: Ako Vi ptujci znate to pridelavati, bomo tudi mi Slovenci poskusili in Vas še prekosili; mi nočemo biti odvisni od vas. Rokodelski pridelki bodo nam bolj k ceni prišli, kakor zdaj, ker nam ne bo treba plačevati poleg stroškov izdelovanja še tudi stroškov prevažanja iz tujega kraja v naš kraj.

Tretjič je rokodelstvo tudi zato jako važno, ker mnogo ljudi v našem kraji ne more obstati samo pri poljedelstvu; tu ni dosti dela za toliko ljudi, kateri se vendar hočejo pošteno živiti. Sam poljedelec postavim po zimi nima nobenega dela, tudi po noči ne. Rokodelec pa lahko dela po zimi in po letu, po dnevi in po noči. Zato je za ves narod boljše, ako je poleg poljedelcev tudi precej rokodelcev. Pridelavec žita ima kupca rokodelca za soseda; in rokodelec ima kupca kmetovalca za svojega soseda. Tako daje eden drugemu priložnost, da več izdelkov pridelaj; in tako razvito rokodelstvo dobro pospešuje kmetijstvo.

Štertič je pa tudi rokodelstvo važno za duševni razvitek. Pri rokodelstvu namreč človeški duh mora bolj pretehtovati vse okolnosti pridelovanja, on jih ima v svoji moči, bolj kakor kmet, kateremu toča v enem hipu pokvari ves račun. Rokodelec pa lažje računi. — Pri izdelovanju samem mora misliti, kako obliko bo dal svojim izdelkom, da bodo bolj dopadli ali da bodo dalj trpeli itd. Tu se ostri in razvija njegova čut za to, kar je lepo, hasljivo, praktično itd., z eno besedo: duh rokodelca ima veliko več priložnosti se razvijati, kakor

pa duh kmetovalca, ki zmirom le stvari enake oblike prideluje. Pšenično zrno je eno ko drugo; klobuk, platno, voz pa ni en ko drugi.

S tem pa ni rečeno, da kmetovalec ima le mehanična dela pred seboj; tudi on mora misliti, in svoje delo obračati po naravnih prikaznih toplote, vlažnosti itd. Pa naši kmetovalci se naravoslovja premalo učijo; ne poznajo nobenih zakonov, po katerih se rastline razvijajo, kako se živina redi itd., ter vsaki le tako opravlja svoje delo, kakor se je učil od svojih starih. Pri takem delu pa se res le malokdaj kaj misli o razumnem pridelovanju.

Ako je pa rokodelstvo tako važno, treba je vendar si tiste pogoje pogledati, pod katerimi se spodobno razvija in cvete. Prašajmo, kedaj bo treba mnogo rokodelskih pridelkov? Odgovor je lahek: takrat, kadar je potreba takih pridelkov velika in kadar tisti, ki jih potrebujejo, tudi imajo s čim kupiti potrebne rokodelske izdelke. Na eni strani se kaže potreba pri kmetovalcih, posestnikih in drugih rokodelcih, da si kupijo izdelke kake vrste; na drugi strani pa že imajo rokodelci te izdelke pripravljene za potrebovalce. — Ali slaba je takrat, kadar rokodelca nesreča zadene, da ne more svoje izdelke prodati; revnost in siromaštvo žugata potem polastiti se tega stanja. In kako lahko se mu tudi pripeti, da ga okolnosti ukanijo! Toča je pobila kmetovalcu poljski pridelek, on si zdaj ne bo mogel rokodelskih izdelkov nakupiti toliko, kakor je mislil; rokodelec jih ne more prodati; živeti pa le more; siromaštvo trka na vrata rokodelske delavnice.

Zmirom pa se bo prikazen ponavljala, da rokodelstvo ondi bolj cvete, kjer je bogatih kupcev; da pa onod hira, koder je siromaško ljudstvo. — Zavoljo velike važnosti rokodelstva za občno blagostanje so toraj vlade že zgodaj mislile na to, da vravnava rokodelske razmere z užeželnimi potrebami. Nekatere vlade so mislile, da se rokodelstvo mora čisto voditi po strogih vladinih postavah, da se ne pomnoži preveč, da se ne izrodi. Dajale so obširne rokodelske postave, ktere so mejile pravice in dolžnosti rokodelcev med seboj in proti kupcem. Druge

vlade pa so spet mislile, da je najboljše, ako se obrtništvo prosto razvija, ter da ni treba nobenih zadržavajočih postav, temuč samo pripomočkov, da si rokodelci v sili lažje preskrbi potrebnega denarja, da lahko čaka ugodnejšega časa za prodavanje itd.

Že v srednjem veku so bila društva pojedinih rokodelskih vrst jako razširjena. Uzrok je bil od začetka drugi kakor pozneje. Od začetka so se rokodelska društva, cehovi, posebno zato izcimila, da so se branili vsi skupaj lažje proti velikim pravicam mest. Mesta so bila bolj obrajtana, kakor pa dežela; imela so veliko več pravice. Rokodelci po deželi so se toraj zedinili, da so si v društvu zagotovili zaslužek, pa tudi da so pazili na poštenost eden drugega, tako da je društvo neoskrunjeno stalo na svetu.

Pozneje pa se je vlada polastila teh samostalnih društev; začela se je koj mešati v njihove posle; rekla jim je, da bo že ona skrbela za društveni razvitek. Skoz to je pa na-se potegnila skoraj vse društveno življenje; brez vlade potem taka društva niso smela niti mogla obstati. Vlada je pa tudi take postave dajala, da je zadrževala ves njih razvitek. Po teh postavah gre samo mojstru pravica, izdelavati tiste rokodelske pridelke, in sicer le take vrste, ktera je temu društvu odločena, postavim: samo ta mojster ima pravico klobuke delati v vsem okraji. Vsi mojstri ene vrste, post. vsi klobučarji so združeni v eno društvo, ki se imenuje ceh. Volijo si po cehovskih pravilih sami svojega ravnatelja, tudi si sami pravila davajo o manj važnih stvaréh, in vladajo v vseh zadevah, ki se tičejo tega ceha; pazijo na pošteno obnašanje društvenikov in na delo vsega ceha; vendar ne sme nobeden društvenik izdelke drugega društvenika grditi, tudi kupcev mu ne odvracati; nobeden mojster tudi ne sme drugih delavcev jemati k sebi, kakor le take, ki so se v cehu izučili; tudi več jih ne sme imeti, kakor mu je od ceha dovoljeno. — Kdor se hoče lotiti cehovskega rokodelstva, mora biti zakonskega rodú, mora delati predpisani čas kot učenec, potem pa kot pomagač; pomagači pa morajo tudi en čas romati po svetu, da vidijo, kako se dela tudi zvonaj na

širokem svetu; na zadnje pa morajo še izdelati mojster-sko delo, s katerim je ceh zadovoljen. Včasih je tudi treba, bi rekel, državnega izpita, potem še le lahko postane mojster; — večkrat mora čakati, dokler je kje kako mojstersko mesto izpraznjeno, ali dokler si ne more pre-skrbeti kos zemlje, s katero je mojsterska pravica zvezana. Večidel je tudi le mestjanom bilo rokodelstvo dovoljeno; na deželi je bilo jako zavezano, tako da postavim prebi-valci več krajev so bili prisiljeni svoje klobuke le pri odkazanem klobučarji, svoje sklede in lonce le pri ozna-njenem lončarji kupovati in svoje žito le v odločenem mlinu mleti itd. — Vlada je pa tudi za to skrbela, da so se vsi rokodelski pridelki prodavali le po odločeni ceni, tako, da po vladini misli ljudstvo ni predrago kupovati moralo, pa tudi da mojster ni imel zgube.

Ni mi treba vsako cehovsko napravo tukaj posebej spodbijati. Vsaki bralec bode brž videl, da vse te zavornice prostega rokodelskega razvitka ne veljajo nič. Nobena ni mi porok, da kupec dobi dobro blago, in da rokodelc obrne v svoj prid vse svoje delavne moči. K tem napakam pa pride še to, da vsaki mojster gleda, da drugi mojster ne bi dalje prišel, ko on; zavist je gotova; in to ni moralno.

Nektere vlade so mislile rokodelstva voditi s tem, da so si pridržale dovoljenje vsake ali nekatere vrste roko-delstev (koncesion). Pa tudi dovoljevanje ni obrodilo do-brega sadu. Država je tudi bolj zato dovoljenje davala, da je za dovoljenje odločeni denar dobila od rokodelca, ne pa zato, da bi se rokodelstvo res razcevelo. — Vlada tudi ni v stanu vedeti, kje je ravno potreba kakega novega rokodelstva. Ta sistem tudi zato ne velja nič.

Spet druge vlade so rokodelsko pravico dale celo le nekterim možem, kateri so potem imeli monopol; le oni so smeli izdelavati pridelke te vrste in nobeden drugi človek ne. Skoz ta monopol so bili vsi kupci prisiljeni le tu pri monopolistu kupovati, in plačevati, kakor se je njemu zdelo.

Le en ostanek državne skrbi je še dan danes odobren, namreč, da država tistega varuje, kateri je napravil kako

ново iznajdbo, novo poboljšanje kake priprave, kakega stroja. Vlada mu dá patent, da skoz 1, 2, 3 leta ima on, ki je to znajdbo storil, sam pravico izdelavati in prodavati take izdelke.

Drugi nasprotni pot drž. delovanja na obrtnost je pa ta, da vsakemu državljanu prepusti pravico svoje moči in kreposti porabiti po svoji volji in previdnosti; da se celó nič ne vtika v napredovanje obrtnosti, kakor le ondi, kjer je zavoljo viših policijskih uzrokov treba gledati na nekatere naprave, ktere bi obrtniki morebiti lahko zanemarili in skoz to ljudem škodovali; ko bi namreč konjederec hotel kje na sredi vasi izvoliti si svoje mesto, da bi tam konje, goved, pse itd. odiral; da apotekar ali lekar dokaže svojo zvedenost, ker človeško življenje ali smrt odvisi od njegovega zdravila itd. — Tu je že dobro, da vlada stopi nasproti in reče: to ne gre tako; moraš paziti tudi na druge ljudi, ne le na svojo mošnjo.

Razvun tega pa ima vlada priložnost tudi za to skrbeti, da podpira posamezne obrtnike, da pospešuje denarne zavode, združenje obrtnikov, ter ustanavlja obrtniške šole, izložbe itd.

Ta misel je v novejih časih prešinila skoraj vse vlade. V Ameriki ni bilo nikdar cehovskih sponov, tam je bilo obrtništvo od nekinekdaj prosto, vsakemu na voljo prepuščeno. V Evropi je leta 1789. prvič na Francozkem revolucija podrla cehovske družbe in naprave; od tistod je potem prosto mišljenje šlo zmirom dalje proti izhodu, dokler je v decembru l. 1859. prišlo tudi na Avstrijsko.

Ko je v tem letu nova postava od dne 20. decembra oprostila obrtnost od onih sponov in okovov, v kterih je ležala sem od srednjega veka; ko so se cehovi odpravili iz polja obrtniškega delovanja, takrat so se od vseh strani povzdignili glasovi, da bode obrtnost propadla, da se bodo obrti siloma pomnožile, tako da bode eden drugemu kruh iz ust jemal, da bodo potem še ti, ki zdaj izhajajo, morali popustiti sedajnjo obrt, ter jo za kratek čas drugim izročiti, ki jo bodo po kratkem delovanji spet na stran položili. Ali te skrbi leta 1859 se niso vresničile.

Prostost ima neko divno moč v sebi, ki sama celi rane, ktere je vrezala družtvenemu telesu, ki spet spravi vse v najlepši red, ako se je zavoljo nje kaj brez pomisleka spreobrnilo v nered. — Kjer je prosto gibanje, tam se počasi ustavi tudi tisti stan družtvenega bitja, koji je naravnim postavam najbolj ugoden; ravno tako kakor se spet vležejo valovi, ktere je vzdignila huda nevihta!

Časi so res precej neugodni vsemu človeškemu početju, posebno tudi obrtniji, in ako bi se kaj posebno neprilичnega kazalo pri spregledu pojedinih obrti, se ne sme le prostemu gibanju obrtnije prištevat, ampak posebno drugim okolnostim. Te okolnosti so posebno postavodalne, in zvunanje. — Med postavodalnimi je omeniti, da se z obrtnijo ni bil tudi ob enem oprostil kapital, ker se niso odpravile obrestne postave, in ker se postopne postave niso tudi ob enem spreobrnilo. — Družtveno telo je namreč celotno, tako da zdravo ni, ako mu le na kateri goder strani pomanjkuje zdravja; tudi prosto ni, ako ga le na eni strani oprostiš.

Zvunanje zadeve pa so posebno nasledki vojske l. 1859. na Vlaškem, kakor tudi obče zaostajanje obrtnosti in trgovine, ki je v svoje železno naročje stiskalo ne le vélikega trgovca in fabrikanta v velikih mestih, ampak tudi malega obrtnika in prostega rokodelca na deželi.

Poglejmo sledeči obrazec:

Okraj	Število obrti		Zato jih je proti l. 1859	
	leta 1859	leta 1865	več	manj
1. Brežca	349	415	66	—
2. Celje	1123	1212	89	—
3. Gornjigrad	532	547	15	—
4. Konjice	476	501	25	—
5. Kozje	336	319	—	17
6. Laško	346	408	62	—
7. Lutmerk	350	339	—	11
8. Marbeg	337	322	—	15
9. Maribor	1476	1639	163	—
10. Ormuž	339	247	—	92
11. Ptuj	858	1003	145	—
12. Radgona gornja	280	260	—	20
13. Rogatec	186	180	—	6
14. Selnica	225	234	9	—
15. Slov. Bistrica	368	453	85	—
16. Slov. Gradec	390	408	18	—
17. Št. Lenart	409	370	—	39
18. Šmarje	304	339	35	—
19. Šoštanj	257	324	67	—
20. Vransko	257	229	—	28
Vkup na slov. Štajeru	9198	9749	779	228
Vkup na celem Štajeru	27474	28534	1919	859

Ako primerimo pomnoženje obrtnij na Slovenskem s pomnoženjem obrtnij na celem Štajeru, vidimo, da več kakor polovica novih obrtnij pride na slov. Štajer; tu jih je namreč 551, na celem Štajeru pa 1060, na nemškem Štajeru toraj le 509 obrtnij več, kakor pred svobodno postavo; toraj se je pri nas poleg 16 obrti izcimila še 17., na nemškem pa še le poleg 35. obrti spet ena nova. O brtnost se je toraj pri nas začela hitro mno-

žiti, dvakrat bolj, kakor pri naših nemških sosedih, kateri so že poprej bili večidel v posesti obrti.

To množenje je bilo pri nas bolj potrebno in toraj tudi bolj ugodno, kakor pri Nemcih; ti so namreč dvakrat bolj naglo se lotili obrti, kakor mi; pa so jih spet popustiti morali, tako da so v 6 letih le malo krenuli naprej. Pri nas pa ni takih sprememb; to kaže, da je obrtnik večidel ostal pri začeti obrti ter ni bil prisiljen jo spet odložiti.

Na slov. Štajeru se je namreč od l. 1859. do 1865. naznanilo novih obrtniških podvzetij 7710, izmed katerih jih je ostalo 551, to je, vsaka 14. obrt je imela dober obstanek; na nemškem pa se jih je na novo naznanilo 12703, izmed katerih jih je ostalo le 449, tam je toraj le vsaka 28. obrt obstala; druge so spet izginile, ali pa stare obrti spodrinile.

Iz te zanimive prikazni lahko trdimo, da Slovenec poprej dobro pretehta, ali se mu bode ta ali una obrt obnesla; potem še le se je loti. — Suha števila toraj kažejo nekatere stvari narodnega značaja.

Dalje pa tudi sledi, da so svobodne postave nam Slovincem bile bolj na korist, kakor pa Nemcem: mi smo več obrti potrebovali, kakor pa oni; zato nam ni bilo treba le poskušati, ali pojde ali ne, kakor so naši nemški sosedi. Vsploh pa se kaže prazen tisti strah, da se bodo obrti črez potrebo pomnožile, ako pomislimo, da v število pomnoženih obrti pridejo skoraj le krčmarji; vse druge obrti so skoraj ostale v prejšnjem stanu.

Uzroki obrtniškega gibanja so različni: lahkoča lotiti se obrti ter jo ravno tako lahko na stran položiti, je zapeljala marsikoga, lotiti se rokodelstva; večkrat pa so nekteri tudi nepostavno ravnali ter le zato oblasti naznanili kakovo rokodelstvo, da so se potem na podlagi domišljenih dohodkov smeli oženiti. Brž po ženitvi pa se je rokodelstvo spet odložilo. Tako ravnanje je pa res nevarno za družino, za občino in tudi za državo.

Je pa tudi takih, ki so se bili odpovedali rokodelstvu samo zato, da so se cesarskih davkov rešili; po odpovedanju pa so se še zmirom dalje pečali z odrečeno obrtjo.

Druge uzroke velikih obrtniških sprememb pa moramo iskati v občnem zastajanju trgovine in obrtnije v unih letih; — stare družine so morale slovó dati ukoreninjeni pri njih obrti in mlajši zarod je poskušal zdržavati se na valovih viharnega socijalnega gibanja.

Pri vsem tem pa z veseljem opazujemo, da so se le nekatere obrti, postavim, krčmarstvo, posebno pomnožile; pri drugih je jeziček vage zmirom pravo težo potrebe kazal. — Bali so se jako, da bode po novi postavi sila veliko krojačev in čevljarjev. Pa glejte! Na vsem Štajarskem so se čevljarji pomnožili le za 21 mojstrov, število krojačev pa se je še celó zmanjšalo za 53 mojstrov. Tako se je pokazalo djansko, da tista velika skrb pred nasledki svobodne postave ni bila opravičena.

Le nekatere obrti poglejmo še tukaj posebej, ker se dá iz njihovega stanja vendar-le sklepati na delavnost tega ali unega okraja.

Kovačev je precej, delajo nam motike, krampe, sekire, pluge, brane itd. Sledeča tablica kaže, koliko je l. 1865 bilo kovačnic, delavnih ali mirujočih, koliko delavcev, zaslužka, in udelanega železa.

O k r a j	Kovačnice		Delavci		Zasluzek		Železo cent
	v delu	vkup	pomagaci	učenci	gld.	kr.	
1. Brežca . .	12	17	7	4	1	30	82
2. Celje . .	39	39	18	22	1	50	1225
3. Gornjigrad	4	26	4	1	1	30	31
4. Konjice . .	9	16	5	1	1	—	70
5. Kozje . .	12	15	2	4	1	50	161
6. Laško . .	7	14	4	2	1	20	44
7. Lutmerk . .	20	28	5	8	1	40	105
8. Marbeg . .	16	14	7	3	2	—	581
9. Maribor . .	55	73	43	21	2	10	3445
10. Ormuž . .	14	22	7	9	1	20	331
11. Ptuj . . .	46	52	15	15	1	50	446
12. Radgona . .	8	18	2	1	1	20	50
13. Rogatec . .	8	11	5	5	1	40	285
14. Selnica . .	6	9	1	1	1	20	353
15. Sl. Bistrica	19	22	10	10	1	30	438
16. Sl. Gradec	13	13	11	11	1	—	306
17. Št. Lenart	15	32	6	4	2	—	279
18. Šmarje . .	13	19	4	8	1	50	47
19. Šoštanj . .	13	15	4	5	1	30	191
20. Vransko . .	12	15	2	8	2	—	138

Ta mala tablica o kovačnicah je precej podučilna. Prvič vidimo iz nje važno resnico, da se kovačnice zmirom zmanjšujejo, ter njih število zmirom pada. Izmed 470 kovačnic na slovenskem Štajeru je moralo mirovati in delo ustaviti 129 kovačnic, ker jih je le 341 delalo. — Toraj je blizo vsaka tretja kovačnica mirovala. — Drugič vidimo, da večje kovačnice požirajo manjše, ter jim jemljejo zaslužek. — Primerimo dva velika okraja: mariborski in ptujski. V mariborskem je praznovalo 18 kovačnic, v ptujskem pa le 6; pa v mariborskem okraji pride na vsako kovačnico nad 62 centov železa v delo, v

ptujskem pa le dobrih 9 centov; tam se plačujejo delavci po 2 gld. 10 kr., to je najdraže na celem slov. Štajeru; v ptujskem okraji pa le po 1 gld. 50 kr. V mariborskem okraji so kovačnice tu pa tam fabrike (fužine), v katerih se veliko železa udela; izdelki se bolj podražijo, zavoljo tega je tudi lahko plačevati večo delnino. Se vé da ne morejo poleg tega obstati male kovačnice, ktere počasi hirajo na strani velikih fužin. Za mariborski okraj ima tudi občilstvo, komunikacija, velik upliv na to obrt.

Poprek znaša delnina 1 gld. 44 kr.; — pod to ceno se plačuje v okraji brežkem, gornjegraškem, konjiškem, laškem, lutmerškem, ormužkem, radgonskem, rogačkem, selniškem, slov. histriškem, slov. graškem in šoštanjskem; v ostalih okrajih pa se plačuje nad to ceno. Ako navedene številke primerimo, lahko tudi sklepamo na veliko moč in važne nasledke centralizovanja.

Med potrebe človeške tudi štejemo stanovanje, prebivališče. Sicer ne moremo razlagati, koliko je zidanih hiš na slov. Štajeru, in koliko lesenih; pa iz drugih prikazni lahko sodimo, ali so se v novejših časih stališča poboljševala ali ne? To nam kažejo postavim razmere pridelovanja opeke za zid in streho.

To nam pa kaže sledeča tablica:

Okraj	Število opečnic	Kurjava l. 1863—1865	
		sežnji oglja	centi premoga
1. Brežca	1	200	—
2. Celje	41	1660	928
3. Gornjigrad	4	360	—
4. Konjice	7	479	—
5. Kozje	—	—	—
6. Laško	2	93	500
7. Lutmerk	2	240	—
8. Marbeg	10	680	—
9. Maribor	23	3290	400
10. Ormuž	2	301	—
11. Ptuj	13	940	—
12. Radgona (gornja)	2	248	—
13. Rogatec	1	100	—
14. Selnica	—	—	—
15. Slovenska Bistrica	12	705	—
16. Slovenski Gradec	4	130	—
17. Št. Lenart	3	110	—
18. Š-Marje	—	—	—
19. Šoštanj	10	190	—
20. Vransko	4	174	2920
Vkup na Slov. Štajeru .	141	10100	4748

Število delavcev	Tisoči izdelanih opek		Vkup po tisočih	Zato pride opek na eno rodbino
	za zid	za streho		
5	360	300	660	220
160	2050	1672	3722	620
8	505	210	715	238
23	346	220	566	141
—	—	—	—	—
5	80	70	150	50
6	240	120	360	180
24	520	240	760	253
97	2190	1584	3774	419
8	193	200	392	131
34	607	225	832	91
6	270	180	450	150
8	20	20	40	20
—	—	—	—	—
47	910	440	1350	340
8	210	55	265	88
8	170	25	195	50
—	—	—	—	—
20	420	190	610	305
16	435	279	714	357
483	9526	5990	15516	215

Iz teh statističnih podatkov lahko sklepamo na lepoto in trpežljivost ljudskih prebivališč. — Ako računimo na vsako rodbino petero ljudi, pride v celjskem okraji največ opeke na vsako rodbino (obitelj); zato bodo tudi brž ko ne ondi imeli najlepše hiše in stane. — Poprek pride le 215 opek na eno famulijo, ali pa ker ima skoraj vsaka famulija po deželi svojo hišo, na eno prebivališče; v celjskem okraji pa se opeke za zid in strehe trikrat več porabi, kakor pa drugod po slov. Štajeru.

Maribor, slov. Bistrica, Šoštanj, Vransko ima gotovo več iz opeke zidanih hiš, kakor pa Št. Lenart, Rogatec, Kozje. Res je, da se ne porabi vsa opeka v tistem kraji, kjer se pridela. Nekteri okraji nimajo nobenih opečnic, pa vendar imajo z opeko krite hiše. Kozje, Selnica in Šmarje dobivajo potrebno opeko od bližnjih okrajev, iz Brežic, Laškega, Celja itd.

Razun za zid in za strehe se tudi opeke delajo za drenaže, in sicer v Kaniži pri Ptujem in Pletrovčih pri Celji. —

V ozki zvezi s pridelovanjem opeke je tudi produkcija kamenja in apna. Apno kmetovalci žgejo poleg poljedelstva; tudi ni posebnih obrtnikov, ki bi se le s kamnolomenjem ali žganjem (kuhanjem) apna pečali.

Nalomili pa so kamena l. 1865. največ v celjskem okraji, okoli Celja, v Pletrovčih in pri Št. Juriju, vkup	1170 kub. ^o
Za njim stoji laški okraj s	400 „
Za tem pride mariborski okraj z	200 „
selniški s	150 „
marbežki s	120 „
radgonski, v Kozlavecih	90 „
slov. bistriški je pridelal	20 „
in brežki tudi toliko	20 „

Apnenea kamna je dosti na slov. Štajeru; vendar apna tako po obrtniško ne žgejo (kuhajo), da bi se morala dača plačevati od njega. Po občinskih izkazih je sledeča tablica sestavljena.

Primerjati jo je treba s produkcijo kamenja; potrdile bodo se naravne resnice, da se več apna porabi onod, koder se bolj pogosto zida z opeko.

O k r a j	Lomljen apnen kamen k. ^o	Število apnenic	Kurjava		Štarti- njaki apna
			z drvi v sežnjih	s premo- gom v centih	
1. Brežca . . .	41	2	96	220	350
2. Celje . . .	494	24	520	23780	7880
3. Gornjigrad . .	312	27	1012	—	1010
4. Konjice . . .	36	3	90	—	400
5. Kozje . . .	18	5	68	—	150
6. Laško . . .	56	3	140	—	470
7. Lutmerk . . .	20	1	69	—	96
8. Marbeg . . .	65	4	135	—	460
9. Maribor . . .	510	7	340	—	690
10. Ormuž . . .	22	4	40	—	68
11. Ptuj . . .	9	2	30	—	45
12. Radgona . . .	—	—	—	—	—
13. Rogatec . . .	130	10	1045	—	1270
14. Selnica . . .	23	2	44	—	70
15. Slov. Bistrica.	48	9	222	600	700
16. Slov. Gradec .	10	1	36	—	36
17. Št. Lenart . .	8	1	19	—	70
18. Šmarje . . .	—	—	—	—	—
19. Šoštanj . . .	26	2	70	—	105
20. Vransko . . .	16	—	—	—	—

V brežkem okraji se je apno posebno v Pišecah, in na Vidmu žgalo, v kozjanskem pa v Šent-Petru pri sv. gorah, v mariborskem pa posebno na Pohorji, kjer imajo dosti kurjave.

Od leta 1859. do 1865. se je na celem Štajarskem število apnenic zmanjšalo za 8; vendar se toliko apna še

zmirom prideluje, kolikor ga je treba za domačo potrebo. — Apna, kot del mešanice, še pri nas dobro ne cenijo, ker sploh mešanega gnoja ne pridelujejo kmetje za svoja polja.

Olja se je pridelalo toliko-le v sledečih okrajih :

Okraj	Tilkvino	orchovo	makovo	laneno
	olje po pintih			
1. Lutmerk	2464	10	60	195
2. Marbeg	1230	380	460	100
3. Maribor	8352	2810	1010	70
4. Ormuž	1240	5	27	20
5. Ptuj	3104	34	33	20
6. Radgona	1555	40	15	15
7. Slov. Gradec	1250	85	135	80
8. Sent-Lenart	1290	365	22	10

Vsploh se premalo olja pri nas prideluje; v teh imenovanih 8 krajih še ne zadostuje potrebi. Od ostalih okrajev pa nismo mogli natančnih podatkov zvedeti; vendar še se podrugod slabeje prideluje. Posebno malo se napravlja lanenega olja. V tem predmetu nas naši nemški sosedi jako nadvladajo. Sejejo več lanú, pa tudi več olja pridelujejo. Iz obilega lanenega pridelovanja pa vlečejo mnogoteri dobiček. Res je, da lan jako zemljo prime; pa zato bi se le pri nas moral bolj obilo obdelovati; vreden je posebne pozornosti vsakega kmetovalca.

Še omenimo nekatere podatke o poleznu in pivu.

Polezen se pri nas pridno pridelava, posebno v celjskem, kozjanskem, šmarskem, konjiškem, ptujskem, rogaškem in bistriškem okraji. Pridela se ga v 79 kotlih poprek vsako leto 1500 do 2100 centov; 13 pomagačev je vsako leto pomagalo polezen kuhati.

V letih 1863, 1864 in 1865 se je porabilo ječmena in hmelja za pivo:

Okraj	Vagani ječmena v letu			Funti hmelja v letu		
	1863	1864	1865	1863	1864	1865
1. Brežca	176	64	120	180	70	192
2. Celje	6044	3974	4404	5220	3522	4573
3. Gornjigrad	—	—	—	—	—	—
4. Konjice	540	530	682	380	370	460
5. Kozje	—	—	—	—	—	—
6. Laško	—	800	1530	—	720	1379
7. Lutmerk	72	44	—	59	37	—
8. Marbeg	—	—	—	—	—	—
9. Maribor	6345	7900	8200	4160	5202	5420
10. Ormuž	420	279	—	418	297	—
11. Ptuj	1368	984	1900	1144	820	1550
12. Radgona g.	—	—	—	—	—	—
13. Rogatec	—	—	—	—	—	—
14. Selnica	—	—	—	—	—	—
15. Slov. Bistrica	288	456	240	240	380	200
16. Slov. Gradec	844	405	750	1350	676	500
17. Šent-Lenart	372	280	210	325	250	140
18. Šmarje	—	—	—	—	—	—
19. Šoštanj	593	355	620	526	253	755
20. Vransko	—	—	—	—	—	—
Vkup	17062	16071	18656	13982	12597	15169
Na nemškem Štajeru	195232	174555	219389	171001	162396	204085

Ta pregled kaže, da sicer tudi pridelovanje piva raste na Slovenskem. Pa, ker so pri nas bolj vinski kraji, se na Nemškem veliko več piva pridelava, kakor na Slovenskem; 12krat več ječmena in 13krat več hmelja so porabili l. 1865., kakor pa mi. — Se vé da tudi pivo na vse kraje zvonaj Avstrije prodavajo, posebno graški pivarji. V osmih okrajih slov. Štajera se vsplah ne prideluje nobeno pivo.

Zadržek slabe pivne obrtnije pri nas je tudi ta, ker je hmelj predrag in ker se v naših krajih splah ne prideluje, kakor smo že zgoraj videli.

Ako razločimo rokodelstvo od fužinarstva ali fabrik, moremo reči, da je napredek na Štajarskem res imeniten proti marsikteri drugi kronovini avstrijskega cesarstva. — Fužine, tvornice, ali fabrike potrebujejo velikih naravnih moči, ktere človek samo vodi in podpira, da mu služijo po njegovi volji v njegov hasek. Človek napeljuje vodo na svoje mline, žage itd., uprega sopar v hlapon, da mu žene kolesa, ktere potem premikajo blago po železnicah in po morji; uprega sopar tudi v stroje ali mašine, da mu vzdigajo sila težko železno kladvo, ktero tako stolče in zdveči železno kufo, kakor gobo.

Leta 1865. je bilo na slov. Štajarskem 23 soparnih strojev s 598 konjskimi močmi. Na nemškem Štajeru pa je bilo 86 soparnih strojev s 1671 konjskimi močmi. — Iz tega se vidi, da je pri nas Slovencih v primeri z našimi sosedi premalo fabrik. Oni jih imajo 4krat več kakor mi.

Največ strojev ima celjski okraj, vkup 13 s 371 konjskimi močmi. Med temi pa se odlikujejo fužine na železo v Štorah z 9 soparnimi stroji in z 290 konjskimi močmi. — Leta 1859. je bilo na celem Štajarskem komaj 68 soparnih strojev, ki so veljali 1124 konjskih moči; leta 1865. pa so se stroji in njih konjske moči pomnožili na dvojno. — Iz števila tvornic, soparnih strojev, vodnih napeljav itd. lahko sodimo, ali se obrtniško blago pri nas bolj po malem, ali po velikem, industrijalno, prideluje. Reči pa moramo, da Štajer ni zadnji v Avstriji, kar se fužinarstva ali industrijalnega pridelovanja tiče. — Naša vojvodina pride na p e t o mesto; le šlezka, česka, moravska in doljneavstrijska kronovina jo prekosi, kar se tiče soparnih naprav. Če pa še pomislimo, da ima Štajarsko, posebno pa slov. Štajer, veliko drugih moči, posebno v o d e, ki nadomestijo sopar, in ženejo, kakor on, različne naprave, se naša industrijalna delavnost še bolj povzdigne nad druge kronovine avstrijske.

Stroji so važni za pridelovanje železa, pa tudi za steklinarstvo.

Imenitne steklotvornice so Vohakove fužine pri sv. Lovrencu v puščavi. Utemeljene so l. 1833. in delajo zmirrom za naprej ter razpošiljajo svoje lepe izdelke po vseh kronovinah avstrijskih; pa tudi na Vlaško, Egipet in Azijo.

— Na Pohorji črez 3000 do 4000 čevljev visoko so tudi steklarnice gg. Gasteigerja, Vokauna in drugih. — V Libojah je steklotvornica na 3 peči, in ima 60 delavcev; v Hrastniku na 4 peči, v Trbovljah na 2 peči.

Tvornice na kamnine (Steingut) so v Grižah (g. Jaka Janežič), kjer dela 15 delavcev; vrednost na leto izdelanega blaga je 12000 gld.; — v Deutsenthalu pri Libojah s 36 delavci, ki pridelajo vrednosti za 30.000 gld., in v Libojah (Schütz) z 8 delavci, ki pridelajo vrednosti za 5000 gld.

Vsploh pa na nemškem Štajeru ni toliko steklotvornic, kakor na slovenskem; na celem Štajeru se je pridelalo stekla leta 1863. za 381.214 gold vrednosti,

„	1864.	„	383.930	„	„
„	1865.	„	396.560	„	„

Pridelovanje se toraj zmirom širi. Pa v zadnjih letih je tudi ta obrtniški oddelek trpel. Posebno je omeniti, da je v zadnjih letih vlaška država steklino kupovala po Francozskem in po Belgiji, namesto od nas. Te države namreč laže pridelujejo steklino, ker imajo več kapitala v rokah, kakor naši Slovenci; blago tudi laže izvažajo, ker njih vlade skrbijo za dobre mednarodne trgovske pogodbe. V novejšem času je tudi naša vlada spoznala potrebo bližati se soseskim vladam v trgovskih zadevah, tako da smemo pričakovati spet boljšega vspeha občenja z južnimi državami.

Mir in sprava z našimi sosedi, mir in sprava z domačimi narodi bo pospešila tudi pri nas mirno napredujoče rokodelstvo in tako pomagala celemu narodu dospeti do više stopinje blagostanja. Dobrega poljedelstva ne smemo upati brez razvitka rokodelstva, in dobrega rokodelstva ne smemo upati brez razvitka poljedelstva; država ima skrbeti za eno, ter nima zanemariti drugo.

Poljedelstvu in rokodelstvu služijo tudi razstave ali izložbe. Tu človek naprave in napredek v različnih stvarih vidi, ter se ima lotiti tudi sam takega pridelovanja. Namen razstav je toraj hvale vreden. Pa le redko dose-

žejo ta namen, in sicer iz več uzrokov, katerih tu ne gre naštevati.

Vsploh pa imajo kmetijska društva, poduki, kmetijski časniki, gospodarske čitalnice itd. tisto nalogo, pa jo bodo bolj zvesto rešile, kakor pa razstave, pri katerih večidel le sebičnost vlada. — Zato se mi nepotrebno zdi, posebe govoriti o kmetijskih in rokodelskih razstavah.

XII. Društva.

V ta oddelek spadajo le društva, ki imajo kakovo gospodarsko nalogo, kakor kmetijsko društvo, zavarovalnice in hranilnice. Te bomo tudi posebe pregledali. Druga društva, ki imajo nalogo spodbujati duševno življenje, spadajo med oddelek „Duševne razmere“. — Najvažniše za naše poljedelstvo je

C. kr. kmetijsko društvo v Gradcu.

To društvo bode letos obvrševalo svojo petdesetletnico. Pri zadnji, 46. občni seji v Gradcu v jesen lanskega leta je tajnik društva obljubil, da bode knjižico spisal, v kateri bode 50letno delovanje društva popisal. — Kadar dobimo to knjižico v roke, bomo morebiti kaj več zvedli o delovanji tega društva; dosihmal posebno za nas ni veliko popisovati. Slovenci se tega društva, čegar jezika ne razumejo, niso precej udeleževali. — Leta 1853. so bili dohodki društva in sicer od 1. novembra

1852 do 31. oktobra 1853	2523 gld. 12 $\frac{1}{2}$ kr.
stroški pa v istem času	3212 „ 47 $\frac{1}{2}$ „

toraj deficit	689 gld. 45 kr.
-------------------------	-----------------

srebra. — Razpošiljalo je takrat 3486 iztisov kmetijskega tednika (Landwirthschaftliches Wochenblatt). — Pri seji

24. januarija 1860. se je kazalo, da znašajo društveni dohodki	3649 gld. 16 kr.
stroški pa	3029 „ 89 $\frac{1}{2}$ „

Dobiček toraj	619 gld. 26 $\frac{1}{2}$ kr.
-------------------------	-------------------------------

Bilo je takrat 5472 članov.

Za to tekoče leto so preračunjeni do-

hodki na	17760 gld.
stroški pa na	17524 „

Po takem bi društvu ostalo	236 gld.
--------------------------------------	----------

Od gospodarskega lista „Landbote“ se tiska v nemškem jeziku 3500 iztisov, ki stojijo na . . . 3890 gld. in pa 300 iztisov v slovenskem jeziku, ki pa stojijo na 1040 „

Časnik toraj tirja stroškov 4930 „

Zato pa tudi vsa dežela plačuje na leto 3000 gld. Slovenci še nimamo deseti del časnika, pa moramo vendar toliko za nj pripomagati kakor Nemci, ako ne več.

Kmetijsko društvo je dobilo od poljedelskega ministerstva že 16000 gld. pripomoči (subvencije). Koliko se je od tega denarja obrnilo za Slovence, ne moremo zdaj tu razlagati. — Le to še naj se omeni, da je deželni zbor za obrševanje 50letnega obstanka tega društva obljubil 5000 gld. Po naši misli, katero bodemo v posebnem članku pozneje razvili, mi Slovenci nimamo nikakoršnega uzroka se tega obrševanja udeleževati; najmanj pa imamo uzroka tisoče goldinarjev za tako brezhasljivo svečanost plačevati. —

Zavarovalnica c. kr. privilegirana notranjska zoper požare.

Ker se je Slovencev precej udeležuje, naj postavimo tu-sëm nekatere statistične podatke od leta 1863., 1864. in 1865. iz katerih se vidi delovanje tega društva.

I m e	1863	1864	1865
Število družabnikov . . .	77.071	77.462	78.127
Zavarovani stani	167.631	168.868	171.192
Vrednost po zavarovanji . .	70,870.175	71,839.950	72,153.950
Vrednost po ceditvi	95,805.375	96,954.075	106,593.953
Število nesreč po ognji	397	320	442
Štev. pogorelcev	585	423	617
Pogoreli ali poškodovani stani	926	664	981

I m e	1863	1864	1865
Odškodovanje pogorelcem . .	356.171 ⁰⁹	269.665 ²⁷	373.716 ⁷²
Društ. stroški .	37.499 ³¹	35.368 ¹¹	37.092 ¹⁵
A k t i v a.			
Tekoči dopri- neski	397.413 ⁴³	307.283 ⁷²	421.250 ⁴⁵
Zaostali dopri- neski	15.721 ⁸³	38.133 ¹²	31.908 ⁴²
Izposojeni denar Gotovina in dru- ga vrednost .	165.550	209.000	117.600
	22.700 ⁴⁸	31.417 ⁹⁴	40.993 ⁷²
vkup . .	601.385 ⁶⁵	585.834 ⁷⁸	611.752 ⁶²
P a s i v a :			
Zaostalo odško- dovanje . . .	99.017 ⁸⁶	69.868 ⁹⁶	70.685 ⁸³
Drugi dolgovi .	1.314 ²⁵	984 ⁷²	1.459 ²⁸
Zalog	501.053 ⁵⁴	514.981 ¹⁰	539.607 ⁵¹
vkup . .	601.385 ⁶⁵	585.834 ⁷⁸	611.752 ⁶²

Vidimo, da število deležnikov vsako leto raste; zato je tudi mogoče bilo od 100 gld. zavarovanih vrednosti tirjati v tem letu le 40 kr., leta 1863. pa 42 kr. dasiravno ni bilo toliko požarov. Leto 1864. je bilo precej srečno, najmanj požarov je bilo; doprineski so tudi bili najmanjši, namreč le 32 krajc. od 100 gld. Morebiti so ljudje pri kislem vinu tega leta bolj trezni bili? -- V obče je ta zavarovalnica precej draga; pa vendar posebnega dobička ne išče, kakor druga taka društva.

Hranilnice.

Hranilnica mariborska.

Njeno delovanje se vidi iz sledečih števil:

Ime	1863		1864		1865	
	gld.	kr	gld.	kr	gld.	kr
a) Dohodki:						
Uloge	339670	38	267157	84	255997	69
Vrnjena posojila	19240	—	44181	51	21843	83
5% obresti od posojil	14358	—	22881	9	22120	65
Obresti za obligacije, eskomptne in hipotekarne nakaznice	7270	50	—	—	284	72
Različni dohodki	325	34	1028	77	895	63
Poprejšnja gotovina	114147	75	155649	65	127734	58
Vkup	495010	97	490898	86	428877	10
b) Stroški						
5% posojila	132302	—	86857	50	67418	—
Vrnjene uloge	201771	88	264273	12	230448	38
Obresti od ulog	889	79	1181	18	1012	10
Društveni stroški	580	95	446	66	612	25
Za državne zaveznice	—	—	4350	—	—	—
Dohodki iz prihranila (Reservefond)	3535	36	4669	78	5106	43
Različni stroški	278	34	1386	3	1293	56
Gotovina, hipotekarne in eskomptne nakaznice	155649	65	127734	58	122986	38
Vkup	495010	97	490898	86	428877	10
c) Aktiva:						
Izposojeni denar	297917	—	340592	99	386167	16
Dolžne obresti	—	—	130	29	1025	17
Zalogi	—	—	74	—	141	22
Obligacije	—	—	4350	—	4350	—
Gotovine ob koncu leta	155649	65	127734	58	122986	38
Vkup	453566	65	472881	86	514669	93

Ime	1863		1864		1865	
	gld.	kr	gld.	kr	gld.	kr
Pasiva:						
Uložena posojila	430523	26	446279	66	488084	76
Kapitalisirane obresti	12881	69	16255	78	15823	34
Naprej plačane obresti od izposojenega denarja	5274	82	4933	8	3230	53
Drugi dolgovi	227	10	306	90	—	—
Dobiček za prihranilo	4669	78	5106	44	7531	30
Vkup	453566	65	472881	86	514669	93

Hranilnica ptujška.

Ime	1863		1864		1865	
	gld.	kr	gld.	kr	gld.	kr
a) Dohodki:						
4 ^o / _o uloge	30318	56	24647	48	17841	67
Vrnjena posojila	1993	29	352	67	832	5
5 ^o / _o obresti od posojil	1563	80	1755	93	2130	11
Različni dohodki	354	71	1008	94	2275	4
Gotovina prejšnjega leta	5619	63	1382	83	3510	19
Vkup	39849	99	30947	95	26589	06
b) Stroški:						
Posojila	24439	84	7845	—	10138	—
Vrnjene uloge	12123	32	19889	89	10850	72
Obresti od ulog	98	70	265	86	166	85
Drugi stroški	5	21	37	1	234	29
Gotovina ob koncu leta	3182	92	3510	19	5199	20
Vkup	39849	99	30947	95	26589	06

Ime	1863		1864		1865	
	gld.	kr	gld.	kr	gld.	kr
c) Aktiva:						
5% izposojila	34596	55	37443	88	44296	83
Dolžne obresti	76	31	126	63	198	86
Zalogi proti menjicam itd.	—	—	3215	—	4220	—
Gotovina o koncu leta . .	3182	92	3182	92	5199	19
Vkup	37855	78	34968	43	53914	88
d) Pasiva:						
Uloge	35203	86	40445	98	47184	32
Naprej plačane obresti . .	278	10	320	46	2532	10
Plačila utemeljiteljev . .	1690	—	1690	—	1720	—
Srebrne zastave	181	60	210	55	617	55
Prihranilo	502	22	1301	44	1860	91
Vkup	37855	78	43968	43	53914	88

Ni nam mogoče, podatke vsake štajarske hranilnice na tenko naznaniti, ker nam podatkov pomanjkuje. Pa učimo se iz teh števil, nekatere zanimive prikazni.

Poprej pa pogledjmo nekatere druge razmere.

Dežela	Bilo je leta			
	1865		1867	
	hranilnic	s premoženjem	hranilnic	s premoženjem
Na Štajarskem	13	12624000	15	16359568
„ Kranjskem	1	4634000	1	4656443
„ Koroškem	1	2314000	1	2640275
V Cislajtaniji	115	124279990	130	162012547

Primerjaje uloge s prebivalci nahajamo, da pride na vsakega prebivalca:

Na Štajarskem	15 gld.	5 kr.
„ Kranjskem	9 „	84 „
„ Koroškem	7 „	72 „
V Cislajtaciji	8 „	26 „
„ mariborskem okraji 1865. l.	11 „	23 „
„ ptujskem „ „	1 „	21 „
„ spodnji Avstriji (največ)	30 „	66 „
„ Dalmaciji najmanj	— „	1/2 „

Ta tablica kaže, da štajarska dežela ni najzadnja, temveč še prekosí Francozko, kjer pride 4 gld. 54 kr., in Angležko, kjer pride 13 gld. 45 kr. na 1 prebivalca. — Mariborski okraj se lepo odlikuje od revnišega ptujskega.

Zanimivo bi bilo videti, koliko ulog je bilo, to je, koliko ljudi se hranilnic udeležuje? Za ta račun pa nimamo dotičnih izvestij pred seboj. — V celi zapadni Avstriji znese vsaka uloga poprek 255 gld. 69 kr., in med 31 prebivalci že ima eden v hranilnici uložen denar. — Na Štajarskem znašajo uloge poprek 214 gld. 24 kr. in med 14 prebivalci je že eden uložitelj.

Ako primerimo hranilnice z zemljo, vidimo, da na Štajarskem pride že na	27	□ milj.
ena hranilnica, na Kranjskem na	181	„
na Koroškem na	188	„
v gornji Avstriji pa že na	13	„
Na Francozkem 1 hranilnica na	21 ⁵	„
„ Angležkem	1 ⁴	„
„ Švajcarskem	3 ⁸	„

Iz teh tablic sledi tudi ta resnica, da je nagon, hraniti si zaslužek za pozneje dni, večí tam, koder so naprave za hranjevanje, to je, koder so hranilnice precej goste. Dajte, vrli rodoljubi, toraj prilóžnost revnim Slovincem, hranjevati svoje zaslužke, to je, upeljavajte v še tako malih okrajih hranilnice, in videli bode, da bode tudi narod postajal bolj varčen, kakor dosehmal. Truditi se je treba tako dolgo, da dosežemo če ne angležke, pa saj švajcarske razmere, da se na vsakih 3 □ miljah hra-

nilnica ustanovi; potem bi jih na celem Štajarskem biti moralo 9krat več, kakor jih je pa zdaj.

Z veseljem opazujemo, kako se premoženje (aktiva) hranilnic množi od leta do leta. Kako pa je to premoženje razdeljeno med deležnike, je tudi po raznih krajih različno. Nekteri strukovnjaki trdijo, da hranilnice ne smejo črez polovico, da celó črez tretjino ulog izposoditi proti temu, da se zavaruje na zemlje ter uknjiži v gruntnih knjigah; ko bi namreč se pripetila kakova denarna zadrega, bi bili prisiljeni uložitelji, tirjati nazaj svoj denar od hranilnice. Hranilnica pa ga ne bi mogla hitro iz zemljišč od kmetov dobiti. Zato pravijo, da se bi imela k večjemu polovica ulog na zemlje izposoditi, druga polovica pa bi se le na kratek čas proti premakljivim zastavam izposojevala. Tako bi potem hranilnica zmirom v stanu bila spolniti svojo dolžnost. Po tem načelu ravnajo na Pruskem, kjer je od vseh hranilnic 52 milijonov tolarjev izposojenih na zemljišča, in 46 milijonov na premekljive zastave, srebrnine, zlatine, menjice, nakaznice itd.

Pa vendar se hranilnicam takih zadreg ni bati; mari-borska hranilnica ima 3krat, ptujška 4krat, graška pa 6krat toliko uknjiženega izposojila, kakor pa drugih posojil proti premakljivim zastavam. To ravnanje hranilnic je hvale vredno; ravno skoz to ne dosejajo samo prvega namena hranilnic, da pospešujejo varčevanje in nabiranje kapitalov, temuč tudi drugi namen, da priskočijo revnim kmetom, kateri nimajo druge zastave podati upniku, kakor svojo zemljo. — Dosehmal so hranilnice edini zavod, od kterege je kmetovalec dobival denarja, da ni padal ode-ruhom v roke. — Želeti je toraj, da se v vsakem okraji osnuje hranilnica; tu imajo še rodoljubi lepo polje delo-vanja pred seboj.

XIII. Tržtvo.

Občila.

Motto:

„Jeder fürchtet sich ein anderer zu werden, und wer uns unsere Eigenart rauben will, der erscheint uns weit eher wie ein Gespenst des Satans, denn wie ein guter Geist“.

Riehl: Land u. Leute S. 65.

Poglejmo svojo milo domovino, ozrimo se v Haloze, poglejmo samo mesto Ptuj tudi bolj na tenko, in marsikdo bo djal: „Zdaj je pač vse drugače, kakor je bilo pred nekterimi leti; vse se je spremenilo, kar imamo železnice tudi v naših krajih; društva niso tako vesela, kakor so bila; življenje ni po taki ceni, kakor je bilo; ta presneta železnica nam je pripeljala dragino v naše slovenske kraje“.

In zares velike spremembe se godijo v novem času pred našimi očmi. Mesta rastejo onod, koder so v kratkem času le vasi bile, in vasi postajajo onod, koder so v kratkem času še mesta cvetela. Dan današnji so železnice spreobrnille pravi stan občevanja, kakor so ga v prejšnjih časih preobračale velike reke, velike ceste. Zemlja je manjša postala, odkar skoz soparno moč človek v kratkih urah prehití dolge ravnine in planjave, preseže velike gore in preskoči široke reke. Zadržki občevanja, ki so obstajali v daljavi in širini, so zginili, odkar je mogoče v tako kratkem času prepeljati se iz enega kraja v drugega. Brodarstvo, velike ceste, železnice imajo vse enake posledice na človeški blagostan, tako, da je precej zanimivo še tako male prikazni človeškega življenja opazovati, ter sklepati iz njih na skrite uzroke prihodnjih prikazni. — Takrat, kadar ljudstvo poznamo od vseh strani, kadar nam tudi dežela, v kateri smo rojeni, ni več ptuja, bodemo tudi o politiki ali državoslovji

lahko bolj tehtno mislili, kakor pa tisti možje, kateri le na površji gledajo spremembe vsakega dne, pa se ne ozirajo globokeje v globočine ljudske (človeške) narave.

Ta prerodivna moč novih potov je tudi zbudila prostega kmeta, da premišljuje o postanku in tudi o koncu železnic. Pri tirolskih kmetih se je vera razširila, da bodo železnice nekega dne naenkrat zginile, kakor so naenkrat tudi nastale; na Badenskem v Nemčiji je celó prazna vera razširjena, da vsakikrat nekdo izgine iz voza, kadar kolj hlapon obstoji na postaji; hudič si ga vzame, kakor bode k koncu tudi celo napravo k sebi v peklo zavlekel; v Alsaciji so celó leta 1851. proti železnični prazni veri morali pridigovati.

V teh praznih verah je pa tudi izrečena važna resnica, da se prosti kmet boji takih reči, ktere žugajo ga pre narediti, ktere mu hočejo vzeti njegovo naravo, njegovo bitje, kakor izreka to tudi slavni Richl v gori omenjeni knjižici.

Če se spominjamo nekterih cest na našem slovenskem Štajeru, moramo se čuditi, kako je bilo mogoče take ceste delati; zdaj, ko vidimo železnice le na ravnem napeljane, ker le po ravnini hlapon zdatno diha, zdaj se nam čudni zdijo vsi tisti poti, kateri peljajo ravno onod, koder je skoraj najviši hrib, da le peljajo do nektare hiše, vasi, mestica. Kdor je bil v Podčetrtku, je dolgo časa hodil za Sotlo, ki se vé da tudi ravnine išče; ali pred Podčetrtkom ima prekositi veliki breg, da se znoji, pred ko pride na greben. Pa zakaj so nek tod peljali cesto? Zato da bi si ptujec iz visokega brega lažje pregledal lepi kraj? — Nikar ne! Le zato, da potovalec ali kupec mora tam se obotavljati v trgu ter tam trošiti svoj denar, tam tudi si najeti vole ali konje, da se predprežejo, ako si hoče iz Bizelja in Šent-Petra vino peljati na Poličane, ali na Korško.

Male ceste, ki vežejo trge in mestica, ter zavoljo tega včasi okroglo gredo, čez brege, na okoli, individualizujejo deželo, to je, one delajo posebni značaj dežele, ktero povzdigujejo v obrti in trgovini; za novimi cestami so koj hiše in vasi postale. — Če pa dan danes delamo

velike železnice in široke ceste, centralizujemo deželo; to je, večja mesta postajajo še večji, manjša mesta pa začnejo hirati. Ta prikazen se vidi tudi na slovenskem Štajeru; lepe vasi so se redile od vinokupcev, katerim so vino dalje prevažale; zdaj kupci svoje vino sicer po železnici hitreje in bolj cenó prevažajo, pa vasi in mestica hirajo in si želijo nazaj pretekli čas. Ptuj, Ormuž, Brežca bodo gotovo resnico te prikazni potrdili. Naši savinski kmetje so poprej tudi na jutrnó deželo zbarantali veliko več sirovega in izdelanega lesa; kar pa železnica prevažá blago, je tudi njim odklenknil boljši čas. Poleg tega pa raste Maribor od dneva do dneva, šopiri se Gradec, posebno pa Dunaj tako, kakor poprej ni bilo slišati; — to je centralizujoča moč velikih cest in železnic.

Ta centralizacija straši stare politikarje, straši tudi cele narode, ker jim žuga vzeti njihovo naravo, njihov značaj, kateri zbeži po železnici v druge kraje; ravno tako naglo pa tudi pridere ptuja šega v naše kraje ter nam ponuja namesto dobrih starih navad, starih oblek, starih pravic, izduhtani plod nove kulture.

Možje bistrega uma so že naprej spoznali podirajočo in obnavljajočo moč novih občil, velikih cest in železnic. Zato so se, varujoč stare šege, stare pravice, ob enem stare ljudi, ustavljali novim napravam v svojem konservativnem duhu. V novejem času se je zato papež Gregor XVI. železnicam ustavljal ter ni dovolil upeljati jih v svoje dežele.

Nektere občine so tudi precej daleč od sebe hotele imeti železnico, kakor post. brežka, in so potem res obžalovale, zakaj je niso bliže pustile.

Kaj pa je storiti, da se ognemo nasledkov železnic? Treba je pred vsem po deželi razpeljavati in udelavati nove pote in stare poboljšati, da postanemo zreli za železnice. Ako tudi hlapon drdra črez naše ravnine, nam malo pomaga, če ne moremo zato ga rabiti, ker si ne moremo tje lahko zapeljati naše blago. Na deželne in občinske pote toraj ne smemo pozabiti, kadar državni poti peljajo črez naše kraje. — Tu imajo občine, okrajni in deželni zastopniki velik upliv; treba pa je najpred previdnosti, potem pa krepkega delovanja. Ti naj delajo za

občino, za okrog, za deželo, kadar vlada dela skoz železnice bi rekel za celi svet. Lokalna domača trgovina pa ne sme poginiti poleg svetne trgovine. Železnice ravno tako kvarijo domačo trgovino, kakor postavim fužinarstvo (fabrike) kvari domače obrtništvo.

Na eni strani si obrtniki pomagajo skoz to, da se družijo v društva, asocijacije, ter z združenim kapitalom stopijo bogatinom fužinarom na stran.

Na drugi strani pa bi domači trgovini bilo pomagati le skoz to, da vlada in vsa zastopništva bolj gledajo na deželne in občinske ceste. Pravično bi tudi bilo, ko bi en del čistega dobička od železnic tekkel v deželno penneznico, za izdelovanje novih deželnih in občinskih cest. Pa akcionarji ne bodo hoteli nič slišati o tem. Ako pa smo tu razložili v obče nasledke velikih cest, nismo zato že njih nasprotniki; le želimo, da bi nam bolj v prid in hasen bile, kakor dosehmal. Da so železnice za nas jako važne, bodo kazale sledeča statistična števila.

Železnice.

Najstareja in najvažnša je dunajska železnica, ki veže Dunaj s Trstom. Slov. Štajar veže od Špielfelda do Zidanega mosta v dolgosti od 15 milj.

Za njoj pride ogerska železnica. — Od Pragerskega do Središča je dolga 7 milj.

Za to sledi koroška železnica, ki pelje od Maribora do Drauberga. Dolga je 8 milj.

Zadnjič hrvaška železnica med Zidanim mostom in Brežcami, dolga 6 milj.

Ceste.

Po cestni postavi za Štajarsko od dne 23. junija 1866 štev. 22 dež. zak. se ceste razdelujejo v take, ktere ima vlada zdržavati, to so državne ceste; za ktere pa imajo skrbeti okraji, so okrajne ceste; za občinske ceste imajo skrbeti občine.

Državni cesti ste na slov. Štajeru 2 večji; prva pelje od Špielfelda črez Maribor, slov. Bistrico, Konjice, Celje,

Žavec in Vransko na Kranjsko; druga pa pelje iz Maribora za Dravo čez Marbeg na Koroško.

Državne ceste so v precej dobrem stanu; stroški zdržavanja vsake milje pa znašajo poprek tudi okoli 3560 gld.

Za druge ceste imajo okraji skrbeti, ne pa dežela. Nasproti temu pa je vendar deželni odbor nekterim okrajem dovolil podpore, ter je deželni zbor to dovoljenje in izplačilo tudi potrdil. Zanimivo pa je vedeti, kako in kateri okraji so bili od deželnega odbora obdarovani. Razločimo jih v nemške in slovenske okraje.

Leta 1862. je dobil podpore okraj:

Vorau . . .	2000 gld.	Slov. Bistriški . . .	500 gld.
Liezen . . .	600 „	Šmarski . . .	200 „
Murau . . .	1500 „		
Vorau spet . . .	3000 „		
Vkup . . .	10100 gld.		700 gld.

Leta 1866. so pa dobili:

Birkfeld . . .	2000 gld.	Šoštanj . . .	1200 gld.
Eibiswald . . .	1500 „	Šmarje . . .	700 „
D. Landsberg . . .	2000 „	Kozje . . .	1500 „
Mureck . . .	2000 „		
N. Gradec . . .	5600 „		
Vkup . . .	13100 gld.		4400 gld.

V tem letu so nemški okraji dobili trikrat več podpore, ko slovenski; leta 1862. pa celó štirinajstkrat več, kakor mi Slovenci. — Tudi v drugih letih je razmera skoraj jednaka. Tako morajo naši okraji nerazmerno denarja davati za ceste na nemških krajih, katerih malokdaj ali nikdar ne rabijo. Nasproti temu pa niso v stanu sami svoje ceste si zboljšati ali nove napraviti.

Za občinske ceste ima skrbeti vsaka občina. Občinske ceste so jako važne; pisalo se je o njih potrebi dosti, posebno tudi v „Slov. gospodarju“; zato naj tu le omenimo, da slov. Štajer ima v tem obziru še veliko storiti, ako hoče trgovino svojih pridelkov pospešiti.

Reke.

Popisane so izvrstno od g. Šumana v zemljepisnem oddelku. Tam beremo, odkod pritekajo, kam iztekajo, kako globoke, široke so itd. Tu pa bodemo le na kratko pregledali, kaj pomenijo v gospodarskem obziru, ali nosijo kaj blaga na svojem hrbtu, ali gonijo kake mline s svojo močjo itd.

Mura za nas Slovence nima tolike važnosti, ko za gornje Štajerce, od koder vozijo sirovo železo, trda in mehka drva večidel v Gradec, deske in tesarski les pa tudi dalje mimo Radgone v južno-izhodne kraje. Vendar jo tudi Slovenci na desnem bregu Mure rabijo.

Drava je za brodarstvo jako važna; poprek se izvozi po njej 700 šajk železa, jekla, jabelk itd.; — okoli 1500 plavi, drv, desek, tesarskega lesa, kolja za vinograde, sodov, apna; mali del tega blaga ostane v Mariboru in Ptujji, veči del pa roma dalje na Ogersko in v Slavonijo, tje do Beligrada. Po Dravi je le navzdol po vodi mogoče voziti se.

Sava pa je že dosti velika in tako zravnana, da je mogoče doli in gori blago po njej prevažati. Navzdol imajo ladje po 1000 centov, navzgor proti vodi pa po 1600 do do 2500 centov. — Po Savi se posebno prevažajo žito, vino, železo, apno, premog, lan, usnje, les, drva itd. — Na ladjah se tod vsako leto poprek 540.000 centov blaga prevažajo. Razvun ladij pa še po Savi roma okoli 1500 plavi. Poprej je pa Sava za promet ali trgovino imela še večji pomen; zdaj kar železnica blago hitreje prevažajo, je Sava tudi zgubila svojo važnost za kraje, čez ktere suje svoje valove.

Savina, ki je od Ljubna že plavna, nosi le plavi.

Vážnost teh najpoglavitnejših rek še bolj precenimo, pomisleč, da stotine mlinov in žag gonijo, ter skoz svojo moč pomagajo človeku žito mleti, les rezati itd.

Voda je pa tudi sama na sebi poljam, posebno travnikom sila koristna, ter jih dela rodovitnejše. Skrb naših državnikov ima toraj biti, da se voda onod napeljuje, ko-

der je je treba, ter da se onod spravlja v svojo strugo, koder hoče stopiti črez svoje pobrežje ter poškodovati bližnje polje. — Tu mislimo posebno na ptujsko polje, in na Pesnico.

V narodno-gospodarskem obziru bi bilo sila važno ako bi se črez ptujsko polje voda napeljala. Ne le materijalno, temuč tudi npravno bi se poljanci povzdignili na višo stopinjo blagora. Strukovnjaki so se toraj že popraševali, koliko bi neki bilo vode treba, da bi je dosti bilo za kojih 15.000 oralov zemlje in za 5 ali 6 mlinov, koliki bi bili stroški napeljavanja in ako bi se vsploh voda dala na polje napeljati? — Pa rekli so nekteri, da zemlja tako prepušča, da do 20 čevljev globoko ne prideš do take lege zemlje, ki bi vodo zdržavala; vsa voda bi pogreznila črez pesek ter se zgubila; tako ne bi sploh mogoče bilo vodo tje napeljati. — Cenili so tudi stroške takega kanala na 400.000 gold., nekteri pa celó na 800.000 gold. To jih je pa ostrašilo in opustili so dalje posvetovanje. — Pa po pravici so nekteri povdarjali dobičke, ki bi sledili iz takega podvzetja. Ko bi se namreč iz 15.000 oralov zemlje le 5000 travnikov naredilo skoz ta vodotok, in ko bi vsak lastnik od 1 orala plačeval le 10 gold., bi že to dalo vsako leto 50.000 gld.

Tako posvetovanje strukovnjakov se je priobčilo deželnemu zboru, ki pa ni črhnil besedice o tem; mislijo da vodne postave bodo tako silnim potrebam same ob sebi zadostile.

Že v zemljepisnih razmerah beremo, da Pesnica ob deževji dobiva silno veliko vode, tako da nima kam ž njo in jo po travnikih razliva. Ti razlivi so na eni strani precej koristni; dobro gnojijo travnike z zemljo, ki jo prinašajo z goric v doline. Zato vidimo tako lepo travo rasti po pesniški dolini, da jej ni blizo para. — Ako pa se Pesnica razlije o neugodnem času, napravi veliko škode vsem bližnjim posestnikom; vsa dolina je skoro kot jezero, ki se le polahkoma odteka v Dravo — To važno vprašanje o zravnavanji pesniške doline je tudi prišlo pred deželni zbor. Sklenil je, kakor mu je deželni odbor svetoval, namreč, da se vsa dosedanja preiskavanja izročijo okrajom,

črez ktere se vravnavanja potrebujoča Pesnica vije. Deželni odbor je namreč sklepal, da je to čisto privatna reč, ki se tiče le tistih posestnikov, ki pridobijo skoz vravnavanje Pesnice. Tako se je lahko znebil za slov. gorice važnega vprašanja.

Prevažanje blaga.

Blago se vvaža v naše kraje, ali se pa iz njih v tuje kraje izvaža. Za izvoženo blago pride denar v našo deželo; za vvoženo blago pa roma iz naše dežele v ptuje kraje. Zato je zanimivo vedeti, ali smo v stanu kaj podati tujcem na kup, da si pridobimo gotovega peneza. — Pri glavni colni uradnji v Mariboru zapisujejo vvoženo in izvoženo blago. Poglejmo 2 leti, da laže razloček vidimo.

Ime blaga	B l a g o			
	vvoženo		izvoženo	
	1860	1865	1860	1865
	colni funti			
I. Kolonialno blago, (kava, sladkor, čaj itd.) . . .	590232	411103	27471	95871
II. Tobak	—	50	—	—
III. Vrtni in poljski pridelki (sad, sočivje, rž, moka itd.)	4463	2058	318734	98217
IV. Živali } centi	—	2942	—	25
} kosi	10	43	169	275
V. Živinski pridelki (kože, ščetine, meso, sir, med) .	10364	5428	1251	521
VI. Masti in olje	267971	118707	12291	54689
VII. Pijače:				
Pivo in medica	1104	—	—	16722
Žganje	5593	2745	—	5855
Vina	770	695	541886	232408
Ocet	—	—	7700	630
VIII. Les tes. in drva, kub. ^o	305	—	61065	—

Ime blaga	B l a g o			
	vvoženo		izvoženo	
	1860	1865	1860	1861
	colni funti			
IX. Zdravila, barve in kemijski pridelki . . .	41531	13382	9437	85
X. Železo in jeklo . . .	10112	216	325050	—
XI. Volna in predivo . .	4164	245	—	91
XII. Štrenje	57	480	41	—
XIII. Tkanine	49	640	1105	764
XIV. Papir	33	1388	6189	5
XV. Usnje	31	201	231	15994
XVI. Lesena, steklena in kamenena blaga . . .	2744	3304	1494451	337665
XVII. Železnina	591	1380	1671	22
XVIII. Stroji (mašine), instrumenti	1476	58295	14	5
XIX. Knjige in drugi literarni pridelki	—	5054	24	687
XX. Cunje in drugi odpadki	—	40	174	35

Izhodna železnica.

(Pragersko-Središče.)

Tu vidimo, da trgovina (premet, promet) nekaj pada.

— Naložilo se je:

Leta	ljudi	živine	centov blaga
1863	29609	425	252119
1864	28569	611	239788
1865	25731	674	255173

Odložilo se jih je pa:

1863	28652	2352	196126
1864	23687	499	172242
1865	23845	685	189110

Dohodki iz tega prevažanja so:

Leta 1863.	124.252 gold.
„ 1864.	126.716 „
„ 1865.	128.900 „

Naložilo se je toraj poprek v teh	
treh letih blaga	249.037 centov,
odložilo pa	185.827 „
izvožnja toraj prevaga za	<u>63.211 centov.</u>

Iz tega sledi za izhodno železnico to-le:

Prvič, da več blaga tujcem prodajajo ti kraji, kakor ga pa od njih kupujejo. To se vsakemu zdi naravno, ako pomislimo, da se ravno v teh krajih posebno veliko vina nalaga za ptuje kraje. Drugič pa tudi sledi iz teh števil, da ob izhodni železnici prebivajoči Slovenci izvažajo težko, neudelano robo. Vožnina pa za 100 gold. domačega vina pride dražja, ko za 100 gold. šampanjevca. Zavaljo tega so vinogradniki na zgubi, ako le gledajo veliko, dasiravno slabega vina pridelati. Tako vino se iz več uzrokov izvažati ne more, kakor smo pri vinoreji obširniše videli.

Hrvaška železnica.

(Zidanimost-Brežce.)

Naloga je bila:

Leta	ljudi	živine	centov blaga
1863	25.263	2.661	371.242
1864	21.259	3.030	492.491
1865	21.964	4.224	449.583

Odložilo se je pa:

1863	22.318	108	104.171
1864	19.189	55	98.558
1865	20.165	66	149.058

Dohodki te železnice so bili:

Leta 1863.	140.271 gold.
„ 1864.	144.908 „
„ 1865.	126.109 „

Čuditi se moramo videti, da se je v teh krajih toliko živine po železnicah odpeljalo v ptuje kraje. Ko bi živinoreja tod cvela, ne bi nič rekli; pa živinoreja ni v tem

stanu, kakor bi imela biti; travniki ne, celó kmetovanje ne; zato je zguba za narodno gospodarstvo, ako se toliko živine odpelje v ptuje kraje. — Ravno tako kaže tudi izvoženo blago, katero vvoženo okoli trikrat prevaga, da južno izhodni Štajarci le debelo, neudelano blago izvažajo ter visoko vožnino plačujejo, namesto da bi blago doma udelali ter ga še le potem izvozili, ako ga ne bi sami porabili.

Koroška železnica.

(Maribor-Vozenica.)

Leta 1865. je bila . . .	naloga . . .	odloga
ljudi	14.339 . . .	16.260
blaga	457.618 cnt. . .	199.908 cnt.
živine	66 glav.	98 glav.

Sejmi:

Za trgovino v manjših okrajih so sejmi sila važni; treba je toraj pogledati, kako se naši sejmi obnašajo.

Bilo je na sejmih toliko-le živine:

Okraj	l. 1861., 1862. in 1863. poprek	leta 1865.	Okraj	l. 1861., 1862. in 1863. poprek	leta 1865.
1. Brežca . . .	3300	3500	11. Ptuj . . .	3000	5690
2. Celje . . .	8000	15150	12. Radgona . .	420	500
3. Gornjigrad	3000	2200	13. Rogatec . .	2400	2520
4. Konjice . .	3350	4280	14. Selnica . .	3000	4500
5. Kozje . . .	3600	6440	15. Sl. Bistrica	5300	3610
6. Laško . . .	1600	4490	16. Sl. Gradec	4200	3050
7. Lutmerk . .	?	250	17. Št. Lenart	4000	1300
8. Marbeg . .	1600	1730	18. Šmarje . .	3800	3750
9. Maribor . .	4450	5620	19. Šoštanj . .	3500	2300
10. Ormuž . .	?	420	20. Vransko . .	?	1170

Večidel so naši živinski sejmi dobro obiskovani; živina se najbolj na Nemško prodaja.

H koncu še naj omenimo :

Leta 1863. je bila v celi Avstriji	
vrednost vvožene živali	14,551.200 gold.
vrednost vvoženih živalskih pridelkov pa	9,606.800 „
vkup .	<u>24,158.000 gold.</u>

Vrednost izvožene živali in žival-	
skih pridelkov pa je dosegla le	14,624.800 „
razložek .	<u>9,533.200 gold.</u>

Toraj je poldeseti milijon goldinarjev romalo v ptuje kraje za živino in živalske pridelke! Pa se hvalijo, da je Avstrija „Agrikulturstaat“!

		1863		1864	
		1863	1864	1863	1864
Vrednost vvoženih živali in živalskih pridelkov	1863	14,551,200	14,551,200	14,551,200	14,551,200
	1864	14,551,200	14,551,200	14,551,200	14,551,200
	1865	14,551,200	14,551,200	14,551,200	14,551,200
	1866	14,551,200	14,551,200	14,551,200	14,551,200
	1867	14,551,200	14,551,200	14,551,200	14,551,200
	1868	14,551,200	14,551,200	14,551,200	14,551,200
	1869	14,551,200	14,551,200	14,551,200	14,551,200
	1870	14,551,200	14,551,200	14,551,200	14,551,200
	1871	14,551,200	14,551,200	14,551,200	14,551,200
	1872	14,551,200	14,551,200	14,551,200	14,551,200
	1873	14,551,200	14,551,200	14,551,200	14,551,200
	1874	14,551,200	14,551,200	14,551,200	14,551,200
	1875	14,551,200	14,551,200	14,551,200	14,551,200
1876	14,551,200	14,551,200	14,551,200	14,551,200	

XIV. Konsumcija.

Kakov pomen ima konsumcija, slišali smo že v uvodu; vsak potrošen pridelek bi moral posredoma ali neposredoma uzrok biti, da se neka druga stvar pridela namesto potrošene. — Pa ne le zvonanje stvari se imajo obnoviti in množiti skoz konsumcijo, temuč človek sam se mora obnavljati, krepiti se za delo in uživati z veseljem svoje pridelke. Zavoljo tega bode človek zmirom skrbel, da bode napredovaje v gospodarstvu tudi napredoval v veljavnosti in vrednosti svojega živeža; pri boljšem živežu, v lepši hiši, v lepši obleki bo rajši delal, in tudi več pridelal, pa bo tudi bolj človeško živel, bo pa tudi bolj ljubil svojo milo domovino, koja mu toliko prilik ponuja, da si zboljša svoj stan, ako le hoče delati.

Pri produkciji pa smo tudi slišali, da se nekteri pridelki vsplah domá porabijo, o teh toraj tukaj več ne govorimo.

Kruh je najvažniša jed pri Slovencih; ker se moka ne prodaja, lahko računimo, da se je vse mleto žito doma potrošilo ali konsumiralo.

Leta 1865. pa se je mlelo:

O k r a j	V a g a n o v				
	rži	pšénice	koruze	ajdne	zmesi
1. Brežca . . .	980	1690	1680	490	2300
2. Celje . . .	2880	15380	8550	3280	7520
3. Gornjigrad .	1700	3900	2800	1900	1900
4. Konjice . .	4780	8810	6920	2310	5970
5. Kozje . . .	357	1722	1830	715	1640
6. Laško . . .	1090	8670	2280	5800	4130
7. Lutmerk . .	1342	2659	960	1730	4580
8. Marbeg . .	6840	4560	5400	4300	2100

Okraj	V a g a n o v				
	rži	pšenice	koruze	ajdne	zmesi
9. Maribor	20000	37060	16220	7530	6300
10. Ormuž	1490	2250	2160	1800	4150
11. Ptuj	1680	1960	3100	2640	6000
12. Radgona	170	740	520	590	2300
13. Rogatec	280	970	2410	900	840
14. Selnica	530	2270	3900	950	2100
15. Slov. Bistrica	1800	4940	3100	1430	4000
16. Slov. Gradec	5980	2320	8220	2430	1880
17. Št. Lenart	1860	2400	2990	716	2860
18. Šmarje	77	824	880	130	800
19. Šoštanj	2280	3290	2300	2000	2440
20. Vransko	2000	3500	3870	1450	2390

Priobčeni podatki iz šmarskega okraja niso zanesljivi; ni verjetno, da bi se bilo vsega žita le toliko zamlelo, kakor skoraj postavim v Lutmerku same pšenice, dasiravno je okraj šmarski veči kakor pa lutmerški. — Tudi ima šmarski okraj več mlinov (40), kakor pa lutmerški (30). — Vsploh pa se vidi iz te tablice, od česa ljudje v pojedinih krajih živijo. V Rogatecu postavim najbolj prevaga korusa, v Brežcah pa zmes; Bistričani zameljejo same pšenice več, ko kakovega bodi drugega zrnja, ravno tako tudi Mariborčani; tu pa že mestni prebivalci delajo upliv na večjo konsumcijo pšenice. — Ptuj pa zamelje zmesi trikrat več ko pšenice, in dvakrat več ko korusa. V revnejših krajih le bolj zmes vlada.

Cena žita je bila sledeča:

3. Gorjup	357	1752	1830	715	1840
4. Korjica	1080	8570	2580	5800	4130
5. Kozje	1342	2858	280	1780	4580
6. Laško	6840	4560	6100	4300	2100

Žito	v Mariboru						v Ptuju						v Celji					
	1863		1864		1865		1863		1864		1865		1863		1864		1865	
	gl.	kr.	gl.	kr.	gl.	kr.	gl.	kr.	gl.	kr.	gl.	kr.	gl.	kr.	gl.	kr.	gl.	kr.
Pšenica	4	20	4	8	3	42	4	—	3	82	3	33	4	89	4	51	3	82
Rž . . .	2	96	2	88	2	66	2	80	2	83	2	50	3	10	2	93	2	79
Ječmen	2	70	2	75	2	64	2	55	2	36	2	33	2	86	2	80	2	37
Oves . .	2	12	1	92	1	54	1	90	1	75	1	40	2	15	2	—	1	67
Koruza	2	86	3	12	2	58	2	86	2	96	2	41	3	15	2	94	2	71
Proso . .	2	56	3	4	2	61	2	80	—	—	2	50	—	—	—	—	—	—
Ajdna . .	2	33	2	68	2	32	2	20	2	50	2	5	2	83	2	74	2	64

Vidimo, da je žito v Celji najdraže, v Ptuji pa najboljši kup; Maribor ima srednjo ceno; dalje vidimo, da je cena v teh treh letih zmirom padala; v Celji je pšeničina cena od leta 1863. do 1865. padla za 1 gld. 7 kr., v Mariboru za 78 kr., in v Ptuju za 67 kr. pri vaganu. — Boljša leta in boljša občila so uzrok tej veseli prikazni.

Koliko se je govejskega mesa povžilo, sledi iz tablice, ki kaže, koliko se je glav na Slovenskem pobilo. — Leta 1865. je bilo pobitih:

Okraj	volov	krav	telet	bikov
1. Brežca	280	245	187	6
2. Celje	922	787	1769	21
3. Gornjigrad	118	160	840	8
4. Konjice	406	176	818	20
5. Kozje	174	185	276	—
6. Laško	610	102	710	—
7. Lutmerk	44	217	245	5
8. Marbeg	175	243	276	13
9. Maribor	2188	587	2342	4
10. Ormuž	81	286	273	—
11. Ptuj	591	363	1665	23

Okraj	volov	krav	telet	bikov
12. Radgona gornja	25	61	89	5
13. Rogatec	270	311	482	1
14. Selnica	98	108	183	—
15. Slov. Bistrica	458	310	790	—
16. Slov. Gradec	162	113	430	—
17. Št. Lenart	54	346	465	10
18. Šmarje	101	237	159	3
19. Šoštanj	61	210	230	2
20. Vransko	88	82	125	—

Lepih reči nas uči ta pregled. V bolj omikanih, bogatejših krajih, v katerih so tudi občila in društva bolj razvita, ljudje tudi boljše živijo; več mesa povžijejo, kakor pa ljudje v revniših okrajih, koder živinoreja hira zavoljo napačnega gospodarstva. Vsaki bralec lahko vidi razložek postavim med Ormužem in Laškim; dasiravno je ormuški okraj bolj gosto naseljen, ko laški, se je izmed več živine vendar dvakrat več poklalo v laškem okraji, kakor pa v ormužkem.

Izmed volov, krav in bikov pride ena glava v radgonskem okraji na 137 prebivalcev, v mariborskem pa že na 16 prebivalcev; iz tega sledi, da se v mariborskem okraji 8krat več mesa konsumira, kakor v radgonskem. — Vidimo dalje, da se v revniših okrajih več krav in bikov pobije, kakor pa volov, v bogatejših pa več volov ko krav. — Tako se v šmarskem 2krat, v šent-lenarskem okraji celo 6krat več krav zakolje, kakor pa volov; nasproti temu pa se v mariborskem okraji blizo 4krat več volov povžije, kakor pa krav. — Tako se lahko tudi drugi okraji primerjajo drugi z drugim.

Svinjine in jagnjetine (koštrunine, bravine) se je precej povžilo, kar sledi iz teh-le statističnih podatkov. — Zaklalo se je leta 1865.:

Okraj	Svinj	Jagnjet in kostrunov
1. Brežca	2130	218
2. Celje	5710	670
3. Gornjigrad	1620	480
4. Konjice	3550	1290
5. Kozje	1180	104
6. Laško	2450	480
7. Lutmerk	2510	—
8. Marbeg	1425	550
9. Maribor	8690	608
10. Ormuž	2420	—
11. Ptuj	5920	87
12. Radgona (gornja)	1690	100
13. Rogatec	2290	114
14. Selnica	2330	490
15. Slovenska Bistrica	3330	165
16. Slovenski Gradec	1840	446
17. Št. Lenart	3880	27
18. Š-Marje	1590	75
19. Šoštanj	1490	230
20. Vransko	850	290

Prejšnja prikazen se tu ponavlja. Če štejemo 5 duš na eno družino ali famulijo (obitelj), pride v mariborskem okraji skoraj na vsako družino 1 svinja; v kozjanskem okraji pa ima še le vsaka tretja družina kakov svinjski furež. —

Konsumcija tistih stvari, ki se morajo iz daljnih krajev vvažati v naše kraje, kakor kava, čaj, deloma tudi sladkor, ni velika; težko če pride na vsakega prebivalca poprek 1 funt kave; po večih mestih kakor v Mariboru, Celji, lahko računimo 7 do 9 funtov kave na vsakega prebivalca; sladkora povžije vsaki okoli 5- ali 6krat toliko, kakor kave.

Tako daje, kakor so spregledi kazali, konsumcija narodnemu gospodarju pripomoček, da presodi stan blagora

narodnega; saj se pripravlja vsaka reč, da se posredoma ali neposredoma uniči, ali po naše, konsumira. Nekatere stvari narava sama uniči, kakor stanje, hrame itd. skozi dež, vetrove, ogenj itd. Zato mora človek skrbeti, da se ta kapital spet po drugi poti povrne, da se namesto stare, poškodovane hiše počasi spet nova postavi. Pa ta naravna konsumcija človeka nič ne razveseljuje, gleda le na osebno konsumcijo. Ta osebna konsumcija je materialna, ki ima zdržavati zdravje in moč našega telesa; in pa duševna, ki ima budit in zdržavati zdravje in moč našega duha. Človek ne živi le od kruha. Da se bistri um naših otrok, jih pošiljamo v šole ter plačujemo, trošimo za nje; da se naš duh ogleda po svetu, prebiramo knjige in si držimo časnike; da se navžijemo tega kar je lepo, obiskujemo gledišča itd. — Duševna konsumcija nas povzdiga nad vsakdanje življenje ter nam za trenutek dopušča gledati v prihodnost, — v večnost.

V Gradcu 1. avgusta 1870.

Priloga prikazuje se tu poznava. Če stojimo čisto na eno družino ali tamjito (obitelj), pride v materialnem okoliščini na vsako družino; v duševnem okoliščini pa ima še le vsaka družina kakov avtorizacijski tuz.

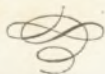
Konsumcija tistih stvari, ki se morajo iz daljnih krajev vvažati v našo krajjo, kakor kava, čaj, deloma tudi slahor, ni velika; teško če pride na vsakega predavalca poprek 1 tunta kave; po večini mestih kakor v Mariboru, Celju, Lubki računimo 7 do 9 tuntov kave na vsakega predavalca; slahor pa povzije vsaki okoli 5-6 tuntov, kakor kava.

Tako daje, kakor so spregledali karoli, konsumcija materialna gospodinja pripomoček, da povzeli stari blagovni

Četrty oddelek.

anivobogx-sjaaa7 77

Zgodovina.

XV. Vnanja zgodovina.

(Spisal Davorin Trstenjak.)